

***Emme halua Pohjois-Norjan suunnitelmia, vaan pohjoisten
alueiden politiikkaa***

Turvallisuuskeskustelu Norjan pohjoisten alueiden politiikassa
1992–2005

Poliittisen historian
Pro gradu -tutkielma

Laatija:
Emma Jama

9.4.2025
Turku

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Poliittinen historia

Tekijä(t): Emma Jama

Otsikko: *Emme halua Pohjois-Norjan suunnitelmia, vaan pohjoisten alueiden politiikkaa – Turvallisuuskeskustelu Norjan pohjoisten alueiden politiikassa 1992–2005*

Sivumäärä: 97 sivua

Päivämäärä: 9.4.2025

Tiivistelmä

Tässä pro gradu –tutkielmassa tutkin norjalaista turvallisuuspoliittista keskustelua ja maan pohjoisten alueiden merkityksiä vuosina 1992–2005. Tutkin, miten turvallisuuskeskustelu muuttui kylmän sodan jälkeen, ja mitkä kysymykset vaikuttivat keskusteluun ja turvallisuustilanteen määrittelyyn. Lisäksi tutkin, miten pohjoisia alueita määriteltiin uudelleen, kun juurtuneet mallit ja uhkakuvat murtoivat. Arktiset alueet ovat jatkuvasti pinnalla niin turvallisuuspolitiikan, resurssikysymysten kuin ympäristön sektoreilla. Ajanjakso 1992–2005 oli eräänlainen siirtymävaihe norjalaisessa pohjoisten alueiden politiikassa, kun uutta suuntaa kylmän sodan jälkeen etsittiin eri yhteyksistä. Tutkimalla norjalaista politiikkaa saadaan ymmärrystä kansainvälisten prosessien vaikutuksesta kansalliseen politiikkaan.

Hyödynnän tutkimuksessa Kööpenhaminan koulukunnan turvallistamisen teoriaa ja käsitehistoriallista tutkimusotetta. Turvallistamisen teoria tarjoaa työkaluja turvallisuuspuheen laajenemisen tarkasteluun. Käsitehistoriallisen tutkimusotteen avulla voidaan tarkastella pohjoisia alueita käsitteenä; minkälaisia merkityksiä käsite saa ajassa ja paikassa, ja miten pohjoisia alueita käsitetään turvallisuudesta puhuttaessa. Tutkimus perustuu Norjan valtion virallisiin asiakirjoihin ja parlamenttikeskusteluihin. Pohjoisnorjalaiset sanomalehdet tarjoavat paikallistoimijoiden äänen, mikä mahdollistaa valtion ja paikallistason erojen tarkastelun.

Kylmän sodan aikana arktisten alueiden merkitys oli militaristinen, eikä tilaa muille turvallisuuskysymyksille ollut. Norja määritteli aluetta suhteessa Yhdysvaltoihin ja Neuvostoliittoon. Nato tarjosi Norjalle stabiilin turvallisuuskehityksen, ja Natolle Norja oli erityistapaus pohjoisessa. Kylmän sodan jälkeen tilanne muuttui, kun Neuvostoliiton uhkakuvan hälvennettyä muut turvallisuuskysymykset nousivat keskusteluun ja samaan aikaan Naton painopisteet siirtyivät muualle.

Norjan ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa määrittelee kansainväliset kehityskulut, ja pohjoisten alueiden turvallisuuskysymysten määrittelyyn vaikuttavatkin Naton, Euroopan unionin ja Venäjän suunnat. Tutkimuksen perusteella todetaan, että 1990-luvulla ulko- ja turvallisuuspoliittinen johto joutui eräänlaiseen hämmennykseen pohjoisten alueiden suhteen, eikä hallitukset löytäneet selkeää suuntaa vaatimuksista huolimatta. Norja pyrki määrittelemään pohjoisia alueita 1990-luvulla yhteistyön ja ei-sotilaallisten turvallisuuskysymysten valossa, mutta niin oppositiopuolueet kuin alueelliset toimijat olivat tyytymättömiä, ja Norjassa lähes kyseenalaistettiin maan omaa toimijuutta arktisena valtiona. Ympäristökysymykset valjastettiin lisäämään turvallisuutta suhteessa Venäjään, mutta se ei riittänyt määrittelemään alueen turvallisuutta, ja valtion toimien koettiin lisäävän turvattomuutta saamelaisten näkökulmasta. Siinä missä 1990-luvulla suuntaa etsittiin yhteistyöstä, 2000-luvulla resurssikilpailun kiihtyessä Norjassa ymmärrettiin alueen turvallisuuspoliittinen merkitys, ja pohjoiset alueet saivat määritelmiä hyökkäävämmästä ja aggressiivisemmasta ulkopolitiikasta.

Avainsanat: Norja, pohjoiset alueet, ulko- ja turvallisuuspolitiikka, puolustuspolitiikka, turvallistaminen, käsitehistoriallinen tutkimusote

Sisällysluettelo

1 Johdanto	4
1.1 Tutkimusaihe ja toimijat.....	4
1.2 Primääriaineisto	7
1.3 Tutkimuskirjallisuus ja aikaisempi tutkimus	11
1.4 Turvallistamisen teoria ja käsitehistoriallinen tutkimusote.....	12
1.5 Norjan ulkopoliittinen historia ja pohjoisten alueiden käsite.....	17
2 <i>Glasnost i Nord</i> – Norjan tie Atlantilta Eurooppaan.....	19
2.1 Murmanskin lämpimät tuulet.....	19
2.2 Naapuruuspolitiikasta kohti pohjoisia alueita	23
2.3 Naton huomio siirtyy pois pohjoisesta	31
3 <i>Utfordringer og muligheter</i> – Uhkien ja mahdollisuuksien pohjoinen	44
3.1 Barentsin euroarktinen neuvosto.....	44
3.2 Moninainen ympäristöturvallisuus.....	53
3.3 Alkuperäiskansojen vaiennettu turvallisuus	63
4 <i>Mot Nord!</i> – Arktinen aalto vyöryy Norjan yli	68
4.1 Huippuvuoret Norjan akilleen kantapäällä	68
4.2 Hyökkäävämpää pohjoisen politiikkaa 2000-luvulla	73
5 Johtopäätökset.....	84
Lähteet.....	90

1 Johdanto

Joulukuussa 1991 Norjan pääministeri Gro Harlem Brundtland kommentoi Neuvostoliiton hajoamista *Aftenpostenissa* otsikolla “Naboer”, naapurukset. Pääministerin mukaan pohjoiset alueet kärsivät raskaasta rautaesiripusta, joka katkaisi tuhatvuotisen ystävyuden Norjan ja Venäjän välillä. Pääministeri muistutti, että venäläiset joukot autoivat nälkiintyneitä norjalaisia jo Napoleonin sotien aikaan, ja totesi, että nyt on Norjan vuoro auttaa Venäjää nousemaan Neuvostoliiton raunioista yhteistyön siivittämänä.¹ Välitön sotilaallinen uhka pohjoisessa poistui, ja uudenlainen ulkopoliittinen aikakausi uhkineen ja mahdollisuuksineen oli alkamassa, eikä Norja voinut katsoa vierestä koko Euroopan tilanteen kehittymistä.

Vuonna 2005 tuore pääministeri Jens Stoltenberg piti linjapuheen, joka määritteli uuden hallituksen suuntaviivat tuleville vuosille. Puheen tunnetuin lupaus on nostaa pohjoiset alueet Norjan tärkeimmäksi strategiseksi investointikohteeksi. Stoltenberg lupasi, että hallitus vahvistaa pohjoisten alueiden suvereniteettia ja resurssien kestäväää käyttöä määrätietoistemmin kuin koskaan aiemmin.² Kylmän sodan päättymisestä oli kulunut neljätoista vuotta, ja Norja oli löytänyt uuden suunnan pohjoisesta.

1.1 Tutkimusaihe ja toimijat

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastelen norjalaista turvallisuuspoliittista keskustelua maan pohjoisista alueista. Tutkin, miten turvallisuuspoliittisen ilmapiirin muutos heijastui norjalaiseen keskusteluun pohjoisista alueista vuosina 1992–2005, ja miksi perinteinen käsitys turvallisuudesta laajeni kattamaan myös muita osa-alueita, ei ainoastaan sodan tai aseellisen konfliktin poissaoloa. Lisäksi tarkastelen, kuinka samaan aikaan pohjoisia alueita käsitteellistettiin, eli määriteltiin ja kuvattiin, uudella tavalla.

Kylmän sodan jälkeinen poliittinen ilmapiiri oli optimistinen monenvälistä yhteistyötä kohtaan, ja Norjan pohjoisten alueiden politiikka tarjoaa kiinnostavan ympäristön tarkastella tätä ilmiötä. Norja on pieni valtio, mutta sijaintinsa ja suurten merialueidensa vuoksi sillä on strateginen merkitys. Pohjoisten alueiden politiikkaan heijastuivat 1990-luvun kansainvälisen politiikan ilmiöt, kuten yhteistyö, identiteetti ja kattavamman turvallisuuskäsityksen sisäistäminen, mikä tekee alueesta merkittävän tutkimuskohteen. Arktiset alueet ovat

---

¹ *Aftenposten* 28.12.1991, “Naboer”.

² Pääministeri Jens Stoltenbergin puhe 19.10.2005, Oslo. <<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/regjeringens-tiltredelseserklaring/id113291/>> [luettu 27.9.2024].

jatkuvasti geopolitiikan pinnalla, ja tutkimalla 1990-luvun norjalaista turvallisuuspoliittista keskustelua voidaan saada käsitys siitä, miten pohjoisten alueiden merkitykset kasaantuvat ja muuttuvat, ja miten Norja sopeutti ulkopolitiikkaansa kylmän sodan jälkeiseen aikaan.

Tarkasteltaessa norjalaista käsitystä turvallisuudesta, tuleekin huomioida historiallinen ja geopolitiittinen konteksti, koska Norjan ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa etenkin pohjoisessa ohjaa vahvasti suurvaltapolitiikka.

Tutkimus sijoittuu vuosiin 1992–2005. Vuonna 1992 Norjan ulkoministeri Thorvald Stoltenberg teki aloitteen yllirajaisesta Barents-yhteistyöstä, joka kokoaisi yhteen Norjan, Ruotsin, Suomen ja Luoteis-Venäjän valtiolliset ja alueelliset toimijat. Aloite oli konkreettinen lähtölaukaus Norjan ulko- ja turvallisuuspoliittiselle suunnan etsimiselle ja pohjoisten alueiden uudelleen määrittelylle kylmän sodan militaristisen asetelman jälkeen. Vuosituhannen vaihdetta lähestyttäessä keskustelu pohjoisten alueiden turvallisuudesta, uhkista ja mahdollisuuksista kasvoi, ja lopulta vuonna 2005 Norjan hallitus julisti pohjoiset alueet tärkeimmäksi strategiseksi painopisteeksi. Ajanjakso 1992–2005 tarjoaa ikkunan tarkastella sitä turvallisuuspoliittista ympäristöä, joka Norjassa vallitsi.

Tutkimuksen kannalta merkittäviä toimijoita ovat vuosina 1992–2005 toimineet hallitukset, kansanedustajat sekä asiantuntijat, jotka pääsevät kuuluviin raporteissa. Norjassa toimi vuosina 1992–2005 yhteensä kuusi hallitusta. Vuosina 1992–1996 maata johti työväenpuolueen Gro Harlem Brundtlandin III hallitus, jota seurasi Thorbjørn Jaglandin hallitus 1996–1997, kun Brundtland jätti puheenjohtajuuden sekä pääministeriyden. Vuosina 1997–2000 Norjaa johti Kjell Magne Bondevikin kristillisdemokraattien, liberaalien ja keskustan hallitus, jota seurasi Jens Stoltenbergin työväenpuolueesta koostunut hallitus vuosina 2000–2001. Bondevikin II hallitus koostui kristillisdemokraateista, konservatiiveista ja keskustasta vuoteen 2005 saakka.³

Puolueiden näkemykset tulevat esiin valiokuntien päätösehdotuksissa ja parlamentissa. Norjalaisia edustaa vuonna 1814 perustettu suurkäräjät eli parlamentti. Vuosien 1992–2005 aikana parlamenttiin kuului jokaisena nelivuotiskautena 165 edustajaa⁴. Norjassa suurin puolue sotien jälkeen on ollut vuonna 1887 perustettu työväenpuolue (*Arbeiderpartiet*, A), jonka juuret ovat sosialistisessa ideologiassa. Puolue on profiloitunut hyvinvointivaltion,

---

³ “Tidligere regjeringer og historie”. Regjeringen -verkkosivut. <<https://www.regjeringen.no/no/om-regjeringa/tidligere-regjeringer-og-historie/id85847/>> [luettu 10.2.2025].

⁴ “Stortinget”. Store norske leksikon -verkkosivut. <<https://snl.no/Stortinget>> [luettu 16.12.2024].

täystyöllisyyden sekä länsimaisen turvallisuuspolitiikan puolestapuhujana. EU-jäsenyyden suhteen puolue on sisäisesti jakautunut, kun Pohjois-Norjassa jäsenyyttä vastustetaan ja etelässä kannatetaan. Puolueen puheenjohtajat 1990-luvulla kannattivat äänekkäästi liittymistä unioniin.⁵

Toiseksi suurin puolue on konservatiivipuolue (*Høyre*, H), joka määrittelee ideologiakseen liberaalikonservatismiin. Vuonna 1884 perustettu puolue ajaa talouden sääntelyn purkamista ja matalampaa verotusta. Puolue on sitoutunut vahvasti Natoon ja Euroopan unionin jäsenyyteen. Työväenpuolue ja konservatiivipuolue ovat sisäpoliittisista eroistaan huolimatta olleet usein yhtä mieltä maan ulko- ja turvallisuuspoliittisista kysymyksistä.⁶ Toinen poliittiseen oikeistoon sijoittuva puolue on vuonna 1973 perustettu edistyspuolue (*Fremskrittspartiet*, FrP), jonka ideologiaa ohjaa talousliberalismin ja oikeistopopulismin sekoitus. Puolue kannattaa julkisen sektorin supistamista ja vastustaa maahanmuuttoa. Edistyspuolue kannattaa transatlanttista yhteistyötä, mutta vastustaa EU:n jäsenyyttä.⁷

Poliittista keskustaa edustaa vuonna 1920 maaseudun ääntä edustamaan perustettu keskusta (*Senterpartiet*, Sp), joka ajaa nykyisin haja-asutusalueiden etuja. Keskustapuolue on usein hallituksessa, ja se vastustaa EU-jäsenyyttä, mutta kannattaa Natoa ja tiivistä pohjoismaista puolustusyhteistyötä.⁸ Vuonna 1933 perustettu kristillinen kansanpuolue (*Kristelig Folkeparti*, KrF) pohjaa kristilliseen ihmiskäsitykseen, ja sitä pidetään ei-sosialistisena keskustapuolueena, joka on usein mukana porvarillisissa hallituksissa. Puolue vastustaa EU:n jäsenyyttä, mutta kannattaa Natoa.⁹ Näiden lisäksi pienpuolueita on kolme; Norjan vanhin poliittinen puolue *Venstre*, joka sijoittuu nimestään huolimatta liberaalilla arvopohjallaan poliittiseen keskustaan, sosialistinen vasemmistopuolue (norj. *Sosialistisk Venstreparti*, SV), joka keskittyy ympäristökysymyksiin ja kansainväliseen solidaarisuuteen sekä ympäristöpuolue (*Miljøpartiet De Grønne*, MDG), joka tekee yhteistyötä vasemmiston ja oikeiston kanssa, mutta ei ole koskaan ollut hallituksessa.¹⁰

---

⁵ “Arbeiderpartiet”. Store norske leksikon -verkkosivut. <<https://snl.no/Arbeiderpartiet>> [luettu 16.12.2024]. Euroopan yhteisöstä tuli vuonna 1992 Maastrichtin sopimuksella Euroopan unioni.

⁶ “Høyre”. Store norske leksikon -verkkosivut. <<https://snl.no/H%C3%B8yre>> [luettu 16.12.2024].

⁷ “Fremskrittspartiet”. Store norske leksikon -verkkosivut <<https://snl.no/Fremskrittspartiet>> [luettu 16.12.2024].

⁸ “Senterpartiet”. Store norske leksikon -verkkosivut. <<https://snl.no/Senterpartiet>> [luettu 19.12.2024].

⁹ “Kristelig Folkeparti”. Store norske leksikon -verkkosivut. <https://snl.no/Kristelig_Folkeparti> [luettu 19.12.2024].

¹⁰ “Norske politiske partier”. Store norske leksikon -verkkosivut. <https://snl.no/norske_politiske_partier> [luettu 21.12.2024].

Toinen merkittävä valtiollinen toimija pohjoisessa on Venäjä, jonka kanssa Norja syvensi yhteistyötä 1990-luvulla. Venäjän toimijuus näkyy tässä tutkimuksessa myös siinä, että Norja reagoi alueellaan Venäjän toimiin ja suhteuttaa pienenä valtiona politiikkaansa Venäjään. Suomesta ja Ruotsista Norja hakee pohjoisessa samaistumispintaa ja liittolaisuutta. Yhdysvallat ja Kanada ovat suuria arktisia valtioita, mutta niiden toimijuus heijastuu tässä tutkimuksessa Naton ja Arktisen neuvoston kautta. Monenvälisiä toimijoita ovat Barentsin euroarktinen neuvosto, Arktinen neuvosto, Euroopan unioni ja Nato, joiden kehityskulut vaikuttavat Norjan toimijuuteen.

1.2 Primääriaineisto

Tutkimuksen alkuperäisaineisto koostuu kahdesta kokonaisuudesta, joista ensisijainen on Norjan valtion viralliset dokumentit¹¹. Näihin kuuluvat viralliset raportit, hallituksen esitykset eli valkoiset kirjat, valiokuntien esitykset, parlamenttikeskustelut, kyselytunnit ja puheet. Viralliset raportit (*Norges offentlige utredninger*, NOU-raportti) ovat hallituksen asettamien komiteoiden asiakirjoja, jotka pureutuvat tiettyyn asiakysymykseen, ja ovat ensimmäinen askel päätöksentekoprosessissa. Raporttia seuraa hallituksen näkemyksiä esittelevä valkoinen kirja (*stortingsmeldinger*, St.meld.), ja tätä seuraa valiokunnan suositus (*Innstilling*, Innst.S.), joka koostuu komitean ja vähemmistön kommentteista sekä päätösehdotuksesta. Ehdotusta käsitellään parlamentissa (*stortingsforhandling*, St.tid.), missä kuullaan myös ministereiden selonteot, ja kyselytunneilla edustajat tiedustelevat hallituksen kantaa asiakysymyksiin.

Valtiollisia dokumentteja ei laadita tutkimustarpeisiin, ja niitä tarkasteltaessa onkin huomioitava niiden luonne ja syntykonteksti, kuten kaikkien historiallisten aineistojen kohdalla. Asiakirjat noudattavat kaavaa, jonka perusteella asioita käsitellään. Esimerkiksi puolustuspoliittiset raportit pohjautuvat asiantuntijoiden näkemyksiin, ja raporttien laadintaan

---

¹¹ “Hvordan henviser til Stortingsforhandling”. Stortinget -verkkosivut. <<https://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Arbeidet/Om-publikasjonene/Hvordan-henviser-til-Stortingsforhandling/>> [luettu 12.2.2025]. Valtiolliset aineistot löytyvät suurkäräjien ja hallituksen sivuilta lukuun ottamatta ennen vuotta 1994 ilmestyneitä NOU-raportteja, jotka löytyvät kansalliskirjastosta. Viitataan dokumentteihin Norjan valtion ja yliopistojen ohjeiden mukaisesti, huomioiden suomen käytänteet. Perustelen tätä sillä, että viittaustekniikka antaa yhtenäiset ohjeet, kuinka dokumentteihin viitataan, ja ohjeet sopivat siten näiden dokumenttien tutkimusjatkumoon. Ohjeiden mukaan dokumentteihin ennen vuotta 2009 viitataan ilmoittamalla dokumentin laji, numero, vuosiluvut ja käytetyt sivunumerot. Ennen vuosituhatvuosien vaihdetta dokumenttien jälkimmäinen vuosiluku lyhennetään, (esimerkiksi 1992–93), mutta 2000-luvulla merkitään vuosiluvut kokonaisina. Lähdeluetteloon lisätään verkko-osoite, mikäli dokumentti on luettu verkosta. Istuntokausi kestää lokakuusta syyskuuhun, joten esimerkiksi kesäkuussa 1993 julkaistu dokumentti sijoittuu vuosille 1992–1993. Lyhennän “numeron” suomenkielisen ohjeen mukaisesti “nro” ja poliittisen historian lähdetekniikkaoppaan mukaan ilmoitan parlamenttikeskustelujen alaviitteessä puheenvuoron pitäjän nimen.

on voinut osallistua paikallisia toimijoita. Raportit ja valkoiset kirjat ovat luonteiltaan asiapitoisia, eivätkä ne ota kantaa tai pohdiskele. Tämä jättää tutkimuksen ulkopuolelle keskustelut, jotka selittävät historiantutkijalle, miksi tiettyyn kirjaukseen päädyttiin¹². Valiokuntien ehdotuksissa korostuvat puolueiden äänet, suurkäräjillä hallitus-oppositio-asetelma ja puolustuspoliittisissa strategioissa budjetit ja Nato.

Asiakirjat ovat aikansa tuotoksia, ja ne “puhuvat”, kun historiantutkija asettaa kysymykset. Aikansa tuotoksesta tulee tutkimuksen lähde, kun tutkija käyttää sitä päätelmiensä perustana. Historioitsija Jorma Kalela muistuttaakin, ettei lähdekritiikki tarkoita lähteen kritisointia, vaan selvitystä, mistä lähteet ovat jälkiä. Tämä vaatii “vieraan kulttuurin”, eli tutkimuskohteen ajan ja paikan, ymmärtämistä.¹³ Historiantutkija ei ole objektiivinen, mutta oman ennakkokäsityksen ymmärtäminen auttaa vieraan kulttuurin ymmärtämisessä. Mitä lähempänä tutkittava ajanjakso on nykyhetkeä, sitä helpommin tutkija voi sortua tahattomaan anakronismiin, eli oman ajan käsitysten siirtämiseen tutkittavaan kulttuuriin.¹⁴ Tutkimuskohteen kanssa käydään vuoropuhelua, jotta menneisyydelle voidaan tehdä oikeutta. Historiantutkimus on prosessi, jossa ilmiötä rekonstruoidaan uudelleen, mikä antaa niille uusia merkityksiä jatkuvasti.¹⁵

Historiantutkijaa kiinnostaa se, mikä ainutlaatuisessa ilmiössä on yleismaailmallista. Tällä viitataan siihen, että tutkimuksen kohteella ei ole yhtä yleisenä pidettyä piirrettä, vaan sillä on useita yhteyksiä eri ilmiöihin ajassa ja paikassa. Tutkimuksen alkuperäisaineisto, tutkimuskysymykset ja näkökulma osoittavat, mihin laajempaan ilmiöön tutkittava kohde sijoitetaan, tai minkä kehityskulun osana sitä tarkastellaan. Kun menneisyyttä tarkastellaan nykyisyydestä, tutkija sijoittaa menneisyyden ilmiön jatkumoon, ja pystyy selittämään, miksi johonkin päädyttiin. Tämä aiheuttaa kuitenkin vääristyneen lähtökohdan menneisyyden tarkasteluun, sillä tutkija yhdistää tutkimuskohteen edeltäviin sekä tuleviin tapahtumiin.¹⁶ Tämä on kohtuutonta tutkittavaa ilmiötä kohtaan, eikä tuo menneisyyden ihmisille oikeutta.

Lähestyn tutkimusaihetta sen tiedon pohjalta, että Norja nimeää pohjoiset alueensa merkittävimmäksi alueekseen vuonna 2005. Olisi väärin kysyä aineistolta, miksi Norjalla kesti kauan ymmärtää pohjoisten alueidensa merkitys, kun nykyisyydestä katsottuna alueen

---

¹² Rasilainen 1995, 62.

¹³ Kalela 2000, 92, 96, 100–101

¹⁴ Ibid., 104–105.

¹⁵ Ibid., 232–237.

¹⁶ Kalela 1972, 18; Kalela 2000, 111.

taloudellinen ja turvallisuuspoliittinen merkitys yhdessä ilmastonmuutoksen vaikutusten kanssa on kristallinkirkas. Tutkija ei pysty lähestymään aihettaan kaikista näkökulmista tai sisällyttää tutkimukseen kaikkia yhteyksiä, jotka vaikuttavat tutkittavaan ilmiöön, ja siksi on tehtävä valinta hedelmällisen ja hedelmättömän välillä¹⁷. Norjalaisia ulko- ja turvallisuuspoliittisia dokumentteja selittävät menneisyyden naapurisuus Neuvostoliiton kanssa sekä globaalit kehityskulut, ja nämäkin ovat historiantutkijan määrittämiä konteksteja. Poliittiset prosessit ja muutokset ovat hitaita, ja vaikka kylmän sodan päättymisen näkyminen 1990-luvun poliittisessa keskustelussa, kestää kauan ennen, kun strategiat, budjetit ja toimenpiteet vastaavat realiteettia. Menneisyyttä on helppo tarkastella jälkikäteen, kun ilmiöt ja tapahtumat erottuvat, ja jälkiviisautta tuleekin varoa.

Rajaan pohjoisten alueiden tarkastelun tiettyihin politiikan aloihin turvallisuuden näkökulmasta, koska pohjoiset alueet halkaisevat erityisellä tavalla ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa, mutta ennen kaikkea sisäpolitiikkaa; elinkeinotoiminta, koulutus, hyvinvointi, kulttuuri, verotus ja monet muut kysymykset näkyvät pohjoisessa. Tässä tutkimuksessa keskityn erityisesti ulko- ja puolustuspoliittisiin ja ympäristöllisiin kysymyksiin, alkuperäiskansojen turvallisuuteen sekä kansainväliseen yhteistyöhön, koska nämä osa-alueet kietoutuvat yhteen ulkopoliittisissa dokumenteissa. Aineistoa tarkasteltaessa tulee kuitenkin muistaa aineiston mahdolliset puutteet. Esimerkiksi puolustuspoliittiset dokumentit saattavat jättää joitakin arkaluontoisia asioita kertomatta tai taustoittamatta.

Toinen alkuperäisaineiston osa koostuu sanomalehdistä, jotka tuovat keskusteluun Pohjois-Norjan poliittiset toimijat, ja hyödynnän erityisesti pohjoisessa ilmestyviä lehtiä. *Altaposten* on vuonna 1969 perustettu paikallislehti, joka pyrkii poliittiseen riippumattomuuteen. *Altaposten* ilmestyi vuoteen 2014 asti paperisena kuutena päivänä viikossa, ja paperilehden levikki oli 1990-luvulla noin 5 000.¹⁸ Lehden suurin kilpailija, vuonna 1913 aloittanut *Finnmark Dagblad*, toimi aluksi työväenpuolueen äänenä, mutta pyrkii nykyään riippumattomuuteen entisiä arvojaan unohtamatta. Lehden levikki oli 1990-luvulla 10 000.¹⁹

Harstadissa vuonna 1887 perustettu, arkipäivisin ilmestyvä *Harstad Tidende* on puoluepoliittisesti sitoutumaton, ja sen levikki oli 1990-luvulla noin 15 000²⁰. Nordlandin

---

¹⁷ Kalela 1972, 18–19.

¹⁸ “Altaposten”. Store norske leksikon verkkosivut. <<https://snl.no/Altaposten>> [luettu 12.2.2025].

¹⁹ “Finnmark Dagblad”. Store norske leksikon verkkosivut. <https://snl.no/Finnmark_Dagblad> [luettu 12.2.2025].

²⁰ “Harstad Tidende”. Store norske leksikon -verkkosivut. <https://snl.no/Harstad_Tidende> [luettu 12.2.2025].

ensimmäinen lehti *Nordlandsposten* ilmestyi Bodøssa vuodesta 1886 vuoteen 2002, kunnes fuusioitui *Nordlands Framtid* -lehden kanssa. Levikki oli 1990-luvulla noin 17 000 ja se oli pitkään arvoiltaan konservatiivinen. *Nordlands Framtid* aloitti kyseisellä nimellä vuonna 1920, mutta oli 10 vuotta aiemmin ollut ammattiyhdistysliikkeen sanomalehti, ja sen levikki 1990-luvulla oli 20 000.²¹ Tromssassa vuonna 1902 perustettu *Nordlys* on pohjoisen suurin sanomalehti. *Nordlys* ajoi ensin työväenliikkeen ideologiaa, millä oli merkittävä vaikutus työväenluokan identiteettiin. Lehti muutti suuntaansa 1990-luvulla ja julistautui riippumattomaksi. Lehden levikki oli 1990-luvulla noin 30 000.²²

Pohjoisnorjalaisten lehtien lisäksi hyödynnän vuonna 1869 perustettua valtakunnallista *Dagbladetia*, joka oli aluksi radikaali vasemmistolainen lehti eikä poliittinen piikittely poistunut 1900-luvun jälkipuoliskollakaan. Lehden levikki oli 1990-luvulla noin 200 000.²³ Pohjois-Norjassa ja Huippuvuorilla ilmestyy kymmeniä sanomalehtiä, mukaan lukien ei-norjankieliset lehdet, mikä osoittaa alueen elinvoimaisuuden. Useat lehdet ovat olleet sosiaalidemokraattisia äänenkannattajia, koska alueella on teollisuutta ja elinkeinotoimintaa.

Sanomalehdet tarjoavat ikkunan tarkastella paikallisille tärkeitä teemoja; lehdissä kirjoitetaan asioista, joista ihmiset haluavat lukea. Lehtiä tutkittaessa tulee huomioida ulkoinen lähdekritiikki, eli lehden ilmestymisajat ja paikka, kirjoituksen laatijan sekä koko lehden kanta ja yhteiskunnallinen asema, levikki sekä lukijakunta. Sisäistä lähdekritiikkiä tulee harjoittaa suhteessa kirjoittajan tavoitteisiin, käsityksiin ja kirjoituksen paikkansapitävyyteen. Kirjoitusten todistusvoimaa tutkitaan selvittämällä lehden suhde ympäristöönsä, ja lehden asema suhteessa siinä kerrottuihin asioihin.²⁴ Tässä tutkimuksessa tulee kiinnittää huomiota siihen, onko artikkelin laatija kotoisin Pohjois-Norjasta ja vaikuttaako hän kunnallispolitiikassa. Kirjoitukset eivät synny tyhjästä, vaan linkittyvät tapahtumiin, ja niillä yritetään sanoa jotakin. Sanomalehdet tarjoavat mielenkiintoisen lisän valtiollisiin dokumentteihin,²⁵ koska lehtien avulla voidaan tarkastella keskustelua päämääristä, pyrkimyksistä ja mielipiteiden muodostuksesta, joita ei ole valtion raporteissa.

---

²¹ "Nordlands Framtid". Store norske leksikon -verkkosivut. <https://snl.no/Nordlands_Framtid> [luettu 12.2.2025].

²² "Nordlys". Store norske leksikon -verkkosivut. <https://snl.no/Nordlys_-_avis> [luettu 12.2.2025].

²³ "Dagbladet". Store norske leksikon -verkkosivut. <<https://snl.no/Dagbladet>> [luettu 26.3.2025].

²⁴ Männistö 1996, 68; Renvall 1965, 201.

²⁵ Männistö 1996, 69.

1.3 Tutkimuskirjallisuus ja aikaisempi tutkimus

Suomessa arktisia alueita on tutkinut esimerkiksi Lapin yliopiston emeritusprofessori Lassi Heininen, joka on tarkastellut Norjan, Suomen, Ruotsin ja Venäjän toimintaa laajasti esimerkiksi geopoliittisesta, ympäristöllisestä sekä turvallisuuspoliittisesta näkökulmasta. Heininen on esimerkiksi argumentoinut, että arktisen alueen 1990-luvun murros ja eritasoiset intressit tekevät alueesta dynaamisen eikä kyse ole vain turvallisuusalueesta.²⁶ Lapin yliopistossa arktisen alueiden yhteistyömuotoja, strategioita ja toimijuutta on tutkinut Markku Heikkilä, joka on seurannut arktisen alueen yhteistyön kehitystä kolmenkymmenen vuoden ajan²⁷. Heikkilän tutkimus tarjoaakin valtavasti tietoa erinäisistä aloitteista, tapaamisista sekä toimijoiden näkemyksistä. Arktisia ilmiötä ja turvallisuuspolitiikan merkityksiä pohjoisessa ovat tutkineet myös Jyrki Käkönen, Arto Nokkala ja Kari Möttölä, joiden tutkimukset tarjoavat arvokasta tietopohjaa arktisen alueen geopoliittiseen dynamiikkaan, pohjoismaiseen turvallisuusympäristöön sekä Venäjän, Naton ja EU:n vaikutuksiin.²⁸

Suomalaisia pro gradu -tutkielmia on laadittu turvallisuusintressien ja erityisesti Venäjän toimijuuden näkökulmista pohjoisessa. Johanna Koivula on tarkastellut Barentsin euroarktista yhteistyötä laajan turvallisuuden näkökulmasta. Koivula on tutkimuksessaan haastatellut Barentsin euroarktisen neuvoston toimijoita ja hyödyntänyt neuvoston dokumentteja, eikä Norja ole tutkimuksen keskiössä. Koivulan mukaan Barentsin yhteistyö ei ole onnistunut odotetulla tavalla, mutta turvallisuusuhat eivät ole olleet yhteistyön hidastajia.²⁹ Joonas Korhonen on merisotalinjan tutkielmassaan tarkastellut, miten Norja tulkitsee Venäjän militarisoitua pohjoisessa, ja mitkä ovat Norjan turvallisuusintressit vuoden 2005 jälkeen³⁰. Helena Vuopionperä on verrannut Norjan ja Suomen pohjoisten alueiden turvallistamisen diskursseja hyödyntäen aineistoja vuoden 2007 jälkeen³¹. Laura Olsén on tutkinut Jäämeren

---

²⁶ *Euroopan pohjoinen 1990-luvulla – Moniulotteisten ja ristiriitaisten intressien alue* (1999), Heininen.

²⁷ *Jos menetämme Arktiksen: Suomen arktisen ajattelun kehitys 1980-luvulta nykypäivään* (2019), Heikkilä.

²⁸ *Dreaming of the Barents region : interpreting cooperation in the Euro-Arctic rim* (1996), Käkönen; *Northern Borders and Security : Dimensions for Regional Cooperation and Interdependence* (2002) Laitinen, Nokkala, Käkönen, Tennberg, Lausala, Kivikari, Heininen; *Laajeneva sotilaspolitiikka: strategia ja turvallisuus suomalaisen asevoiman rakentamisessa* (2001), Nokkala. *Vakauspoltiikka, konfliktinhallinta ja pelotepuolustus: turvallisuuspolitiikan toimintaloheet* (1995), Möttölä.

²⁹ *Barentsin Euroarktinen yhteistyö – Laajan turvallisuuden ja alueellisen yhteistyön näkökulmasta* (2006), Koivula.

³⁰ *Norjan turvallisuusintressit sen vallitsevassa sotilaallisessa uhkaympäristössä arktisella alueella* (2020), Korhonen.

³¹ *Turvallistettu pohjoinen? Diskurssianalyysi turvallistamisesta Suomen ja Norjan pohjoisilla alueilla* (2016), Vuopionperä.

rannikkovaltioiden strategioita Kööpenhaminan koulukunnan turvallistamisen teorian valossa. Myös Olsénin aineisto sijoittuu vuoden 2005 jälkeiseen aikaan.³²

Vaikka tutkimuksia arktisista toimijuuksista, turvallistamisesta pohjoisessa sekä yhteistyön syventymisestä on tehty, tutkimusten aineistot sijoittuvat pitkälti 2000-luvun puolelle, eikä ajanjaksoa ennen vuotta 2005 ole juurikaan tutkittu. Lisäksi käytän tässä tutkimuksessa norjalaisia valtiollisia dokumentteja, joita ei ole suomalaisessa tutkimuksessa systemaattisesti hyödynnetty. Lisäksi tutkimuksen käsitehistoriallinen analyysi ja sanomalehtien tarkastelu syventävät aiheesta käytyä keskustelua, sekä pureutuu valtion ja paikallistason merkityseroihin. Arktinen alue on resurssien, ympäristön ja turvallisuuspolitiikan kannalta merkittävä, ja tutkimuskentällä on tilaa tarkastella aluetta eri ajanjaksosta ja aineistosta käsin.

Norjalaista tutkimusta alueesta löytyy paljon. Leif Christian Jensen on tarkastellut Norjan toimijuutta ja vallankäyttöä alueella suhteessa Venäjään. Jensen keskittyy tutkimuksessaan vuoden 2005 jälkeiseen aikaan diskurssianalyysin avulla, ja hyödynnän Jensenin tutkimusta käsittääkseni norjalaista ulkopoliittista narratiivia.³³ Øystein Haga Skånland on tutkinut Norjan ulkopoliittikkaa pohjoisilla alueilla diskurssianalyysin ja rauhanvälityksen näkökulmista. Kristian Åtland on tarkastellut Norjan pohjoisia alueita ja Venäjän suhdetta Norjaan sotilaspoliittisesta näkökulmasta.³⁴ Hyödynnän Skånlandin ja Åtlandin tutkimuksia erityisesti ymmärtääkseni alueen geopolitiikkaa ja Norjan käsitystä alueistaan. Nina Græger on tutkinut norjalaisen puolustuspolitiikan kehityskulkuja ja maan suhdetta Natoon 1990-luvulla. Grægerin kansainvälinen näkökulma tuo tutkimukseen syvyyttä ja kontekstia, jota ilman maan puolustuspolitiikkaa ei voi ymmärtää.³⁵ Ympäristöturvallisuutta ja alkuperäiskansojen turvallisuutta tutkinut Wilfrid Greaves tarjoaa analyttisen viitekehyksen tarkastella turvallisuuden aloja, jotka liittyvät turvallisuuskeskustelusta moniäänisyyteen.³⁶

1.4 Turvallistamisen teoria ja käsitehistoriallinen tutkimusote

Hyödynnän tutkimuksessa turvallistamisen teoriaa sekä käsitehistoriallista tutkimusotetta. Lähestyn turvallistamista Barry Buzanin ja Kööpenhaminan koulukunnan teorisoinnin kautta,

---

³² *Arktista turvallistamista: A5 -valtioiden arktisten strategioiden analyysi Kööpenhaminan koulukunnan näkökulmasta* (2012), Olsén.

³³ *International Relations in the Arctic: Norway and the Struggle for Power in the New North* (2016), Jensen.

³⁴ *Norsk utenrikspolitikk i fredens tegn: en diskursanalyse* (2009), Skånland; *Mikhail Gorbachev, the Murmansk Initiative, and the Desecuritization of Interstate Relations in the Arctic* (2008), Åtland.

³⁵ *Norsk forsvarsdiskurs post-1990. Internasjonalisering og nasjonalt forsvar i nytt samspill* (2009), Græger.

³⁶ *Constructing In/Security in the Arctic: Polar Politics, Indigenous Peoples, and Environmental Change in Canada and Norway* (2016), Greaves.

koska se tarjoaa työkaluja tarkastella turvallisuuden käsitteen monipuolistamista kylmän sodan jälkeen, vaikei teorisointi olekaan kaikenkattava.

Turvallisuuden voi ajatella olevan uhkien puuttumista, mutta Buzanin mukaan kansainvälisellä kentällä kyse on valtion itsenäisyyden säilyttämisestä³⁷. Turvallisuuden käsite kehittyi Westfalenin rauhan jälkeen, kun valtioiden itsemääräämisoikeudet tunnustettiin, ja valtioiden aggressioista tuli uhkia olemassalolle³⁸. Tutkija Kari Laitisen mukaan turvallisuuden käsitteen muutos tapahtui Ranskan suuren vallankumouksen jälkeen, kun valtion turvallisuusnäkökulmaan liitettiin kansalaisten turvallisuus³⁹. Tutkija Juha Vuoren mukaan käsite vakiintui presidentti Theodore Rooseveltin 1930-luvun sosiaaliturvauudistuksessa, mikä laajensi termin käyttöä. Vuoren mukaan kansallisen turvallisuuden käsite vakiintui presidentti Harry S. Trumanin hallinnon aikana, kun turvallisuuden maksimoinnissa huomioitiin sekä puolustusvoimat että siviiliturvallisuus. Jatkuvan ydinsodan uhan myötä kansallinen turvallisuuskäsitys levisi 1900-luvun jälkipuolella.⁴⁰ Näiden näkemysten mukaan ei-sotilaallinen turvallisuus juontaa juurensa satojen vuosien päähän, ja olisi kapeutunut sotilaalliseen muottiinsa 1900-luvun aikana.

Buzanin mukaan perinteinen ymmärrys turvallisuudesta on ollut yksipuolinen kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa, koska se on määritelty vallan tai rauhan kautta. Kaksinapainen näkemys sai vierelleen uusia näkökulmia, kun öljykriisi ja ympäristöongelmat 1970-luvulla kiinnittivät huomion siihen, millainen asema yksilön turvallisuudella on valtioiden välisessä kanssakäymisessä.⁴¹ Buzanin mukaan 1980-luvun loppuun saakka määritelmiin liittyi kuitenkin kylmän sodan vuoksi vahvasti sotilaallinen ulottuvuus⁴². Turvallisuus käsitteenä on aina aikansa tuotos, ja sen merkityksiin vaikuttavat sodat, kriisit ja poliittiset myllerrykset. Kylmän sodan jälkeen 1990-luvulla turvallisuutta oli mahdollista käsitteellistää uudella tavalla, sillä ydinsodan uhka ja kahden suurvallan vastakkainasettelu olivat hälventyneet.

---

³⁷ Laitinen 1999, 100.

³⁸ Osiander 2001, 251–267. Osiander on kritisoinut näkemystä anakronistiseksi 1800- ja 1900-luvun tuotokseksi.

³⁹ Laitinen 1999, 100–101. Ranskassa perustettiin vuonna 1792 yleisen turvallisuuden komitea, (*Comité de sûreté générale*), jonka oli tarkoitus toimia poliisiviraston ja suojella kansaa sisäisiltä hyökkäyksiltä.

⁴⁰ Vuori 2017, 97–98.

⁴¹ Buzan 1991, 49, 2, 13. Valta viittaa kansainvälisten suhteiden realismin koulukunnan edustajien, kuten E. H. Carrin ja Hans Morgenthauin, näkemyksiin, joissa painottuvat valtioiden valtasuhteet ja tavat toimia kansainvälisellä kentällä. Rauhan näkökulmaa on painottanut idealistinen koulukunta. Taustalla on näkemys siitä, että mikäli sodat aiheuttavat uhan valtioiden turvallisuudelle, sotien hävittäminen ja pysyvä rauha poistaisi ongelman. Tutkijat Arnold Wolfers, Robert Jervis ja Nils Andrén tarkastelivat talouden ja ympäristön vaikutuksia turvallisuuden käsittämisessä.

⁴² Ibid., 4–5.

Turvallistamisen tutkimus juontaa juurensa kansallisen turvallisuuden tutkimuksen perinteestä. Keskiössä ovat valtion selviytyminen ja suvereniteetin säilyttäminen. Käsite pohjaa 1920- ja 1930-luvun *realpolitik*in ja teorisointiin siitä, että jonkin asian turvallisuus tai turvattomuus johtuu toimijoiden välisistä puheteoista.⁴³ Turvallistamisella viitataan prosessiin, jossa jokin aihe “nostetaan” turvallisuutta uhkaavaksi tekijäksi, jolloin se vaatii valtion selviytymisen kannalta kriittisiä toimenpiteitä⁴⁴. Toisen valtion hyökkäys on äärimmäinen esimerkki siitä, että asia on turvallistettu; jotta eksistentiaalinen uhka voidaan torjua, julistetaan poikkeustila. Valtiolle turvallistamisessa korostuu suvereniteetin turvaaminen, kansalle identiteetin säilyttäminen.

Kylmän sodan jälkeinen turvallisuuskäsitteeseen liittyvää tieteellinen ja poliittinen keskustelu on ollut käsitteen laajentamista, mutta myös täsmentämistä. Laajentamisella tarkoitetaan uhkakuvien muutosta, turvallisuuden toimijoiden ja viitekohteiden erottelua sekä ei-sotilaallisten näkökulmien huomioimista. Turvallisuuden laajenemisen pääsisältö ei siis ole ollut taloudellisten, ekologisten ja sosiaalisten uhkien korostuminen, vaan aikaisempien jakolinjojen tai sotilaallisten uhkien näennäinen heikentyminen.⁴⁵ Kylmän sodan jälkeen turvallisuus ei ole ollut kaiken yläpuolella, vaan arkipäiväistynyt kategoria, joka muotoutuu myös alhaalta ylöspäin⁴⁶. Perinteisen eli sotilaallisen turvallisuusnäkökulman kannattajat, kuten Stephen Walt ja Daniel Deudney, ovat argumentoineet, että mikäli käsitystä laajennetaan kattamaan ei-sotilaallisia teemoja, se tekee turvallisuudesta kaiken kattavan ja siten mitäänsanomattoman. Perinteisen koulukunnan mukaan monet uhat, kuten ympäristökatastrofit, ovat turvallisuusuhkia vasta, kun niihin liittyy aseellinen konflikti.⁴⁷

Kööpenhaminan koulukunnan mukaan turvallistamiseen liittyy puheteot, joissa toimijat tietoisesti vaikuttavat käsitysten merkityksiin saavuttaakseen tavoitteensa. Puhetekojen valossa turvallistaminen on prosessi, jossa toimija vakuuttaa yleisönsä siitä, että uusi asia uhkaa viitekohteen olemassaoloa, mikä lopulta johtaa uhan torjuviin toimenpiteisiin⁴⁸.

Turvallistaja voi olla yksittäinen kansanedustaja, yleisönä hallitus ja viitekohde valtio.

Buzanin mukaan turvallistamisen toimijoita voi olla vaikea tunnistaa, sillä yksilöt, komiteat

---

⁴³ Vaatman 2022, 5, 7.

⁴⁴ Buzan et al. 1998, 23.

⁴⁵ Nokkala 2001, 82–83.

⁴⁶ Koivula 2006, 26.

⁴⁷ Buzan et al. 1998, 3–4.

⁴⁸ Kärrylä 2022, epub, teoksessa ei sivunumeroita; Buzan et al. 1998, 25.

tai ministeriöt toimivat valtion nimissä.⁴⁹ Kun turvallistamista tarkastellaan puhetekojen valossa, turvallistaminen on myös tekojen oikeuttamista; vetoamalla turvallisuuteen voidaan oikeuttaa sotilaallisia toimia.

Asiakysymykset eivät nouse turvallisuuspolitiikan piiriin tyhjästä, vaan yhteiskunnallisten prosessien seurauksena, ja monet tekijät uhkaavat olemassaoloa ilman, että tekijää on turvallistettu eksistentiaalisesti uhaksi. Ihmiset luovat todellisuutta retorisin keinoin, ja käsitykset turvallisuudesta ovat alttiita muutoksille eri ajassa ja paikassa.⁵⁰ Määrittelemällä pohjoisten alueiden ympäristöön liittyviä uhkia, toimijat luovat uusia merkityksiä. Vaikka ympäristövaliokunnat olisivat määritelleet ympäristöuhkia, turvallisuuden kannalta käsite saa uusia merkityksiä, kun aiheesta puhuu ulkoministeri. Tässä tutkimuksessa tarkastelenkin juuri tätä muutosta; kuinka turvallisuuskeskustelu muuttui perinteisestä sotilaallisesta turvallisuudesta koskemaan muita sektoreita pohjoisessa.

Kööpenhaminan koulukunnan näkemyksiä on myös kritisoitu. Pelkästään puhetekoihin keskittymällä tutkija unohtaa tekijöitä, kuten historiallisia konteksteja ja ympäröiviä rakenteita, jotka tulee huomioida historiantutkimuksessa. Jotta tämä tutkimus ei karkaa teorioiden ja kansainvälisten suhteiden tutkimukseen, on tarkasteltava jatkumoa ja valtasuhteita. Kööpenhaminan koulukunnan teorisointia on haastettu myös turvallisuustutkimuksen toisen sukupolven toimesta. Kööpenhaminan koulukunta on keskittynyt turvallisuuden eri ulottuvuuksiin, mutta Claudia Aradau ja Holger Stritzel kiinnittävät huomiota etiikkaan ja diskurssiin, ja Lene Hansen on tarkastellut turvallistamisteorian vaiennettua sukupuolinäkemyksiä.⁵¹ Hyödynnän tässä tutkimuksessa Hansenin teorisointia alkuperäiskansojen turvallisuudessa.

Turvallistamisen teorian lisäksi hyödynnän käsitehistoriallista tutkimusotetta, joka tarjoaa työkaluja analysoida poliittista keskustelua. Käsitteet ovat kielen keskeisimpiä solmukohtia, ja niiden käyttötapoja ja konteksteja tarkastelemalla tutkija ymmärtää, miten toimijat ovat käsittäneet jonkin asiakysymyksen. Tutkimuksessa käsityksiin vaikuttavat yhteiskunnallisten muutosten ja keskustelun lisäksi myös puolueiden linjat ja toimijoiden henkilökohtainen

---

⁴⁹ Buzan et al. 1998, 40–41, 25; Vaatman 2022, 7–8.

⁵⁰ Vaatman 2022, 15; Vuori 2017, 95–96.

⁵¹ Aradau, Claudia. “From Securitisation Theory to Critical Approaches to (in)Security.” *European Journal of International Security*, 3/2018, 300–305; Stritzel, Holger. “Security, the Translation.” *Security Dialogue*, 4–5/2011, 343–55; Hansen, Lene. “The Little Mermaid’s Silent Security Dilemma and the Absence of Gender in the Copenhagen School,” *Millennium: Journal of International Studies* 25, no. 2 (2000): 285–306.

suhde pohjoiseen. Arkikielessä sanat ja käsitteet limittyvät, mutta tutkija Ilkka Kärrylän mukaan käsitteet voidaan ymmärtää subjektiivisina ja arvotettuina ajattelun elementteinä. Keskustelussa käytetään sanoja, joilla viitataan näihin elementteihin. Käsitteet ovat siten sanojen merkityksiä.⁵²

Käsittehistoriallinen tutkimusote juontaa juurensa yhteiskuntatieteissä 1970-luvun kielelliseen käänteeseen. Alun perin sosiaalhistorian piirissä harjoitettu käsittehistoria on vakiinnuttanut asemansa historiantutkimuksen kentillä. Käänteeseen liittyi ymmärrys siitä, että käyttämämme kieli rakentaa todellisuutta ja määrittelee rajoja, joiden puitteissa todellisuutta voi käsittää. Kieleen, jolla jäsenämme maailmaa, liittyy kiistanalaisuuksia ja eriäviä merkityksiä, eivätkä käyttämämme kieli ole objektiivista.⁵³ Käyttämämme käsitteet ovat jatkuvassa muutoksessa, ja saavat uusia merkityksiä inhimillisen toiminnan myötä⁵⁴.

Käsittehistoria tarkastelee, miten käsitteitä käytetään, kuinka ne muuttuvat ja mitä niiden käyttö kertoo ajasta tai käyttäjästä, tai miten poliittisesti ja sosiaalisesti merkittävät käsitteet määrittyvät suhteessa muihin käsitteisiin ja konteksteihin.⁵⁵ Tutkija Markku Hyrkkäsen mukaan käsittehistoriaan liittyy kokemushistoriallisia piirteitä, sillä käsitteitä tutkittaessa tarkastellaan sitä, kuinka historian ihmiset ovat kokeneet olemisensa. Hyrkkäsen mukaan muutokset käsitteiden käytössä ja merkityksissä kertovat kokemusten muutoksista, ja käsittehistoriallinen tutkimusote mahdollistaa kokemuksen erittelemisen.⁵⁶ Tutkimuksen kannalta käsittehistoriallinen tutkimusote johtaa turvallisuuskäsityksen kokemuksen tarkasteluun; kuinka norjalaiset toimijat kokivat turvallisuuden pohjoisilla alueilla, miksi kokemus ehkä muuttui ja minkälaiset tekijät vaikuttivat kokemukseen.

Käsittehistoria on laadullista sisällönanalyysiä. Tutkija esittää alkuperäisaineistolle kysymyksiä, käy vuoropuhelua aineiston kanssa, kerää alkuperäisaineiston kielenkäytöstä kertovia havainnollistavia esimerkkejä. Tämän jälkeen käsitteen käyttöä analysoidaan suhteessa kontekstiin, ja tutkija rekonstruoii käsitteiden merkityksiä sekä käsityksiä todellisuudesta.⁵⁷ Tutkimuksessani poimin alkuperäisaineistosta turvallisuuteen ja pohjoisiin

---

⁵² Kärrylä 2022, epub.

⁵³ Saastamoinen et al. 2003, 10; Hyrkkänen 2002, 121.

⁵⁴ Kärrylä 2022; Koselleck ja Tribe 2004, 82. Esimerkiksi saksan kielen sana *Bürger* on pysynyt vuosisatojen ajan käytetyssä kielessä, mutta sen merkitys on muuttunut: 1700-luvulla se merkitsi kaupungin asukasta, 1800-luvulla kansalaista ja 1900-luvulla porvaria. *Bürger* sai uusia merkityksiä inhimillisen toiminnan, kuten kansallisvaltioiden ja luokkayhteiskunnan synnyn, myötä.

⁵⁵ Saastamoinen et al. 2003, 11; Marjanen ja Ihalainen 2022, 65.

⁵⁶ Hyrkkänen 2002, 117.

⁵⁷ Marjanen ja Ihalainen 2022, 71.

alueisiin viittaavia käsitteitä, ja tarkastelen käsityksiä suhteessa kylmän sodan jälkeiseen aikaan ottaen huomioon ajankohtaisen yhteiskunnallisen tilanteen ja julkisen keskustelun. Kuten kaikessa historiantutkimuksessa, myös käsitteitä tarkasteltaessa on muistettava, etteivät käsitteet ole erillisiä ympäröivästä yhteiskunnasta, vaan niillä on aikansa ja paikkansa. Konteksti ole annettu, vaan se on tutkijan itsensä luotava.⁵⁸

Hyödynnän tutkimuksessa synkronista, eli lyhyen aikavälin tutkimusotetta, koska tarkastelemani ajanjakso 1992–2005 on lyhyt. Tarkastelun kohteena on käsitys ja siihen liittyvät asenteet, ei niinkään tietyn käsitteen syntyhistoria. Synkroninen tutkimusote tarkastelee historiallisten toimijoiden tavoitteita ja tapoja vaikuttaa keskusteluun arvottamalla käsitteitä uudelleen, jotta keskusteltavaan asiaan suhtauduttaisiin eri tavalla.⁵⁹ Kärrylän mukaan synkroniseen tutkimusotteen aineistoksi sopivat erinomaisesti parlamenttikeskustelut ja lehdistöaineisto, joissa käsitellään päivän poliittisia teemoja⁶⁰.

1.5 Norjan ulkopoliittinen historia ja pohjoisten alueiden käsite

Norja luotti itsenäistymisen jälkeen kansallisessa turvallisuudessa kolmeen näkökulmaan, joista ensimmäinen oli syrjäinen sijainti, toinen Iso-Britannia, joka halusi välttyä Norjan alueilla konflikteilta, jotka siirtäisivät Neuvosto-Venäjän rajan Atlantille, ja kolmas intressi oli olla pilaamatta näitä lähtökohtia aggressiivisella ulko- tai turvallisuuspolitiikalla.⁶¹ Suomen jatkosota muutti tilannetta, kun Norja sai vuoden 1944 rauhansopimuksessa 200 kilometriä maarajaa Neuvostoliiton kanssa. Vaikka Pohjois-Norjassa suhtauduttiin paikoitellen suopeasti neuvostoliittolaisiin, jotka vapauttivat alueet saksalaisilta, Norja suuntautui Atlantille, ja oli mukana perustamassa puolustusliitto Natoa vuonna 1949.

Kylmän sodan aikana Norjan ulko- ja turvallisuuspolitiikassa tasapainoteltiin idän ja lännen välissä, eli pelotteen ja rauhoitteen linjaan nojaten. Tasapainottelulla viitataan Nato-jäsenyyteen ja Naton toiminnan rajoittamiseen. Jäsenyys oli pelote pohjoisessa, mutta rauhoittaakseen Neuvostoliittoa, Norja rajoitti Naton toimintaa alueillaan; Norja ei salli ydinaseita, tukikohtia tai ulkomaisia joukkoja maaperällään rauhan aikana.⁶² Militaristisen turvallisuuden näkökulmasta Norja on kokonsa ja sijaintinsa vuoksi haavoittuvainen, mutta

⁵⁸ Hyrkkänen 2002, 122; Saastamoinen et al. 2003, 12.

⁵⁹ Hyrkkänen 2002, 75; Kärrylä 2022, epub.

⁶⁰ Kärrylä 2022, epub; Tiikkainen 2006, 48. Historioitsija Reinhart Koselleckin mukaan synkronista analyysiä ei voi tehdä ilman ajallisuuden ja syvyyden käsitystä eli diakronista analyysiä.

⁶¹ Holst 1985, 13.

⁶² Jensen 2016, 37.

diplomaattisesta näkökulmasta Norjalla oli kuitenkin liikkumavaraa.⁶³ Rajoittamalla Naton toimintaa Norja rakensi luottamusta Neuvostoliittoon.

Norjassa käytetään termiä *nordområdene* viittaamaan Norjan pohjoisiin alueisiin⁶⁴.

Kansainvälisessä politiikassa käytetään termiä *High North*. Käytän tutkielmassa suomenkielistä termiä pohjoiset alueet, joka on suora käänös sanasta *nordområdene*. Alueille ei ole vakiintunutta suomenkielistä termiä, mutta alkuperäisaineistossa toistuva *nordområdene* kääntyy pohjoisiksi alueiksi. Norjalaisen diplomaatin Odd Gunnar Skagestadin mukaan käsitteelle on ominaista muuttuvuus, ja vain norjalaiset voivat ymmärtää sen merkityksen⁶⁵. *Nordområdene* on ajassa ja paikassa muovautuva geopoliittinen käsite, joka kattaa maa- ja merialueita Etelä-Helgelandista pohjoiseen sekä Grönlanninmereltä Barentsinmereen ja Petsamoon Luoteis-Venäjälle. *Nordområdene* kattaa Norjan yhteistyön muiden Pohjoismaiden, Yhdysvaltojen, Kanadan, Arktisen neuvoston ja EU:n kanssa⁶⁶.

Ulkopoliittiseen keskusteluun käsite tuli ulkoministeri Knut Frydenlundin käyttäessä sanaa vuonna 1974. Frydenlundin mukaan Norjan lainkäyttövaltaan kuuluvien pohjoisten alueiden taloudelliset mahdollisuudet eivät ole kokonaan tiedossa.⁶⁷ Käsitettä ei tuolloin määritelty tarkemmin, ja sen käyttö lisääntyi 1990-luvun taitteessa pohjoisen yhteistyön syventyessä. Välittömästi kylmän sodan jälkeen Norjassa vältettiin viittaamista pohjoisiin alueisiin, koska käsite yhdistettiin jännittyneeseen tilanteeseen Neuvostoliiton kanssa pohjoisessa.⁶⁸ Tässä tutkimuksessa pohjoiset alueet ymmärretään ennen kaikkea turvallisuuspoliittisena käsitteenä, joka halkaisee taloutteen, ympäristöön ja yhteistyöhön liittyviä kysymyksiä.

---

⁶³ Brundtland 1966, 32.

⁶⁴ “Arktisen alueen määritelmät”. Arktinen keskus. <<https://www.arcticcentre.org/FI/arktinenalue/maaritelmä>> [luettu 14.2.2024]. Arktisista alueista puhutaan Norjassa harvemmin, ja termillä viitataan Pohjois-Amerikan polaarialueisiin, ei Norjan alueisiin. Arktinen alue määritellään lämpötilan, metsänrajan, ikiroudan, merijään, napapiirin ja poliittisten sopimusten mukaan. Useimmiten se ymmärretään maantieteellisenä kokonaisuutena, joka kattaa pohjoisnavan ympäröivän Pohjoisen jäämeren sekä sille alueelle sijoittuvat maa-alueet.

⁶⁵ Skagestad 2009, 20–23.

⁶⁶ “Nordområdene”, Store norske leksikon -verkkosivut. <<https://snl.no/nordomr%C3%A5dene>> [luettu 14.2.2024].

⁶⁷ Skagestad 2009, 20.

⁶⁸ Jensen 2016, 34.

2 *Glasnost i Nord* – Norjan tie Atlantilta Eurooppaan

Tarkastelen seuraavaksi yhteistyön liikkeelle puskevia ilmiöitä. Keskityn pitkälti Venäjään, koska Neuvostoliitto aikaisempaan uhkakuvana vaikutti keskustelun luonteeseen. Norja on toiminut pohjoisessa reagoiden suurvaltoihin, ja omaa aloitteellisuutta eri kysymyksissä on ollut vähän. Lähes kaikki toiminta pohjoisilla alueilla perustui valtioiden perinteisiin turvallisuusintresseihin, ja yhteistyö maiden välillä oli marginaalista. Neuvostoliitto alkoi varustautumaan pohjoisessa 1930-luvulta alkaen, kun Pohjoinen laivasto perustettiin, ja 1950-luvulle tultaessa Neuvostoliitosta oli tullut ydinasevaltio. Kuolan niemimaalla oli yksi maailman ydinaserikkaimmista tukikohdista, ja Pohjoisesta laivastosta tuli Neuvostoliiton suurin kaikista neljästä laivastosta 1960-luvun aikana.⁶⁹ Norjan kannalta vaikea asetelma sai kuitenkin liennytyksen piirteitä 1990-luvun taitteessa.

2.1 Murmanskin lämpimät tuulet

Osana Neuvostoliiton uudistusta ja avoimuutta Mihail Gorbatšov piti vuonna 1987 Murmanskissa puheen, joka oli aloite sotilaallisen paineen purkamiseksi pohjoisessa. Eräiden tulkintojen mukaan Murmanskin puhe päätti kylmän sodan aikakauden arktisella alueella.⁷⁰ Puheessaan Gorbatšov painottaa pohjoisten alueiden luonnonvaroja ja tunnustaa alueen jännittyneen ilmapiirin. Gorbatšov kiittää Norjaa Naton rajoittamisesta alueellaan, mikä on edesauttanut alueen turvallisuutta ja luottamusta. Gorbatšov toteaa, että Pentagonin arktisen strategian ”kylmä henkäys” uhkaa Pohjois-Eurooppaa, sillä Nato valmistautuu kouluttamaan sotilaita Pohjois-Atlantilla ja neuvottelee lyhyen ja keskipitkän kantaman ohjusten käytöstä.⁷¹ Puheen perusteella Gorbatšovista muodostuu kuva rauhanvälittäjänä. Tarkoituksena oli osoittaa, että Neuvostoliitto ottaa askelia kohti kansainvälistä yhteistyötä ja esittää oma-aloitteisesti uusia ehdotuksia pohjoisten alueiden toiminnalle. Ehdotukset oli suunnattu eri toimijoille merkiksi siitä, että pohjoiset alueet ovat yhteisten intressien ja huolten keskiössä.

---

⁶⁹ Jensen 2016, 37.

⁷⁰ Esim. Åtland 2008, 289–290.

⁷¹ Mihail Gorbatšov:n puhe, 1.10.1987, Murmansk.

<<https://www.marxists.org/archive/gorbachev/1987/00001.htm>> [luettu 2.9.2024]. Gorbatšov esitti kuusi ehdotusta, joilla pohjoisten alueiden liennytykseen aloitetaan. Ensimmäisenä on ydinaseettoman Pohjois-Euroopan varmistaminen, toisena merivoimien toiminnan rajoittaminen Itämerellä, Pohjanmerellä, Norjanmerellä sekä Grönlanninmerellä. Kolmas kohta koskee resurssiyhteistyötä ja neljäs tieteellisen tutkimuksen vahvistamista ja tiedon jakamista osana koko ihmiskunnan hyvinvointia. Viides ehdotus koskee pohjoisten valtioiden ympäristöyhteistyön syventämistä ja viimeisenä Gorbatšov ehdottaa Koillisväylän avaamista ulkomaisille aluksille, mikä edesauttaisi kansainvälisten suhteiden normalisointia.

Norjalaisessa aikalaiskeskustelussa pääsihteerin puheeseen viitattiin turvallisuuskäsityksen laajentamisena. Valmiuslakikomitean virallisessa raportissa vuodelta 1995 pohditaan kylmän sodan jälkeistä turvallisuusympäristöä. Raportissa arvioidaan, että Venäjä poikkeaa edeltäjästään paitsi ideologisesti, mutta myös sotilaskoneistonsa suhteen. Raportin mukaan Gorbatšovin aikana suunniteltiin valtioiden turvallisuuspolitiikkaa ohjaamaan kokonaisturvallisuuden konsepti, joka kattaisi ei-sotilaallisia osa-alueita, kuten poliittisia ja taloudellisia näkökulmia. Raportissa todetaan kuitenkin, ettei Venäjän sisäisten eturyhmien välisten ristiriitojen vuoksi käsitteestä ole päästy yksimielisyyteen.⁷²

Pääsihteerin puhe sai Norjan hallitukselta näennäisesti lämpimän vastaanoton, ja pääministeri Brundtland oli kiitollinen, että Gorbatšov tarttui Norjaa pohdituttaneisiin kysymyksiin. Vaikka puhe oli Brundtlandin mukaan lyhyt, hän oli tyytyväinen siihen, että Norjan Nato-periaatteet saivat Gorbatšovilta kiitosta. Pääministerin mukaan Gorbatšovin esittämät ideat turvallisuuspolitiikasta, ympäristöstä ja tieteestä koskevat useita valtioita, ja niiden käsitteleminen sekä monenvälisesti että kahdenvälisesti Neuvostoliiton kanssa tulevat vahvistamaan koko pohjolaa.⁷³

Pääministerin ilmaisemasta tyytyväisyydestä huolimatta Brundtlandin sanoista huokuu epävarmuus siitä, miten puheeseen tulisi todellisuudessa suhtautua. Pääministerin virallinen reaktio on tyypillistä idän ja lännen tasapainottelevaa retoriikkaa. Vaikka pääministerin mukaan Norja on ilmaissut kiinnostuksensa yhteistyöhön pohjoisessa Neuvostoliiton kanssa, todellisuudessa Norjassa suhtauduttiin yhteistyöhön varovaisesti. Norjalaisen toimittaja ja kirjailija Per Anders Madsenin mukaan Norjassa uskottiin 1980-luvun lopulla siihen, että Yhdysvaltojen ja Naton turvatakuut jatkuvat ikuisesti. Natossa Norjan keskeisin tavoite oli varmistaa, että liiton huomio pysyy pohjoisessa, ja Madsenin mukaan yritykset aloittaa keskustelu Norjan omasta turvallisuuspolitiikasta vaiennettiin osoittamalla kartalta Norjan sijaintia. Gorbatšovin uudistus ja avoimuus herättivät kuitenkin kysymään, onko sotien jälkeinen aika päättynyt ja tutut turvallisuuspuitteet murentuneet.⁷⁴

---

⁷² NOU 1995: 31, 30.

⁷³ Pääministerin kanslian lehdistötiedote 2.10.1987, Oslo.

<https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/smk/vedlegg/tidligere-pressemeldinger/1987/statsministerens-kommentar-til-gorbatsjovs-tale.pdf> [luettu 9.9.2024].

⁷⁴ Madsen 1989, 16–17. Karttaan viittaamalla tarkoitetaan sitä, ettei Norjalla ole sijaintinsa vuoksi muuta vaihtoehtoa kuin turvautua Natoon ja pitää liiton huomio pohjoisessa.

Puhetta voi tarkastella turvallistamisen purkamisen näkökulmasta. Keskiössä on kohteen tai asiakysymyksen “laskeminen” päivän politiikkaan asiaksi, joka ei ole eksistentiaalisesti uhattuna⁷⁵. Arktisen alueen ympäristölliset, taloudelliset ja sosiaaliset kysymykset olivat kylmän sodan aikana alistettu militaristisille päämäärille, mutta puhumalla yhteistyöstä eri sektoreilla Gorbatšov tarkasteli pohjoisia alueita ei-sotilaallisesta näkökulmasta. Gorbatšovin mukaan arktisesta alueesta tulee tehdä ”rauhan ja yhteistyön alue”⁷⁶, mikä antaa alueelle uusia merkityksiä, ja mahdollistaa alueesta keskustelun myös ei-sotilaallisessa kontekstissa. Norjan näkökulmasta aloite on myös politisointia, sillä Neuvostoliitto toi pohjoiset alueet odottamattomalla tavalla keskusteluun. Kun Neuvostoliitto määritteli yhteistyön osa-alueita, se loi Norjalle painetta määritellä asemaansa ja politiikkaa pohjoisessa.

Murmanskin puhetta pohdittiin myös Norjan pohjoisissa sanomalehdissä. Tromssassa ilmestynyt Pohjois-Norjan suurin sanomalehti *Nordlys* kirjoitti Gorbatšovin puheesta otsikolla “Gorbatšov katsoo pohjoiseen”. Lehden mukaan puheen jännittävin anti oli se, että Gorbatšov pyrkii ilmeisesti lieventämään sotilaallista jännitettä, jota venäläiset eivät aiemmin olleet halukkaita vähentämään pohjoisessa. Artikkelissa todetaan, että Gorbatšov puuttui alueeseen, jota hänen amiraalinsa ovat aseistaneet. Gorbatšovia on kuitenkin vaikea ottaa tosissaan, ellei hän todella aloita sotilaallisen toiminnan vähentämistä.⁷⁷ Ilmeisesti puheen uskottiin olevan osa retoriikkaa, jolla Neuvostoliitossa viitattiin hyviin pohjoismaisiin naapureihin, piikiteltiin länttä ja tehtiin ehdotuksia, joiden toteutettavuutta oli vaikea arvioida.

Finnmark Dagblad julkaisi Norjan uutistoimisto NTB:n artikkelin, jossa haastateltiin pohjoisten alueiden tutkija Finn Sollieta. Artikkelissa arvioitiin Gorbatšovin puheen merkitystä, sillä oli ilmiselvää, että Neuvostoliitto halusi tuoda pohjoiset alueet kansainväliseen keskusteluun. Sollien mukaan aloite oli suunnattu Pohjoismaille, Natolle sekä Varsovan liiton maille. Hänen mukaansa puhe osoitti, että Moskovassa kehitellään uutta pohjoisten alueiden politiikkaa, joka on aikaisempaa kattavampi sisältäen myös talouteen, resursseihin, ympäristöön ja tieteeseen liittyviä kysymyksiä. Nämä ovat Sollien mukaan tärkeitä asioita, jotka ovat nousseet politiikan asialistalle viime vuosina, mutta Neuvostoliitto on herännyt asian tärkeyteen vasta nyt.⁷⁸

---

⁷⁵ Åtland 2008, 290.

⁷⁶ Mihail Gorbatšovin puhe, 1.10.1987, Murmansk.

<<https://www.marxists.org/archive/gorbachev/1987/00001.htm>> [luettu 2.9.2024]. Tekijän käännös.

⁷⁷ *Nordlys* 2.10.1987, “Gorbatsjov ser nordover”.

⁷⁸ *Finnmark Dagbladet* 3.10.1987, “Ny Sovjet-politikk i nord-områdene”.

Bodøssa ilmestynyt *Nordlands Framtid* julkaisi kommentin, jossa puheeseen suhtauduttiin kriittisesti. Kommentissa kiinnitetään huomiota siihen, että Gorbatšov puhui sotilaallisen toiminnan rajoittamisesta Norjanmerellä, Itämerellä ja Grönlanninmerellä mainitsematta Barentsinmerta, jossa Neuvostoliitto on itse äärimmäisen varustautunut, ja josta Norja on erityisen huolissaan. Kommentin mukaan Gorbatšov paketoi ehdotukset siten, että ne palvelevat Neuvostoliittoa, mutta ovat kuitenkin realistisia ja lännen hyväksyttävissä.⁷⁹

Sanomalehdistä heijastuu Pohjois-Norjan mielipiteen muodostus. Tavallaan ollaan uteliaita aloitetta kohtaan, mutta siihen suhtaudutaan skeptisesti. Koska asiasta kuitenkin uutisoitiin, sitä pidettiin poikkeuksellisena, mitä se tietysti olikin kylmän sodan kontekstissa. Lehdistä ilmenevä varovainen suhtautuminen liittyi tilanteen uutuuteen ja Norjan rooliin pohjoisena Nato-maana. Norjalaiset olisivat kaivanneet Barentsinmeren mainitsemista, koska siellä Norjan ja Neuvostoliiton rajakiistat hiertävät maiden suhteita. Vaikka puhetta pidettiin historiallisena, se oli myös osa eräänlaista arktisen alueen romantisointia, joka oli yleistä kylmän sodan loppupuolella. Arktista aluetta pidettiin erityisenä, sillä alueella vältyttiin konflikteilta jännityksestä huolimatta.⁸⁰ Puhe oli jatkumoa Gorbatšovin uudistuspolitiikalle, ja pääsihteeri puhui liennytyksestä muuallakin maailmassa samana vuonna.

Sanomalehtien kommentointi osoittaa pienen valtion roolin suurvallan vieressä, koska puhe oli merkityksellinen pohjoisten alueiden tulevaisuuden kannalta. Pienenä valtiona Norjan oli ollut vaikea tehdä merkittäviä aloitteita, mutta Gorbatšovin puhe osoitti, että yhteistyölle oli tilaa. Kuten pääministeri Brundtlandin puheesta korostuu, tietyt kysymykset mahdollisesta ympäristöyhteistyöstä olivat puhuttaneet Norjassa jo jonkin aikaa. Olennainen alkusysäys syvemmälle yhteistyölle oli kuitenkin Neuvostoliiton hajoaminen, joka mahdollisti Norjalle roolin aloitteen tekijänä 1990-luvulla. Aikaisemmin kansallinen turvallisuus oli perustunut Naton sotilaalliseen pelotteeseen. Nyt vuosikymmenen vaihtuessa kylmät henkäykset pohjoisessa vaihtuivat hämmennykseen siitä, mikä on Norjan rooli sen omilla alueilla, mihin maan turvallisuus nojaa ja kuinka vastata Neuvostoliiton raunioista nousevan Venäjän sisäpoliittiseen epävarmuuteen.

---

⁷⁹ *Nordlands Framtid* 5.10.1987, "Glasnost i nord", Steinar Moen kommentti.

⁸⁰ Devyatkin 2023, 337.

2.2 Naapuruuspolitiikasta kohti pohjoisia alueita

Norjalaisen tutkija Leif C. Jensenin mukaan Norjassa vältettiin välittömästi Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen käyttämästä termiä *nord*, pohjoinen, koska se yhdistettiin vastakkainasetteluun.⁸¹ Sen sijaan Neuvostoliittoon viitattiin naapurina, kuten pääministerikin teki joulukuussa 1991. Naapurivaltion kanssa tulee tulla toimeen tavalla tai toisella, mikä tekee naapuruuden käsitteestä kiinnostavan. Tarkastelen seuraavaksi sitä, kuinka Norjassa keskusteltiin muuttuneesta turvallisuustilanteesta. Keskityn siihen, kuinka retoriikka Venäjän suhteen muuttui, ja kuinka aineistossa keskustellaan uudesta turvallisuusympäristöstä.

Historioitsija Ilkka Kärrylä muistuttaa, etteivät käsitteet kuvaa todellisuutta objektiivisesti, vaan käsitteiden avulla todellisuutta arvioidaan ja politisoidaan.⁸² Kansainvälisessä politiikassa naapureiksi kuvataan usein niitä valtioita, joiden kanssa yhteistyössä on potentiaalia. Myös Suomessa puhuttiin Neuvostoliitosta naapurina, kun korostettiin hyvää suhdetta. Erityisesti pohjoismaisessa kontekstissa naapuruuden käsitteeseen liittyy positiivisia konnotaatioita. Vaikka itänaapuri on ollut sekä Norjalle että Suomelle uhka, viittaamalla tähän uhkaan naapurina keskustelussa luodaan mielikuvaa ja rakennetaan todellisuutta.

Naapuruuden käsittekin heijastaa eri todellisuutta eri ajassa ja paikassa. Esimerkiksi itäisessä Euroopassa naapuruuteen liittyy useimmiten negatiivisia merkityksiä neuvostovallan ylisukupolvisista haavoista johtuen. Naapuruuden käsitettä on kritisoitu esimerkiksi Euroopan unionin naapuruuspolitiikassa siitä, että ystävyysmielisellä retoriikalla pyritään ainoastaan rakentamaan puskurivyöhykettä EU:n ympärille negatiivisen toiseuttamisen kautta⁸³.

Naapuruuden käsitteeseen liittyykin toiseuttamista osana kansallista identiteettiä⁸⁴. Naapurilla viitataan johonkin omien rajojen ulkopuoliseen, ja se on jotain muuta kuin me. Erottuminen toisesta kulttuurista, kielestä ja historiasta vahvistaa kansallista identiteettiä. Norjan kohdalla kansalliseen identiteettiin tuskin on vaikuttanut naapuruus Neuvostoliiton kanssa, vaan erottuminen tanskalaisesta kulttuuriperinnöstä. Pohjoismaisessa kontekstissa naapuruuteen liittyy myös jotain yhdistävää, kuten historia, kulttuuri tai turvallisuuspolitiikka, pohjoismainen naapurusto onkin erottanut aluettaan muusta Euroopasta eri yhteyksissä⁸⁵.

---

⁸¹ Jensen 2016, 34.

⁸² Kärrylä 2022, epub.

⁸³ Meloni 2008, 25, 29–30; Marchetti 2017, 130–131. EU:n naapuruuspolitiikan tarkoituksena on ollut lisätä EU:n lähimaiden vakautta ja hyvinvointia. Naapuruuspolitiikkaa on kritisoitu toiseuttamisesta.

⁸⁴ Browning ja Christou 2010, 109–110.

⁸⁵ Kolstø, luento 30.5.1995 Oslon yliopistossa; Rantatalo 2008, 13–14.

Käsitteessä on kiinnostavaa se, kuinka sillä voidaan rakentaa politiikkaa ja todellisuutta; pohjoismainen naapuruudesta puhutaan positiivisessa yhteydessä, ja siirrettäessä tällainen retoriikka koskemaan myös itäistä naapuria, käsitys suhteista muuttuu läheisemmäksi.

Ulkopoliittisessa selonteossa ulkoministeri Knut Vollebæk kuvailee Norjan naapuruuspolitiikkaa toukokuussa 1998. Vollebæk viittaa Ison-Britannian ulkoministerin Ernest Bevinin haaveeseen vuodelta 1948. Rautaesiripun laskeutuessa Bevin esitti toiveen, että kuka tahansa voisi matkustaa Victorian asemalta kaikkialle. Vollebækin mukaan tämä oli 50 vuotta takaperin absurdi ajatus, mutta nyt Bevinin unelma olisi toteutunut. Vollebækin mukaan Norjan naapuruuspolitiikka on toiminut välineenä laajemman vapauden saavuttamisessa. Se on ollut osa perinteistä norjalaista rauhanpolitiikkaa matkalla kohti kansalaisyhteiskuntaa, joka kattaa kaikki aikavyöhykkeet.⁸⁶ Samana vuonna suurkäräjillä käsiteltiin puolustusministeriön suositusta Norjan asevoimien keskeisistä suuntaviivoista vuosituhanen vaihteessa. Puolustusministeri Dag Jostein Fjærvoll erotti puheenvuorossaan Venäjän muista Norjan naapureista. Hänen mukaansa Venäjässä on yhteistyöpotentiaalia, mutta aseistettu Kuolan niemimaa erottaa maan pohjoismaisista naapureista.⁸⁷

Naapuri-termin käyttö kuvaa ajan henkeä. Kylmän sodan aikaan Norjan ja Neuvostoliiton välistä yhteistyötä ei juuri ollut, mutta naapurin kanssa piti tulla toimeen. Neuvostoliitto oli Norjalle uhka, koska Norja on osa länsimaista puolustusliittoa, jonka selkeä vihollinen ja valtavat ydinasetukikohdat olivat Norjan takapihalla. Venäjä-tutkija Pål Kolstøn mukaan kylmän sodan aikaisissa rajakokouksissa Norjan Kirkkoniemessä ja Neuvostoliiton Kolttakönkällä nostettiin aina malja ”hyville naapuruussuhteille”. Kolstøn mukaan lause huokui tekopyhyttä enemmän kuin muut Neuvostoliiton nostamat rajakokousmaljat. Naapureilla, joilla ei ole juurikaan tekemistä toistensa kanssa, ja joilla on selkeät aidat puutarhojensa välissä, ei ole syytä vihatakaan toisiaan.⁸⁸ Kolstøn kuvailema Norjan ja Neuvostoliiton välinen naapuruusretoriikka oli osa suhteiden neutralisointia ja kylmän sodan asetelman staattisuutta ylläpitävää retoriikkaa. Naapuruusretoriikka lievensi Neuvostoliiton uhkakuva, jota sen sijaan maalattiin Natossa.

---

⁸⁶ St.tid. (1997–98), 3034.

⁸⁷ S.tid. (1997–1998), 3816.

⁸⁸ Kolstø, luento 30.5.1995 Oslon yliopistossa. Kylmän sodan päättyminen ei johtanut siihen, etteikö Venäjästä olisi puhuttu naapurina. Maantieteellinen realiteetti ei muuttunut, ja myös norjan kielessä viereiseen valtioon viitataan luontevasti naapurina (*nabo*) tai naapurivaltiona (*naboland*).

Naapuruuspolitiikka heijastui 1990-luvulla Norjan Barents-aloitteeseen, jota tarkastelen tässä tutkimuksessa myöhemmin. Ulkoministeri Bjørn Tore Godal kuvaili puheessaan elokuussa 1995 Barentsin alueen uhkia;

Barents-yhteistyö ei ole ainoastaan pohjoisen aluekehityksen väline. Se on [Norjan] tärkein panos Venäjän liittämiseen tiiviimpään yhteistyöhön muiden Euroopan valtioiden kanssa. Tällä tavoin Barents-yhteistyössä kohtaavat kolme Norjan ulkopolitiikan tärkeintä linjaa: suhteet EU-maihin, suhde pohjoismaisiin naapureihimme sekä suhde Venäjään.⁸⁹

Godalin puheessa käy ilmi tarve ulko- ja turvallisuuspoliittiselle käännökselle, ja kolmen kulmakivin uudelleen rakentamiselle. Kuten monissa läntisen Euroopan maissa, myös Norjassa etsittiin keinoja, joilla Venäjä sidottaisiin länsimaiseen yhteistyöhön. Norjalla oli pelissä merkittävät taloudelliset, turvallisuuspoliittiset ja sosioekonomiset intressit. Pysyvältä vaikuttanut bipolaarinen järjestelmä murtui, joten intresseistä kiinni pitäminen vaati uutta ja huomattavasti aktiivisempaa politiikkaa. Venäjä oli Godalin puheessa muuttunut tutusta ja “turvallisesta” naapurista joksikin, jonka eteen tuli tehdä aloitteellisesti töitä. Samaan aikaan ulkoministerin sanoista välittyi suhde pohjoisiin naapureihin, joiden pelätään karkaavan Eurooppaan, pois Norjan intressialueelta. Pohjoismaisesta naapurustosta haluttiin Norjassa pitää kiinni, jotta Norja ei jäisi yksin pohjolaan Venäjän kanssa.

Puolustuksen päälinjat 1994–1998

Vuonna 1990 perustettiin Norjan itsenäisyyden viides puolustuskomissio. Puolustuskomissiot nimitetään tarpeen mukaan tarkastelemaan puolustusrakenteen uudistuksia. Komissioiden pohjalta laaditaan NOU-raportti.⁹⁰ Vuoden 1990 komitea perustettiin tarkastelemaan kylmän sodan muuttunutta tilannetta, ja sen aikana kylmä sota tulikin päätökseen. Maaliskuussa 1992 julkaistu NOU-raportti arvioi turvallisuuspoliittista ja teknologista kehitystä, jonka Norjan uskotaan kohtaavan vuosina 1994–1998. Turvallisuudelle on tärkeää hyvä naapuruussuhde Venäjän kanssa sekä vähäinen jännitys pohjoisilla alueilla.⁹¹ Raportin mukaan turvallisuuskäsite on muuttunut viime vuosien kansainvälisen politiikan muutosten myötä, ja

⁸⁹ Ulkoministeri Bjørn Tore Godalin puhe, 21.8.1995, Kirkkoniemi.

<https://www.regjeringen.no/no/dokumentarkiv/regjeringen-brundtland-iii/ud/Taler-og-artikler-arkivert-individuelt/1995/barentsregionens_nye_utfordringer/id261430/> [luettu 10.10.2024]. Tekijän käännös.

⁹⁰ “Forsvarskommisjon”. Store norske leksikon -verkkosivut. <<https://snl.no/forsvarskommisjon>> [luettu 4.11.2024]. Aikaisemmat komissiot oli perustettu vuosina 1908, 1920, 1946 ja 1974. Vuoden 1908 puolustusrakenteen tarkastelu perustui itsenäistymiseen, vuoden 1920 sekä 1946 komissiot maailmansotien ja miehityksen kokemuksiin, ja vuoden 1974 komission tehtävänä oli terävöittää ja perustella Norjan jäsenyyttä Natossa, joka sai ankaraa kritiikkiä 1970-luvulla.

⁹¹ NOU 1978: 9, 284, 290.

Pohjois-Norjassa kohdataankin uusia haasteita, jotka ”sijoittuvat poliisiin ja puolustusvoimien välisellä harmaalle vyöhykkeelle”⁹². Muuttunutta turvallisuuskäsitettä tai haasteita ei avata, mutta kyseessä voi olla rajakysymykset tai Venäjän poliittinen epävakaus.

Raportissa sotilaallinen puolustus on tärkein keino ylläpitää Norjan suvereniteettia. Pohjois-Norjan kannalta olennaisena pidetään puolustustarvikkeiden liikkuvuutta etelästä Keski-Norjan läpi pohjoiseen, sillä Venäjän sotilaallisen kapasiteetin takia hyökkäys Finnmarkiin on mahdollinen. Toisaalta kansainvälinen tilanne kuvataan niin arvaamattomaksi, että pohjoiseenkin sijoitetut joukot saatetaan joutua siirtämään etelään.⁹³ Tilanne vaikuttaa todella arvaamattomalta, koska kylmän sodan aikaisista asetelmista ei luovuta, mutta uusiakin uhkia kuvaillaan. NOU-raportissa pohjoisista alueista puhutaan Venäjän ja Yhdysvaltojen strategisten intressien näkökulmasta, mikä osoittaa kylmän sodan heijastuvan edelleen turvallisuuskeskusteluun. Norjan ja Venäjän rajalla suhtaudutaan myönteisesti maiden väliseen yhteistyöhön. Venäjän ja lännen välisen yhteistyön toivotaan auttavan ratkaisemaan Barentsinmeren rajakiistan, mutta oikeudellisten kysymysten pelätään aiheuttavan konflikteja, joihin puolustusvoimilta edellytetään sotilaallista valmiutta.⁹⁴ Näillä kysymyksillä viitataan erityisesti Huippuvuorten kalastusvyöhykkeeseen ja Norjan mannerjalustaan sekä sen luonnonvaroihin⁹⁵.

Raportissa puhutaan erityisesti Pohjois-Norjasta, eli Finnmarkista ja Tromssasta, ei niinkään pohjoisista alueista. Tämä johtuu tilanteen uutuudesta sekä esimerkiksi siitä, että kaikkia yhteistyömahdollisuuksia Venäjän kanssa ei ole kartoitettu. Pohjoisten merialueiden, kuten Norjanmeren ja Barentsinmeren, energiavarannot valjastettiin kunnolla käyttöön vasta 1990- ja 2000-luvulla, joten pohjoiset alueet eivät olleet Norjan energiantuotannon kannalta kriittisiä. Norjan energiantuotanto painottui vielä 1990-luvulle tultaessa Etelä-Norjaan ja Pohjanmerelle.

---

⁹² Ibid., 191, 193.

⁹³ Ibid., 188–189.

⁹⁴ NOU 1992: 12, 112–113, 121.

⁹⁵ Kyröläinen 2007, 10, 23. Rajakiista koskee ”harmaata vyöhykettä”, joka sijoittuu Huippuvuorten ja Novaja Zemljan edustan väliseen merialueeseen ja mannerjalustaan. Alueella voi kalastaa, mutta öljyvarat sijaitsevat mannerjalustalla. Norja vaatii rajaksi keskiviivaa, jolloin raja kulkisi yhtä etäällä maiden rannikoiden eteläisimmistä pisteistä. Norjan ehdotus siirtäisi rajaa hieman itään päin. Venäjän pituuspiirin mukainen raja kulkisi Kalastajasaarenon edustalta 34. pituuspiiriä pitkin kohti Pohjoisnapaa. Sektorilinjalta poikettaisiin Huippuvuorten kohdalla, jotta se ei rikkoisi Huippuvuorten sopimuksen 35. pituuspiiriä. Maat ovat neuvotelleet rajakysymyksestä 1970-luvulta lähtien, ja rajakiista on osasyys siihen, mikseivät merialueet ole Barentsin euroarktisen neuvoston työpöydällä.

Vuonna 1993 NOU-raportin pohjalta julkaistiin valkoinen kirja, jossa käsitellään puolustusvoimien päälinjoja vuosina 1994–1998. Valkoinen kirja on 211 sivua pitkä, ja siinä määritellään keskeisiä turvallisuuspoliittisia toimintaedellytyksiä ja haasteita, puolustuspolitiikan perustaa sekä maanpuolustuksen rakennetta⁹⁶. Valkoista kirjaa seurasi puolustusvaliokunnan päätösehdotus, jossa puolustusvoimien rakennemuutosta perusteltiin taloudellisilla muutoksilla. Sotien jälkeisen ajan puolustusvoimat luotti kasvavaan budjettiin, mutta nyt epätasapaino rakenteen ja toiminnan välillä pakotti pohtimaan puolustusvoimien toiminnan raameja. Toinen syy suositukselle oli uusi turvallisuuspoliittinen vaatimus;

Sotilaallinen uhka sen aiemmassa muodossa on kadonnut ja sen sijaan meillä on edessämme useita uusia haasteita, jotka johtuvat Euroopan poliittisesta murroksesta. Edeltävä uhkakuva, joka perustui kaksijakoiseen Eurooppaan, on korvattu uudella riskikuvalla, joka perustuu monitahoiseen ja monimutkaiseen eurooppalaiseen kehitykseen, ja jolle on ominaista epävarmuus ja arvaamattomuus.⁹⁷

Päätösehdotuksessa ei avata muita kuin puolustuspoliittisia ja sotilaallisia turvallisuushaasteita. Tämä johtuu siitä, että dokumentissa käsitellään puhtaasti puolustusvoimien työtä. Kylmän sodan päättyminen ja muuttuneet turvallisuusrealiteetit pakottivat keskittymään puolustuksen uudelleen järjestämiseen. Vuosikymmeniä jatkunut sotilaallinen uhka ei poistunut, eivätkä aseelliset konfliktit Balkanilla antaneet tilaa ei-sotilaallisille kysymyksille. NOU-raportissa, johon päätösehdotuskin pohjautuu, ympäristöuhkiin viitataan mahdollisina aseellisen konfliktin aiheuttajina, ei turvallisuusuhkina itsessään⁹⁸. Tarkastelen ympäristönäkökulmaa myöhemmin tässä tutkimuksessa.

Kylmän sodan päätymisestä huolimatta pohjoiset merialueet pysyivät strategisesti merkittävänä Venäjälle ja Yhdysvalloillekin. Suurvaltojen ydinsukellusveneiden operointi- ja linnoitusalueet, Kuolan niemimaan sotilaallinen voima, Leningradin sotilaspiiri sekä Naton kollektiivisen puolustuksen peruslinja eivät kadonneet 1990-luvun kuluessa.⁹⁹ Tilannetta muutti kuitenkin se, että sotilaallisten asetelmien lisäksi muut kysymykset herättivät huolta, mikä teki tilanteesta arvaamattoman. Vuoden 1993 puolustusvaliokunnan päätösehdotuksessa todetaan, että Pohjois-Norjan alueiden on oltava maanpuolustuksen prioriteetti, sillä Luoteis-

⁹⁶ St.meld. nro 16 (1992–93), passim.

⁹⁷ Innst.S. nro 150 (1992–93), 3–5. Tekijän käänös.

⁹⁸ NOU 1992: 12, 47, 50–51.

⁹⁹ Heininen 1999, 88–89.

Venäjän sotilaskoneiston laajuutta ei voida kieltää, ja Venäjän siirtymävaiheen poliittiset, taloudelliset ja sosiaaliset epävarmuudet lisääntyvät¹⁰⁰.

Vuonna 1995 julkaistiin valmiuslakikomitean raportti. Edellinen valmiuslaki oli laadittu 1950-luvun raameissa, eikä nykyinen rauhanajan valmiuslaki vastannut realiteettia. Raportissa todetaan, että vaikka Norjaan ei kohdistu enää suoranaista sotilaallista uhkaa, Euroopassa myllertävät konfliktit ja Venäjän epävakaa sisäpoliittinen tilanne ovat turvallisuusuhkia. Raportissa ei paneuduta erityisesti pohjoisiin alueisiin, mutta siinä todetaan, että Venäjän sotilaallista kapasiteettia pohjoisessa ei tule unohtaa, koska Venäjän painotus pohjoiseen laivastoon uskotaan kasvavan tulevina vuosina.¹⁰¹ Arvion taustalla on START I sopimus, painotti ydinaseiden rajoittamista maaperällä. Painopisteen uskottiin siirtyvän maa-alueiden strategisista ydinaseista merialueille. Tähän suhtauduttiin Norjassa varauksellisesti, vaikka aseistariisuntasopimusta pidettiinkin askeleena oikeaan suuntaan.¹⁰²

Vastakkainasettelusta huolimatta, kylmä sota oli ollut ennakoitava turvallisuuspoliittinen tilanne. Vaikka Norja tasapainotteli Neuvostoliiton ydinaseiden takia, se tukeutui läntisiin liittolaisiinsa ja tasapainottelu muodostui tutuksi ja turvalliseksi. Pitkän aikavälin turvallisuuspoliittinen suunnittelu oli ennustettavampaa, sillä Naton strategia perustui pitkälti vuoteen 1990 asti karkeasti jaoteltuna pelotteeseen ja puolustukseen. Vastakkainasettelun päättyminen johti siihen, että painopiste siirtyi Norjan näkemyksen mukaan Eurooppaan. Esimerkiksi vuoden 1995 valmiuslakiraportista huokuu ajatus siitä, että vaikka Neuvostoliitto oli ollut Norjalle uhka, ainakin se oli ollut jossain määrin ennustettava ja naapurillinen uhka.

Valmiuslakivaliokunta ei kuitenkaan näe tarpeelliseksi tehdä muutoksia hätälainsäädäntöön. Lainsäädännön katsottiin olevan niin yleispätevä ja perustuvan niin odottamattomiin tilanteisiin, ettei niitä voi jatkossakaan ennustaa. Lainsäädäntö oli laadittu nojaten vuosien 1940–1945 Natsi-Saksan miehityskokemuksen, joka oli yllättänyt maanpuolustuksen.¹⁰³ Kylmän sodan päättymisen jälkeen Norja oli palannut arvaamattomaan turvallisuuspoliittiseen tilanteeseen, vaikkakin tällä kertaa Norja luotti Naton turvatakuisiin.

Puolustusministeri Jørgen Kosmo kuvasi turvallisuuspoliittista muutosta vuonna 1995. Uutta turvallisuuspoliittista tilannetta pitäisi tarkastella Norjan omista intresseistä käsin, sillä sodan

---

¹⁰⁰ Innst.S. nro 150 (1992–93), 16.

¹⁰¹ NOU 1995: 31, 5.

¹⁰² Ibid., 21.

¹⁰³ NOU 1995: 31, 85.

uhka oli aiemmin todellisuutta, mutta tämän uhkan torjuminen ei enää ohjannut Norjan ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa. Kansallinen turvallisuus oli kiinni uskottavuudesta, vaikuttamisesta sekä osallistumisesta. Norjan suvereniteetti on turvattu, ja se tarkoittaa vaikutusvallan ja mahdollisuuksien kasvua muilla turvallisuuden osa-alueilla.¹⁰⁴ Kosmon kehoitus tarkastella tilannetta Norjan omista intresseistä osoittaa, että Neuvostoliiton hajoaminen mahdollisti tarkastelun ei pelkästään uhan torjumisen lähtökohdasta, vaan aktiivisesta etujen ajamisesta käsin. Norja oli tottunut osittain käsittämään Neuvostoliiton uhkaa Naton konseptien valossa, mutta kylmän sodan päättyminen mahdollisti käsittää uhkaa ja omia alueita eri tavalla.

Uskottavuudella, vaikuttamisella ja osallistumisella Kosmo viittasi Norjan toimijuuteen pohjoisessa. Jotta Norja säilyttäisi suvereniteettinsa Huippuvuorilla ja merialueilla, sen täytyi olla uskottava ulkopoliittinen toimija, jolla on selkeät tavoitteet. Aktiivinen osallistuminen ja aloitteiden tekeminen edesauttaisi myös Norjan uskottavuutta ja luotettavuutta pohjoisten alueiden politiikassa. Vuosikymmenen kuluessa vakuuttavaan läsnäoloon sisältyi asevoimien lisäksi myös ei-sotilaallisia toimia, kuten tutkimus.¹⁰⁵

Puolustuksen päälinjat 1999–2002

Vuonna 1998 julkaistiin uusi valkoinen kirja, jossa määritellään puolustusvoimien päälinjoja vuosille 1999–2002. Valkoisessa kirjassa kuvataan, kuinka Norjan on pystyttävä vastaamaan uusiin ja määrittämättömiin haasteisiin. Suosituksessa selvennetään, että perinteisesti kansallinen turvallisuus on liittynyt valtion suvereniteetin säilyttämiseen, mutta blokkijaon päättyminen on mahdollistanut valtiokeskeisyyden poistumisen ulko- ja turvallisuuspolitiikassa. Esimerkkinä mainitaan terrorismi ja ympäristökatastrofit.¹⁰⁶ Vuoden 1998 valkoinen kirja on ensimmäinen, jossa kylmän sodan aikainen primääriuhka jätetään turvallisuusuhkana taka-alalle. Vaikka hyökkäyksen mahdollisuutta ei suljeta kokonaan pois, dokumentin mukaan Norjan ja Venäjän suhteita pohjoisessa leimaa yhteistyö¹⁰⁷. Erona edelliseen puolustusvoimien valkoiseen kirjaan on se, että vuoteen 1998 mennessä Norja ja Venäjä olivat mukana erilaisissa yhteistyön muodoissa.

---

¹⁰⁴ Puolustusministeri Jørgen Kosmon puhe, 9.1.1995, Oslo.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumentarkiv/regjeringen-brundtland-iii/fd/Taler-og-artikler-arkivert-individuelt/1995/taler_norges_forsvar_hvor_star/id261280/> [luettu 12.10.2024].

¹⁰⁵ Ibid.

¹⁰⁶ St.meld. nro 22 (1997–98), 23.

¹⁰⁷ Ibid., 7.

Turvallisuuspoliittiseen keskusteluun tulivat siten mukaan myös ei-valtiolliset uhkatekijät, mutta niiden määrittelemisen jäi vähäiseksi. Toisaalta “uusien uhkakuvien” mainitseminen kuvastaa myös tilannetta; turvallisuustilanne tuntui niin epävarmalta, että keskustelusta välittyy jopa kuva loputtomista uhkista, jotka vaanivat Norjan rajoilla. On myös hyvä muistaa, että uhkat eivät olleet uusia, mutta kymmeniä vuosia kestäneen uhkan poistuminen loi tilaa näiden uhkien tarkastelulle.

Vuoden 1998 valkoisen kirjan pohjalta laadittua päätöslauselmaa käsiteltiin parlamentissa kesällä 1998. Vasemmistopuolueen edustaja Helene Fladmark kuvaa Euroopan tilannetta paradoksaaliseksi turvallisuuspolitiikan painopisteiden vuoksi, koska Euroopasta on tullut turvallisempi ja turvattomampi. Fladmark on tyytyväinen, että turvallisuuspoliittinen tilanne Norjan omilla lähialueilla on vakaa, mutta Venäjän kehitys on ratkaisevaa erityisesti pohjoisten alueiden suhteen.¹⁰⁸ Painopisteen siirtymisen voi käsittää olleen Norjalle haaste ja mahdollisuus; mikäli valtasapaino säilyy, Venäjä kehittyisi rauhanomaiseksi demokratiaksi ja Yhdysvaltojen valta-asemaa ei haastettaisi, se lieventäisi turvallisuuspoliittista painetta Norjan intressialueella. Tämä antaisi Norjalle aikaa tarkastella alueiden tarjoamia mahdollisuuksia. Samaan aikaan painopisteen siirtyminen jättää valtatyhjiön tietyille alueille, ja siihen vastaaminen vaatii Norjalta huomattavasti aktiivisempaa politiikkaa ja oman asemansa tarkastelua. Norja oli kokenut pohjoiset merialueensa ja oman panoksensa merkittävänä osana Länsi-Euroopan turvallisuutta, mutta 1990-luvulla tilanne oli muuttunut.

Kristillisen kansanpuolueen edustaja Dagrún Pedersen tiivistä suurkäräjillä näkemyksensä Norjan tilanteesta seuraavanlaisesti:

Meitä ei uhkaa mikään suuri, pelottava vihollinen, ei idässä tai lännessä, ja siksi jotkut eivät näe tarvetta käyttää rahaa uskottavaan puolustukseen. Sanoisin, että tilannetta leimaava epävarmuus ei tee [puolustus]suunnittelusta vähemmän tärkeää, ainoastaan vaikeampaa.¹⁰⁹

Pedersen viittaa Norjan puolustusbudjetin vähennyksiin 1990-luvulla. Puolustusmenojen osuus bruttokansantuotteesta väheni 3,1 prosentista 1,9 prosenttiin vuosien 1990 ja 2000 välillä, ja vuonna 1993 hyväksyttiin puolustusbudjetin 0% kasvu johtuen muuttuneesta turvallisuustilanteesta. Muun muassa kolmentoista prikaatin määrä supistettiin kuuteen ja puolustusmenoja mähennettiin estämiseksi työstettiin koskemaan ainoastaan Pohjois-

¹⁰⁸ St.tid. (1997–98), Helene Fladmark, 3813.

¹⁰⁹ St.tid. (1997–98), Dagrún Pedersen, 3807.

Norjaa.¹¹⁰ Vähennyksiä perusteltiin paisuneilla puolustusmenoilla sekä Venäjän sotilaskoneiston pohjoisella painottumisella. Vähennyksiä käsiteltiin myös puolustusministeriön valkoisessa kirjassa vuodelta 1998, jossa vertailtiin Ruotsin ja Suomen tilanteita; Ruotsissa supistetaan puolustusmenoja kylmän sodan jälkeisessä hengessä, mutta Suomessa maanpuolustuksesta ei olla vähentämässä. Kylmän sodan päättymisestä oli kulunut vain muutamia vuosia ja muutosprosessi oli vasta alkamassa.¹¹¹

Edellä käsitellyistä dokumenteista, kuten puolustusvoimien toimintaa vuosille 1994–1998 ja 1998–2002 tarkastelevissa valkoisissa ja kirjoissa näkyy hitaasti Norjan turvallisuuspoliittinen muutos; staattinen naapuruuspolitiikka vaihtui hämmentävään tilanteeseen, johon tavallaan heijastui edelleen kylmän sodan asetelma, mutta jälkimmäisessä dokumentissa sotilaalliset keinot eivät ole enää riittäviä takaamaan suvereniteettia pohjoisessa. Perinteinen uhkakuva pohjoisessa ei kadonnut, sillä Venäjään liittyi poliittista epävarmuutta, mutta näihin uhkakuviin ei pystytty edes puolustuspoliittisen esityksen mukaan vastaamaan puhtaasti sotilaallisin keinoin. Naapuruussuhde oli muuttunut, eikä kahdenvälisten suhteiden tai uhan torjumiseen riittänyt enää tyhjien maljapuheidon pitäminen.

2.3 Naton huomio siirtyy pois pohjoisesta

Marraskuussa 1991 julkaistiin Naton strategia tulevalle vuosikymmenelle. Strategia julkaistiin ennen Neuvostoliiton hajoamista, mutta siinä määritellään, että vanhat jakolinjat korvataan dialogilla ja kriisit ratkaistaan moninaisemmalla turvallisuusnäkökulmalla kansainvälisen yhteisön kanssa. Vanhan uhan uskottiin väistyvän, ja demokraattisen rauhan laskeutuvan Eurooppaan.¹¹² Vaikka bipolaarinen maailmanjärjestys osoitti merkkejä purkautumisesta, sisäiset konfliktit lisääntyivät, mikä vaati toimenpiteitä myös puolustusliitolta.

Tutkija Jenny Anderssonin mukaan ajatus tulevaisuudesta on maailmansotien jälkeisen historian rakentamisen väline muodostaa käsityksiä modernista maailmasta. Tulevaisuuden tulkitseminen on sidoksissa geopolitiisiin järjestyksiin, ja on siten nykyhetken valtarakenteiden tuote. Nämä rakenteet mahdollistavat tulevaisuuden hahmottelun ja samaan aikaan tekevät toiset näkemykset mahdottomiksi. Käsitystä tulevaisuudesta kylmän sodan jälkeen ohjaa ymmärrys kiihtyvistä keskinäisriippuvuudesta.¹¹³ Anderssonin mukaan kylmän

---

¹¹⁰ Otterlei 2002, 10, 16, 17.

¹¹¹ St.meld. nro 22 (1997–98), 13. Tekijän käännös.

¹¹² Eickhoff 2023, 31.

¹¹³ Andersson 2018, 23.

sodan alussa tulevaisuuden ennustamisesta tuli väline kahden ideologian tarkasteluun, mutta nämä kuvaukset tuottivat vain käsityksiä järjestelmien yhtäläisyyksistä sekä yhteisistä ongelmista. Tutkija Eglė Rindzevičiūtė on kuitenkin todennut, että ylikansallisissa organisaatioissa hahmotellut tulevaisuudet ylittivät ideologisen kahtiajaon, ja pysyvien valtasuhteiden kuvaaminen vaihtui unelmiin ”kolmannen tien” olemassaolosta.¹¹⁴

Tulevaisuuksien käsittäminen näkyy Naton hahmotelmissa. Vuonna 1991 strategiassa ei keskitytty yhteen viholliseen, vaan uusi konsepti kattoi laajemmin turvallisuuden kysymyksiä. Turvallisuus ei ole yksiselitteisesti militaristinen kategoria, vaan siinä kietoutuu yhteen poliittisia, taloudellisia, ekologisia ja sosiaalisia sektoreita. Tämä käsitys ei ollut uusi, mutta Naton toiminnalle siitä tuli uudenlainen pohja aikana, jolloin turvallisuuskuvaan liittyi moninaisempia epävarmuuksia.¹¹⁵ Konfliktien ennustettiin syntyvän taloudellisten ja poliittisten tekijöiden seurauksina, eikä niihin pystytty vastamaan ydinpelotteella. Neuvostoliittoa tai sen perillistä ei kuitenkaan suljettu uhkatekijöiden ulkopuolelle, koska maan sotilaallinen kapasiteetti oli merkittävä.¹¹⁶

Ensisijaisen uhan hävittyä puolustusliiton piti vastata moninaisiin uhkiin, ja sen vuoksi uusi konsepti koostui kollektiivisesta puolustuksesta ja globaalista kriisinhallinnasta. Kollektiivisella puolustuksella viitataan viidenteen artiklaan, eli jäsenmaiden velvollisuuteen puolustaa hyökkäyksen kohdetta. Tutkija David S. Yostin mukaan kollektiivinen puolustus jäi Natossa kuitenkin taka-alalle, kun idän uhka vaikutti laantuvan, ja monet Nato-maat vähensivät puolustusmenojaan. Tutkija Patrick Morgan on puolestaan argumentoinut, että Venäjä koettiin yhteistyökykyiseksi, ja siksi pelote korvattiin kriisinhallinnalla, jonka oli määrä edistää kollektiivista puolustusta.¹¹⁷ Sotilaalliset rakenteet eivät palvelleet pelotteen periaatetta, kun esimerkiksi huonosti kansalliseen puolustukseen soveltuvia liikkuvia joukkoja lisättiin¹¹⁸. Uusi turvallisuuskonsepti tarkoitti yhden uhan muuttumista moniulotteiseksi haasteiden verkoksi, ja ydintehtävä laajeni ehkäisemään uhkia kaikkialla maailmassa.

Tutkija Øystein Haga Skånlandin mukaan Norjassa omaksuttiin kansainvälisiin operaatioihin keskittyvä konsepti jo vuonna 1989 julkaistussa valkoisessa kirjassa, jossa käsitellään kansainvälistä yhteisöä. Konseptin mukaan Norjan on osallistuttava konfliktin ehkäisyyn

---

¹¹⁴ Ibid., 26.

¹¹⁵ Schneider 2000, 56–57, 60.

¹¹⁶ Eickhoff 2023, 31; Schneider 2000, 57.

¹¹⁷ Eickhoff 2023, 10, 45–46.

¹¹⁸ Schneider 2000, 46–47.

osana omaa turvallisuutta. Konseptia on kritisoitu siitä, ettei avunantoon sitoutumisen tulisi perustua oman edun tavoittelemiseen.¹¹⁹ Pääministeri Brundtlandin mukaan kansainvälisen yhteisön kohtaamat haasteet koskevat kaikkia valtioita, eikä Norja voi kapeakatseisesti ajaa vain omaa intressiään haasteiden verkossa¹²⁰. Konsepti ei laajentanut kansallista turvallisuutta kattamaan eri yhteiskunnan sektoreita, vaan määritteli kansalliseen turvallisuuteen lukeutuvan konfliktin torjunnan ja humanitaarisen työn Norjan rajojen ulkopuolella.

Naton muutosten vuoksi kansainvälisestä kriisinhallinnasta tuli Norjalle yksi kansallisen turvallisuuden kulmakivistä, ja maa toimi aktiivisesti kansainvälisissä operaatioissa.¹²¹ Valkoisessa kirjassa puolustusvoimien toiminnasta vuosille 1994–1998 todetaan, että Naton uudet periaatteet, tehtävät ja ominaispiirteet muodostavat ratkaisevan tekijän Norjan turvallisuudelle. Dokumentista laaditun esityksen mukaan Norja sitoutuu kaikkeen puolustusliiton toimintaan, sillä Norjalle on tärkeää olla mukana luomassa Euroopan uutta turvallisuusympäristöä¹²².

Sekä konservatiivipuolueessa että työväenpuolueessa uskottiin, että on turha odottaa liiton apua, jos ei itse osallistu konfliktin torjuntaan¹²³. Tämän totesi pitkään puolustuspolitiikassa toiminut konservatiivi Ingvald Godal, kun suurkäräjillä käsiteltiin vuoden 1992 puolustuskomission päätösehdotusta. Godalin mukaan Norjan on tärkeää osoittaa olevansa rivissä jäsenmaiden kanssa, ja “mikäli haluamme apua, meidän on myös itse sitä tarjottava”¹²⁴. Norja ei pystyisi yksin vastaamaan Venäjän hyökkäykseen. Samaan aikaan Norjan alueiden menettäessä liittolaisten mielenkiintoa, Norjan oli vakuutettava muut jäsenmaat siitä, että sillä on muutakin tarjottavaa kuin pohjoiset alueet.

Norjassa on perinteisesti tehty ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa konservatiivien ja työväenpuolueen konsensuksessa¹²⁵, mikä heijastuu Nato-jäsenyyteen ja suhtautumiseen Euroopan unioniin. Työväenpuolue on usein sisäisesti jakautunut ulko- ja turvallisuuspoliittisissa kysymyksissä, kun osa puolueen jäsenistä kannattavat Euroopan unionin jäsenyyttä. Konservatiivipuolue on perinteisesti kannattanut sekä Naton että unionin

---

¹¹⁹ Skånland, 2009, 325.

¹²⁰ St.tid. (1989–90), Gro Harlem Brundtland, 3713–3714. Brundtland oli tuolloin ulkopoliittisen valiokunnan puheenjohtaja, mutta oli toiminut esimerkiksi YK:n ympäristön ja kehityksen maailmankomission puheenjohtajana, mikä varmasti vaikutti Brundtlandin näkemyksiin globaalien haasteiden verkosta.

¹²¹ Græger 2005a, 89.

¹²² Innst.S. nro 150 (1992–93), 10.

¹²³ Græger 2005a, 90; Græger 2005b, 221.

¹²⁴ St.tid. (1992–93), Ingvald Godal, 3803. Tekijän käänös.

¹²⁵ Knudsen 1990, 114–115.

jäsenyyksiä. Edistyspuolueen kansanedustaja Hans Johan RøsJORde oli puolustusvaliokunnan puheenjohtaja 1987–2001. Hän kommentoi työväenpuolueen turvallisuuspoliittista linjaa samaisessa suurkäräjäkeskustelussa vuonna 1993:

Työväenpuolueen sisällä on turvallisuuspoliittisia eroja. Edustaja Hauglid on näköjään hypännyt puolueensa laivasta ja suunnannut pohjoisemmaksi kuin muut työväenpuolueen puolustusvaliokunnan jäsenet. Siellä saattaa tulla hieman kylmä!¹²⁶

RøsJORde viittaa puolustusvaliokunnan esitykseen puolustusvoimien toiminnasta vuosina 1994–1998. Työväenpuolueen edustaja Ranja Hauglid oli useassa asiakohdassa eri mieltä puolueensa kanssa. Hauglid ei yhtynyt puolueensa näkemykseen siitä, että Norjan tulevaisuus on Euroopan yhteisössä ja painotti suhteita Natoon ja Yhdysvaltoihin.¹²⁷ Kiinnittämällä huomiota transatlanttisiin suhteisiin turvallisuuspolitiikassa pystyttäisiin vastaamaan uhkakuviin pohjoisessa. Hauglid on kotoisin Pohjois-Norjan Tromssasta¹²⁸, mikä vaikuttaa hänen näkemyksiinsä siitä, mihin alueisiin pitäisi panostaa.

Vuoden 1992 puolustuskomitean NOU-raportissa todetaan, että jäsenyys Natossa on antanut Norjan puolustukselle uskottavuutta.¹²⁹ Naton siirtyessä etelämmäksi, Norjan pohjoiselta puolustukselta pelättiin katoavan uskottavuus. Puolustusvaliokunnan päätösehdotuksessa vuodelta 1993 huomautetaan, että kehitys Euroopassa on johtanut siihen, että pohjoisiin alueisiin on kiinnitetty vähemmän huomiota. Norjaa uhkasi turvallisuuspoliittinen syrjäytyminen, mikäli muut alueet korostuvat pohjoista enemmän.¹³⁰ Ulkoministeri Godal totesi asian marraskuussa 1996 huomauttaessaan, että Norjan liittolaiset pitävät perinteisiä pohjoisen turvallisuushaasteita vähemmän tärkeinä kuin aiemmin. Naton tehtävä ei ole enää vastata idän uhkaan, vaan puolustusliitolla on edessään uudet haasteet.¹³¹ Perinteisillä haasteilla viitataan kylmän sodan sotilaallisiin uhkiin. Naton siirtyminen pohjoisesta säilyi keskustelussa koko 1990-luvun ajan, mikä osoittaa tilanteen vakavuuden ja hämmennyksen.

---

¹²⁶ St.tid. (1992–93), Hans Johan RøsJORde, 3806.

¹²⁷ Innst.S. nro 150 (1992–93), 10–12.

¹²⁸ “Hauglid, Ranja (1945–)”. Stortinget -verkkosivut. <<https://www.stortinget.no/no/Representanter-og-komiteer/Representantene/Representant/?perid=RFH>> [luettu 10.12.2024].

¹²⁹ NOU 1992: 12, 20.

¹³⁰ Innst.S. nro 150 (1992–93), 20.

¹³¹ Ulkoministeri Bjørn Tore Godalin puhe, *Det nye NATO*, 25.11.1996, Oslo. <https://www.regjeringen.no/no/dokumentarkiv/regjeringen-brundtland-iii/ud/Taler-og-artikler-arkivert-individuelt/1996/det_nye_nato/id261881/> [luettu 10.12.2024].

Naton komentorakennetta muokattiin 1990-luvulla vastaamaan jäsenmaiden kansallisia intressejä, mutta Norjan mukaan rakenteessa keskityttiin liikaa laajentumiseen ja Baltian maiden liittämiseen puolustusliittoon¹³². Erityisesti Yhdysvallat halusi Baltian maat puolustusliittoon sijainnin ja motivaation vuoksi. Pohjoismaiden näkökulmasta Baltian maiden kampanjointi oli huolestuttavaa, ja ne kannustivat maita hillitsemään puolustusliittoon ryntäystä Moskovan reaktion vuoksi.¹³³ Nato perusteli laajentumista rauhan lisäämisellä koko Euroopassa, mutta liittoon pyrkivät valtiot hakivat jäsenyydellä viidennen artiklan turvaa Venäjää vastaan. Laajentuminen voidaan siten ymmärtää osaksi kollektiivista puolustusta ja näin pelotekonseptin uudelleen muotoilua.¹³⁴

Puolustusvoimien toiminnan ja kehityksen päälinjoja vuosille 1997–1998 tarkastelevassa valkoisessa kirjassa todetaan, että Norjan pohjoiset alueet saavat liittolaisilta vähemmän huomioita, mutta vauraana maana Norjalta odotetaan osallistumista kansainvälisiin operaatioihin. Tilanne on ristiriitainen. Pohjoiset alueet ei kiinnosta Natoa, kun Venäjää ei pidetä uhkaavana länsieurooppalaisen puolustuksen kannalta, mutta samaan aikaan Venäjällä on merkittävä sotilaallinen kapasiteetti Norjan lähetyvillä. Valkoisen kirjan mukaan Norja jää yksin kuuluttamaan kollektiivisen puolustuksen merkitystä Natossa.¹³⁵

Naton toiminnan painopisteiden muutosta puitiin myös sanomalehdissä. *Harstad Tidende* julkaisi maaliskuussa 1993 artikkelin, jossa käsitellään yhdysvaltalaisen kontra-amiraalin vierailua Pohjois-Norjassa. Artikkelin mukaan Atlantin molemmin puolin pohditaan, millainen rooli puolustusliitolla on maailmassa, jossa aseistariisunta ja rauhanrakennus ovat yhä tärkeämpiä. Artikkelissa kysytään, aikooko Nato panostaa pohjoiseen vai Välimerelle. Vastausta ei saada kontra-amiraalilta, jonka vierailu liittyy keskusteluun siitä, onko pohjoisilla alueilla enää virkaa Naton toiminnassa.¹³⁶

Tammikuussa 1994 lehdessä vertailtiin Naton harjoitusten määriä pohjoisessa. Harstad on Naton perinteinen harjoituskaupunki, mutta nyt toiminta on painunut alhaiselle tasolle. Kenraaliluutnantti Arne Sollin mukaan Pohjois-Norjassa ei tulevana vuonna pidetä suurharjoitusta, mutta on tärkeää pyrkiä säilyttämään Naton kiinnostus, jotta pohjoinen ei

---

¹³² St.meld. nro 22 (1997–98), 8.

¹³³ Sarotte 2021, epub.

¹³⁴ Eickhoff 2023, 51.

¹³⁵ St.meld. nro 22 (1997–98), 8, 25.

¹³⁶ *Harstad Tidende* 25.3.1993, "Hvor satser NATO?".

eristäydy.¹³⁷ Sivulla on myös Sollin lyhyt kommentti Venäjän varustautumisesta pohjoisessa. Sollin mukaan ei ole syytä pelätä Venäjän hyökkäävän Norjaan, mutta “meidän on vaikutettava uskottavilta ja ylläpidettävä suhteitamme Venäjään”, hän painotti.¹³⁸

Syyskuussa 1995 radikaalina pidetty *Dagbladet* julkaisi puolen sivun mittaisen artikkelin otsikolla “Fra annerledesland til ingenmannsland”, erilaisesta ei-kenenkään-maaksi. Artikkelissa puidaan, kuinka Norja on menettämässä erityisasemansa Natossa, ja norjalaiset pyrkivät muistuttamaan maailmaa pohjoisten alueiden ympäristöhaasteista, Barentsin yhteistyöstä ja resursseista.¹³⁹ Artikkelin otsikkoineen kuvaa tilannetta hyvin. Kielen käytöllä rakennetaan todellisuutta, ja toteamalle, että pohjoiset alueet ovat siirtyneet erityisasemasta ei-ketään-kiinnostavaksi osoittaa norjalaisen aikalaiskokemuksen. Tutkija Markku Hyrkkänen toteaa, että käsitteen merkitys määräytyy kontekstissa, ja vaikka jokin *idea* ei olisikaan uusi, se voidaan määritellä uudelleen ja siten merkitykset kerrostuvat ja toimintatavat muuttuvat.¹⁴⁰ Norja oli määritelty pohjoisia alueitaan muiden mielenkiinnon kautta, mutta nyt alueet menettivät merkityksiä, ja Norjan pitäisi itse määritellä alueensa uusien teemojen kautta.

Kaksi viikkoa myöhemmin lehdessä todetaan, että Norjan on epäilemättä osoitettava turvallisuuspoliittinen merkityksensä liittomalle aikana, jolloin jäsenmaat kyseenalaistavat Norjan pohjoisten alueiden turvallisuuspoliittisen merkityksen.¹⁴¹ Tosiasia, että Norjan oli omaksuttava uusi rooli Natossa, tunnustettiin myös julkisessa keskustelussa.

Toukokuussa 1998 *Dagbladet* julkaisi sivun mittaisen kriittisen artikkelin Norjan naapuruuspolitiikasta, jolle pitää antaa uusi sisältö ja sen suhdetta ulkopoliittikan muihin aloihin selventää. Näin oli tehty lehden mukaan viimeksi vuonna 1978. Norjan ulkopoliittikka on globalisoitunut, ja liittolaiset eivät ole kiinnostuneita pohjoisten alueiden haasteista. Monet pohtivat, onko Norjan intressejä laiminlyöty kiinnittämällä huomiota muihin alueisiin. Artikkelin mukaan lokakuussa 1997 ulkoministeriksi noussut kristillisen kansanpuolueen Knut Vollebæk ilmoitti tammikuussa, että lähialueisiin kiinnitetään enemmän huomiota, mutta viimeisten kuukausien aikana ulkoministeri on osoittanut jatkavansa valtiosihteerin jäljissä; ulkopoliittikan keskiössä ovat humanitaariset tehtävät, Kiina ja Lähi-itä.¹⁴²

¹³⁷ *Harstad Tidende* 13.1.1994, “Lav øvningsaktivitet”.

¹³⁸ *Harstad Tidende* 13.1.1994, “Usikkerhet om russerne”. Tekijän käännös.

¹³⁹ *Dagbladet* 14.9.1995, “Fra annerledesland til ingenmannsland”.

¹⁴⁰ Hyrkkänen 2002, 36.

¹⁴¹ *Dagbladet* 27.9.1995, “Ny tid for FN”.

¹⁴² *Dagbladet* 13.5.1998, “Norsk nærområdepolitikk”.

Kriitikot ovat huolissaan siitä, että Norja keskittyy tehtäviin, joissa maan edut ovat marginaalisia. Vollebæk perustelee hallituksen linjaa arvoilla; ihmisoikeuksien puolesta taisteleminen on osa hallituksen politiikkaa. Kriitikoiden mielestä ensin pitää turvata omat alueet, mutta edellisen ulkoministeri Godalin mukaan Norjaan ei kohdistu sotilaallista uhkaa, ja turvallisuushaasteet muualla vaativat huomiota. Lopuksi todetaan, että hallituksen suurin haaste on Norjan intressialueiden ja kansainvälisten haasteiden huomioiminen.¹⁴³ Lehdissä pohjoisten alueiden, Naton ja Venäjän suhteista puhutaan rehellisesti. Keskustelusta kumpuaa näkemys siitä, että Norja ei voi enää yksinomaan nojata puolustusliittoon, vaan on tehtävä töitä oman puolustuksen eteen, kun muu maailma katsoo etelään. Erityisesti radikaalina pidetty *Dagbladet*¹⁴⁴ ottaa kantaan pohjoisten alueiden tilanteeseen.

Norjan kannalta 1990-lukua väritti pelko siitä, että Naton huomio pohjoisessa aiheuttaa turvallisuuspoliittisen tyhjiön. Potentiaaliset konfliktit eivät olleet enää Norjan intressialueilla, joten Naton jäsenmaat eivät nähneet pohjoisilla alueilla tarvetta mahdolliseen viidennen artiklan aktivoimiseen. Venäjä ei kuitenkaan lakannut olemasta sotilaallisesti merkittävä uhka, ja Kuolan niemimaan ydinaseet ja strategiset sukellusveneet olivat todellisuutta Norjan turvallisuuspolitiikassa. Koska uhan luonne kuitenkin muuttui, myös turvallisuuspoliittiset keinot muuttuivat. Staattisen naapuruuden sijaan Norjassa haluttiin löytää dialogi ja yhteistyö, jotka olivat myös Naton uuden strategian mukaisia. Norjan puolustuspolitiikkaa ohjasi 1990-luvulla edelleen suhde itäiseen naapuriin, ja vaikka monet jäsenmaat mukauttivat operatiivisia konsepteja, Norjalle pohjoisen hyökkäyksen torjuminen oli edelleen kriittisin tehtävä.

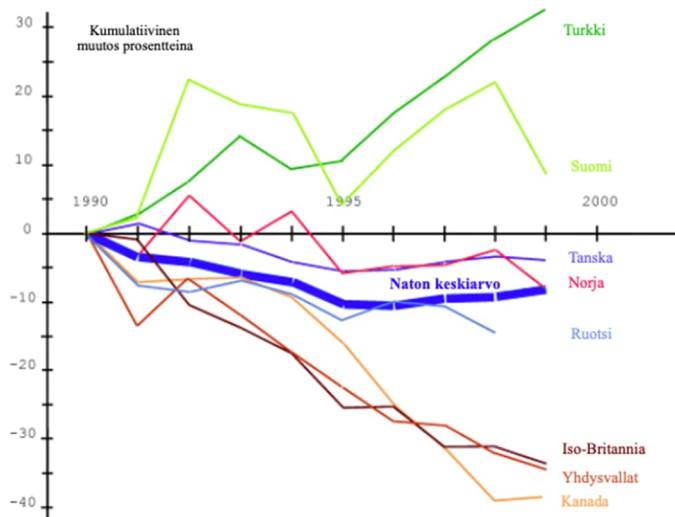
Norjalaisen tutkija Nina Grægerin mukaan Norjan puolustusjohto ei kokenut tarpeelliseksi mukauttaa puolustustoimintaa kansainväliseen todellisuuteen. Vaikka Nato ei osoittanut suurta mielenkiintoa pohjoista kohtaan, Norja ei unohtanut alueitaan. Pääasiallinen syy leikkauksiin oli taloudellinen ristiriita; asevoimille 1990-luvulla annetut tehtävät olivat epätasapainossa suhteessa resursseihin.¹⁴⁵ Kuva 1 osoittaa muutoksen suhteessa Natoon ja yksittäisiin valtioihin. Norja ei ollut ainoa, joka sopeutti puolustusmenoja.

---

¹⁴³ Ibid.

¹⁴⁴ “Dagbladet”, Store norske leksikon -verkkosivut. <<https://snl.no/Dagbladet>> [luettu 4.12.2024]. *Dagbladetilla* on ollut radikaali profiili poliittisessa keskustelussa, ja sitä pidettiin pitkään muun muassa rohkeana kulttuurilehtenä.

¹⁴⁵ Græger 2009, 351, 353–354.

Kuva 1. Puolustusmenojen kehitys Norjassa suhteessa Naton sekä yksittäisten maiden keskiarvoon 1990–1999. Kuva: NOU 2000: 20, *Et nytt forsvar*, Forsvarsdepartementet. Tekijän käännös.

Græger argumentoi, että Norjan turvallisuuspolitiikkaa 1990-luvulla voidaan selittää kansallisilla mielipiteillä, identiteetillä ja instituutioilla. Ensinnäkin puolustuksen rooli kansakunnassa on juurtunut historiallisiin kokemuksiin, minkä vuoksi ne eivät ole alttiita muutoksille.¹⁴⁶ Esimerkiksi Natsi-Saksan hyökkäys Norjaan huhtikuussa 1940 ja sitä seurannut viisivuotinen miehitys on säilynyt ylisukupolvisenä kokemuksena. Lars Rise (KrP) kritisoikin muita puolueita, kun suurkäräjillä puitiin puolustusvoimien toimintaa kaudella 2002–2005. Risen mukaan eräät puolueet ovat unohtaneet iskulauseen “ei enää koskaan 9. huhtikuuta”.¹⁴⁷ Kokemus hyökkäyksestä ja miehityksestä olivat aikanaan syy Nato-jäsenyyteen. Ne osoittivat, ettei Norja voi julistautua puolueettomaksi sijaintinsa vuoksi. Toiseksi, puolustuksen painoarvo organisaationa kokonsa ja vakiintuneiden toimintamallien, kuten etenemissääntöjensä vuoksi, hidastaa muutoksia. Esimerkiksi pohjoista maihinnousua vastaan satsattiin henkilöstöpolitiikassa edelleen.¹⁴⁸

Kolmantena näkökulmana on puolustuspolitiikan kytkös sisäpolitiikkaan. Norjassa on hajautettu asutusta strategisista syistä, koska autio pohjoinen olisi houkutteleva kohde, ja samaan aikaan sotilaallinen toiminta heijastui positiivisesti palveluihin ja kaupankäyntiin.

¹⁴⁶ Græger 2009, 355.

¹⁴⁷ St.tid. (2000–2001), Lars Rise, 3793. Tekijän käännös. Rise viittaa Natsi-Saksan miehitykseen huhtikuulta 1940. Miehitys jatkui aina toukokuuhun 1945 asti, ja yllätti norjalaisen puolustuksen täysin.

¹⁴⁸ Græger 2009, 355.

Puolustuksen purkaminen pohjoisessa heijastuisi myös aluepolitiikkaan. Keskusta ja työväenpuolue ovat kannattaneet vahvaa aluepolitiikkaa puolustuspolitiikassa, mutta konservatiivit ja edistyspuolue ovat suhtautuneet alue- ja puolustuspolitiikan yhteen kietoutumiseen nihkeästi. Puolustusvaliokunnan puheenjohtaja Hans Johan Røsjarde (KrF) on huomauttanut, että ”piiripolitiikka” on kokonaisvaltaisempi haaste, eikä sen pitäisi olla kytköksissä puolustukseen¹⁴⁹. Puolustuspoliittista jatkuvuutta ja muutosta voidaan käsittää, kun analyysi käännetään kansalliselle tasolle, jossa toiminnan edellytykset ovat jo olemassa. Pohjoisia alueita ei unohdettu, koska realiteetit ja kokemukset palvelivat maan intressejä.

Koulutuskeskus JWC:n sijoittaminen Norjaan

Grægerin mukaan Naton yhteisen sodankäynnin koulutuskeskuksen (*Joint Warfare Centre, JWC*¹⁵⁰) perustamista Norjan Jåtteniin vuonna 2003 pidettiin merkittävänä kansallisen turvallisuuden kannalta, koska joukkoja voidaan kouluttaa norjalaiseen ympäristöön¹⁵¹. JWC:n perustamista Jåtteniin pidettiin lopputuloksena aktiivisesta osallistumisesta Naton kriisinhallintaan. Johtava tulkinta oli, että norjalaisten osallistuminen Afganistanin operaatioihin vakuutti Nato-maat siitä, että JWC:n olisi sijaittava Norjassa.¹⁵² Näin ajateltuna Norjan panos liittouman tehtäviin tuotti tulosta, ja edisti kansallista turvallisuutta. Norja oli kerryttänyt vaikutusvaltaa, ja sai jäsenmaat kiinnittämään huomiota pohjoiseen. Käsittelen seuraavaksi parlamenttikeskustelua siitä, pitäisikö koulutuskeskus sijoittaa Lounais-Norjan Jåtteniin vai Nordlandin läänin Reitaniin. Keskustelun aikana Norjaa johti Jens Stoltenbergin vähemmistöhallitus, johon kuului työväenpuolue¹⁵³. Natolle Norja on pohjoisessa, mutta kaikille Jåtten ei ollut tarpeeksi pohjoinen edustamaan Norjan turvallisuuspolitiikkaa.

Työväenpuolue (A) ja konservatiivit (H) kannattivat JWC:n sijoittamista Jåtteniin, mutta muut puolueet tukivat Pohjois-Norjaa. Perusteluna Jåttenille oli yhteys Natoon erityisesti kansainvälisten operaatioiden kannalta¹⁵⁴. Keskustapuolueen (Sp), edistyspuolueen (FrP) ja

¹⁴⁹ Ibid., 355, 364.

¹⁵⁰ ”History”. NATO Joint Warfare Centre -verkkosivut. <<https://www.jwc.nato.int/organization/history>> [luettu 23.11.2024]. JWC vastaa liittouman joukkojen ja rakenteiden muutoksesta sekä uusien koulutusmallien kehittämisestä, ja se perustettiin osana Naton komentorakenteen muutosta.

¹⁵¹ Græger 2005a, 90–91.

¹⁵² Græger 2005a, 92.

¹⁵³ ”Jens Stoltenbergs første regjering”. Regjeringen.no. <<https://www.regjeringen.no/no/om-regjeringa/tidligere-regjeringer-og-historie/sok-i-regjeringer-siden-1814/historiske-regjeringer/regjeringer/jens-stoltenbergs-forsteregjering-2000-2/id438738/>> [luettu 10.3.2024].

¹⁵⁴ St.tid. (2000–2001), 3732.

kristillinen kansanpuolueen (KrF) mukaan Norjan turvallisuuspolitiikan tulevaisuus on pohjoisessa. Myös työväenpuolueen pohjoista näkökulmaa vuonna 1993 piikitellyt Hans Johan Røsørde (FrP) huomauttaa, että Norja on erityisessä turvallisuuspoliittisessa tilanteessa, eikä Norja saa unohtaa pohjoisia alueitaan, vaikka Nato olisikin unohtanut.¹⁵⁵ Ivar Østberg (KrF) viittaa puheenvuoronsa alussa runoilija Rolf Jacobsenin (1907–1994) runoon “Nord”, pohjoinen. Jacobsenin runossa Norjan kuvataan olevan pitkä ja kaukainen maa, josta suurin osa on pohjoisessa.¹⁵⁶

Norja on kaukana ja suurin osa siitä sijaitsee pohjoisessa. – – Norjan läsnäolo Huippuvuorilla ja Barentsinmerellä on välttämätöntä sekä alueellisista että suvereniteetti- ja turvallisuussyistä. Siksi puolue painottaa yhdessä muiden keskustapuolueiden kanssa läsnäolon lisäämistä pohjoisilla alueilla.¹⁵⁷

Østberg oli valittu parlamenttiin Tromssasta. Hänen mukaansa juuri puolustus- ja turvallisuuspolitiikka puhuttavat ihmisiä pohjoisessa¹⁵⁸. Viittaamalla kansallisesti merkittävään runoon Østberg pyrki vetoamaan yleisöön ja muistuttamaan maantieteestä ja kansallisidentiteetistä. Øyvind Korsberg (FrP) argumentoi, että konservatiivit ja työväenpuolue ovat päättäneet Naton tavoin siirtää turvallisuuspolitiikan pois pohjoisesta. Korsbergin mukaan sotilaallisen uhan vähentyessä “uusien uhkia on syntynyt”. Uusilla uhkilla Korsberg viittaa ympäristöuhkiin, joilla voi olla katastrofaaliset seuraukset etenkin pohjoisille alueille.¹⁵⁹ Uhkakuvat eivät olleet uusia, mutta puhumalla uusista uhkakuvista yksilöt, ryhmät tai valtiot rakentavat todellisuutta ja samaan aikaan tuottavat historiallista muutosta. Uutuus viehättää, ja turvallistamisen puhetekojen valossa Korsberg pyrki vakuuttamaan yleisön siitä, että pohjoisiin alueisiin kohdistuu uhkatekijöitä, ja siksi sinne on satsattava.

Puolueensa kannasta poiketen Ivar Kristiansen (H) totesi, että Norjalle on tärkeää täyttää Naton velvoitteet, mutta ei pohjoisten alueiden turvallisuusintressien kustannuksella. Kristiansenin mukaan mikään ei viittaa siihen, että Naton kiinnostus pohjoisia alueita kohtaan on vähentynyt, mutta Venäjä tehostaa uhkaavaa kielenkäyttöään pohjoisessa, ja panostaa pohjoiseen laivastoonsa. Siksi Norjan turvallisuuden kannalta on olennaista, että Norjakin keskittää turvallisuusresursseja pohjoiseen. Kristiansen toteaa, että jos johonkin Norjassa kohdistuu sotilaallinen turvallisuusuhka, niin se on pohjoinen alue. Sotilaallisen uhan lisäksi

¹⁵⁵ Ibid., Hans Johan Røsørde, 3726.

¹⁵⁶ Jacobsen 1985, 21. Jacobsenin runo päättyy säkeisiin “Det er langt dette landet. Det meste er nord”. Runossa kehoitetaan norjalaisia katsomaan pohjoiseen useammin.

¹⁵⁷ St.tid. (2000–2001), Ivar Østberg, 3788. Tekijän käännös.

¹⁵⁸ Ibid., 3788–3789. Tekijän käännös.

¹⁵⁹ St.tid. (2000–2001), Øyvind Korsberg, 3782.

Kristiansen mainitsee turvallisuusuhkiksi ympäristön saastumisen ja resurssikiistat. Näiden perustelujen myötä Kristiansen puhui puolueensa linjan vastaisesti Reitanin puolesta.¹⁶⁰

Keskusteluista käy ilmi vaatimus pohjoisten alueiden priorisoinnista, turvallisuuskäsityksen monipuolistamisesta ja jopa tyytymättömyys kansainvälisiin operaatioihin osallistumisesta. Yhä useampi edustaja toivoo järeämpää otetta sekä pohjoisiin alueisiin suhtautumisessa että turvallisuuskäsityksen monipuolistamisesta puolustuksesta puhuttaessa. Lisäksi Norjassa tulkittiin vuoden 1999 Naton strategisen konseptin painottavan jälleen aikaisempaa vähemmän kysymyksiä ja haasteita, jotka ovat keskeisiä Norjan turvallisuuspolitiikassa. Norjassa pelättiin, että Naton kyky vastata kansainvälisiin haasteisiin heikentyisi, ja Norja jäisi yksin turvallisuuspoliittisten haasteidensa kanssa pohjoisessa. Puheet “uusista uhkakuvista” vuonna 2001 kumpuavat osittain Naton painopisteistä.

Odd Roger Enoksen (Sp) toteaa, että “ymmärrän työväenpuolueen valinnan Jåttenista, sillä hallitus on halventanut pohjoisia alueita ja keskittynyt kansainväliseen toimintaan”¹⁶¹. Enoksenin mukaan Norjalla on pohjoisessa kiistanalaisia merialueita, valtavat kalavarat, koko Euroopan energiaturvallisuuden kannalta olennaiset öljyresurssit sekä kiistoja Venäjän kanssa. Nämä asettavat vaatimuksia turvallisuus- ja puolustuspolitiikan suunnittelulle. Enoksen sanoo ymmärtävänsä työväenpuolueen painotuksen kansainvälisen toiminnan ja pohjoisten alueiden yhteensovittamisen kanssa, mutta ei voi käsittää konservatiivipuolueen epäjohtonmukaisuutta. Enoksenin mukaan konservatiivipuolue on painottavinaan pohjoisia alueita, mutta haluaa silti sijoittaa koulutuskeskuksen eteläiseen Norjaan.¹⁶² Enoksen oli toiminut kunta- ja alueministerinä, ja on kotoisin Nordlandin läänistä¹⁶³, mikä selittää hänen turvallisuuspolitiikan ja piiripolitiikan painottamista Pohjois-Norjassa.

Myös sosialistisen vasemmistopuolueen (SV) edustaja Hallgeir Langeland on tyytymätön hallitukseen. Langelandin mukaan on aika keskittyä “todellisiin viholliskuviin”, joilla hän viittaa pohjoisen ympäristökatastrofeihin ja energiaan. Uuden puolustuksen on oltava kattavampi, jotta se palvelee erilaisia turvallisuusintressejä.¹⁶⁴ Puolueen pitkäaikainen tavoite

---

¹⁶⁰ Ibid., Ivar Kristiansen, 3772–3773.

¹⁶¹ Ibid., Odd Roger Enoksen, 3793.

¹⁶² St.tid. (2000–2001), Odd Roger Enoksen, 3793.

¹⁶³ “Odd Roger Enoksen”. Store norske leksikon -verkkosivut. <https://snl.no/Odd_Roger_Enoksen> [luettu 23.11.2024].

¹⁶⁴ St.tid. (2000–2001), Hallgeir H. Langeland, 3751–375. Tekijän käänös.

oli Norjan irttaantuminen Natosta¹⁶⁵. Bjørn Hernæs (H) totesi, ettei konservatiiveissa ole ketään, joka ei ymmärtäisi alueiden merkitystä. Hernæsin mukaan pohjoisten alueiden uhkiin pystytään vastaamaan Reitanissa sijaitsevalla aluekeskuksella. Hän muistutti sosialistista vasemmistopuoluetta, että puolue on syntynyt vastustuksesta Norjan turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa kohtaan, eikä ole uskottava retoriikassaan, mitä tulee turvallisuuteen.¹⁶⁶ JWC äänestettiin sijoitettavaksi Jåtteniin. Se avattiin vuonna 2003 ja on edelleen käytössä.

Suurkäräjäkeskustelusta vuodelta 2001 käy ilmi ristiriita kansainvälisten operaatioiden sekä pohjoisten alueiden huomioimisesta, sillä 2000-luvulle tultaessa kylmän sodan jälkeinen aika sai uusia piirteitä. Venäjän federaation presidentiksi oli noussut Vladimir Putin, joka muotoili kunnianhimoisesti Venäjän ulkopoliittikkaa.¹⁶⁷ Venäjän paluu tavoitteelliseksi ulkopoliittikan toimijaksi vaikutti norjalaisten huoliin pohjoisista alueista. Lisäksi ympäristön ja energian huolet sidottiin edustajien toimesta osaksi turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa, koska sotilaallinen läsnäolo takaisi mahdollisuuden vaikuttaa ympäristön tilaan pohjoisessa. Kun keskustelua vertaa 1990-luvun keskusteluun, eräänlainen turvallisuuspoliittinen hämmennys on hiipumassa. Konfliktit Balkanilla ovat vähentyneet, ja vaikka Norja osallistuu edelleen aktiivisesti kansainvälisiin operaatioihin, perinteisen turvallisuuspolitiikan toivottiin yltävän pohjoiseen sekä kattavan muita osa-alueita.

Edustajat turvallistavat pohjoisia alueita. Yleisönä voidaan pitää puolueita, erityisesti työväenpuoluetta. Kyse ei ole siitä, etteivätkö konservatiivit tai työväenpuolue olisi ymmärtäneet pohjoisten alueiden merkitystä. He painottivat kansainvälisempää näkökulmaa Nato-tavoitteiden saavuttamiseksi. Keskustelussa käy ilmi ajatus siitä, että sotilaallinen läsnäolo pohjoisessa takaisi jalansijan myös ympäristö- ja energiateemoissa. Puolueet korostivat talouden ja ympäristön asemaa osana norjalaista turvallisuuskompleksia. Tällainen ajattelun muutos ei ole uusi, mutta on Kööpenhaminan koulukunnan mukaan osa turvallisuuskysymysten moninaistumista. Ei-sotilaallisista aiheista on tullut keskeisempiä eri politiikan aloilla, ja suoranainen sotilaallinen vallankäyttö on jäänyt taka-alalle¹⁶⁸.

Poliittista kulttuuria leimaavat juurtuneet ajatuksenkulut, ja solmukohdissa piilevät käsitteet sekä niiden eri merkitykset. Käsitehistoriallinen tutkimusote tarkasteleekin juuri sitä,

---

¹⁶⁵ "Sosialistisk Venstreparti". Store norske leksikon -verkkosivut. <https://snl.no/Sosialistisk_Venstreparti> [luettu 12.2.2025]. Suomen ja Ruotsin Nato-jäsenyyksien myötä puolue on luopunut Naton vastustamisesta.

¹⁶⁶ St.tid. (2000–2001), Bjørn Hernæs, 3785–3786.

¹⁶⁷ Blakkisrud 2018, 251, 253.

¹⁶⁸ Buzan 1991, 133.

minkälaisia kiistakysymyksiä näihin käsitteisiin liittyy.¹⁶⁹ Pohjoisten alueiden käsitteeseen liittyy turvallisuuspoliittisesta näkökulmasta latautuneisuutta ja eri merkityksiä. Käsitteenä pohjoiset alueet on saanut merkityksiä kylmän sodan ajalta, kun alueeseen yhdistettiin sotilaallinen uhka. Tunne siitä, että Norjaa uhattiin pohjoisessa, vaikutti merkittävästi siihen, miten alueesta puhuttiin. Vuoden 2001 keskustelussa useat edustajat määrittelevät pohjoisia alueita uudelleen muiden uhkien, kuten ympäristö- ja energiakatastrofien, näkökulmasta saavuttaakseen tavoitteensa, eli koulutuskeskuksen pohjoiseen. Naapuruus Neuvostoliiton kanssa oli tehnyt Norjasta erityistapauksen Natossa, mutta kun tuttu ja turvallinen aita naapurusten välissä oli Murmanskin lämpimien tuulten myötä hajonnut, Norja jäikin yksin vastaamaan haasteisiinsa.

---

¹⁶⁹ Saastamoinen et al. 2003 9, 11.

3 Utfordringer og muligheter – Uhkien ja mahdollisuuksien pohjoinen

Sotilaallisen painotuksen vähennyttyä Norja pyrki löytämään haasteisiinsa vastauksia yhteistyöstä ja moninaisemmasta turvallisuuspolitiikasta, jossa vanhoille uhkille etsittiin uusia ratkaisuja. Pohjoisiin alueisiin linkittyi pitkään staattisen ja sotilaallisen uhkan mielikuva, mutta Barents-yhteistyöstä, ympäristöturvallisuudesta ja alkuperäiskansojen äänestä löydettiin mahdollisuuksia rakentaa pohjoisille alueille uusia merkityksiä. Käsittelen tässä luvussa Barents-aloitetta, ympäristöturvallisuutta ja alkuperäiskansojen turvallisuutta.

3.1 Barentsin euroarktinen neuvosto

Kylmän sodan vastakkainasettelun päättyminen mahdollisti kansallisen turvallisuuden kysymysten rekonstruoinnin kansainvälisen yhteisön raameissa, kun integraation, keskinäisriippuvuuden ja aluetoimijoiden merkitys korostui turvallisuuskeskustelussa. Tammikuussa 1992 ulkoministeri Thorvald Stoltenberg esitteli pohjoiset alueet kokoavan yhteistyön, johon kuuluivat Norjan Nordland, Tromssa ja Finnmark sekä Venäjän Arkangel ja Murmansk ja lopulta Ruotsin Norrbotten ja Suomen Lappi, Pohjois-Pohjanmaa, Kainuu ja Pohjois-Karjala¹⁷⁰. Odotukset Barents-yhteistyötä kohtaan olivat niin suuret, että Venäjän uudistusmielinen ulkoministeri Andrei Kozyrev uskoi, että kymmenen vuoden kuluessa Barentsin alueen ihmiset mieltäisivät itsensä “Barents-ihmisiksi”¹⁷¹.

Tammikuussa 1993 Norjan, Ruotsin, Suomen ja Venäjän ulkoministerit sekä Euroopan komission, Tanskan ja Islannin edustajat kokoontuivat Norjan Kirkkoniemeen allekirjoittamaan julistuksen, jolla perustettiin Barentsin euroarktinen neuvosto¹⁷². Kirkkoniemi oli vuosikymmenien ajan ollut Euroopan pohjoinen reuna, missä lännen ja Neuvostoliiton välisen yhteistyön puuttuminen kulminoitui. Nyt Kirkkoniemestä kaavailtiin uuden eurooppalaisen yhteistyön pääkaupunkia, joka osoittaisi, että vanhat rajat ja uhkakuvat on purettu. Kirkkoniemen julistuksessa todetaan, että Barents-yhteistyö on osa

---

¹⁷⁰ Möttölä 1995, 34; Østreng 1992, 13.

¹⁷¹ Heikkilä 2019, 20.

¹⁷² Ibid., 14.

alueellistumista Euroopassa, ja esimerkkinä mainitaan Itämeren alueen yhteistyö, joka oli virallistettu Kööpenhaminassa maaliskuussa 1992¹⁷³.

Barents-yhteistyö on rakenteeltaan kaksitasoista. Päätöksiä tekevät Barentsin euroarktinen neuvosto ja Barentsin alueneuvosto. Ensimmäinen koostuu jäsenvaltioiden hallitusyhteistyöstä, johon sisältyy ulkoministereiden tapaamisia. Neuvoston työtä koordinoi virkakomiteat, jotka vastaavat työskentelystä ministeritapaamisten välissä. Alueneuvoston työhön osallistuvat alueiden toimijat, kuten maakuntajohtajat ja pormestarit. Barentsin alueneuvoston alainen aluekomitea valmistelee alueneuvoston tapaamiset ja panee täytäntöön päätökset.¹⁷⁴ Neuvostojen käytännön työstä vastaavat työryhmät, jotka keskittyvät yksittäisiin sektorikysymyksiin. Alkuperäiskansojen työryhmä on pysyvä, ja siihen kuuluvat saamelaisten, vepsäläisten ja nenetsien edustajat. Alkuperäiskansojen työryhmän edustajilla on oikeus osallistua muiden työryhmien kokouksiin, ja sillä on tarkkailija-asema neuvoston virkahenkilökomiteassa sekä edustaja neuvostoissa ja aluekomiteassa.¹⁷⁵ Kuvasta 2 näkyy, että yhteistyö kattaa maa-alueita, mutta ei merialueita.

Kuva 2. Barentsin alue koostui Norjan, Ruotsin ja Suomen pohjoisimmista maa-alueista, Pohjois-Karjalasta sekä venäläisistä Murmanskin ja Arkangelin alueista, Komin ja Karjalan tasavalloista sekä Nenetsian piirikunnasta. Kuva: Lapin yliopisto, Arktinen keskus.

¹⁷³ Kirkenes Declaration, 11.1.1993, Kirkkoniemi. <https://barents-council.org/document/459_doc_KirkenesDeclaration.pdf> [luettu 20.1.2025].

¹⁷⁴ Heininen 1999, 208, 328; “The Barents Regional Committee”, Barentsin euroarktisen neuvoston verkkosivut <<https://barents-council.org/barents-regional-council/the-barents-regional-committee>> [luettu 10.12.2024].

¹⁷⁵ “Barents-yhteistyöstä”. Ulkoministeriön arkistoidut verkkosivut. <<https://um.fi/barents-yhteistyosta>> [luettu 10.12.2024].

Kirkkoniemen julistuksen mukaan Barents-yhteistyö rakentaa sillan Venäjän, pohjoisten alueiden ja Euroopan välille, mikä luo pysyvän rauhan koko maanosaan. Keskiössä ovat ympäristö-, talous-, ja tieteellis-teknologiyhteistyö, alueellinen infrastruktuuri, alkuperäiskansat ja kulttuurit.¹⁷⁶ Olemassa oleva norjalais-venäläinen ympäristöyhteistyö edesauttoi luottamuksen rakentamista osapuolten välillä, kun Barents-yhteistyöhön liittyi jo yhteisiä, ei-sotilaallisia intressejä. Barents-yhteistyöllä pyrittiin siihen, mihin aikoinaan tähdättiin Euroopan hiili- ja teräsyhteisöllä; yhteistyö talouden ja teknologian saroilla tekisi sodan aloittamisesta mahdotonta. Norja löysi yhteistyön solmukohdan alueelta, johon oli vuosikymmenten ajan kiteytynyt epäluottamus ja yhteistyökyvyttömyys. Tämä löydös määrittelee osaltaan pohjoisten alueiden käsitettä ja konseptia uudelleen, kun käsitteeseen tietoisesti lisättiin merkityksiä yhteistyöstä ja dialogista.

Ulkoministeri Stoltenbergin ulkopoliittisessa selonteossa tammikuussa 1993 Barents-yhteistyötä käsitellään kattavasti ja Stoltenberg puhuu eurooppalaisesta yhteistyöstä ja alueellistumisesta. Ulkoministerin mukaan Norjan EY-jäsenyys olisi perusteltua ympäristön ja kansallisen turvallisuuden perusteella, koska Norjalla ei ole varaa eristäytyä Euroopasta, missä alueellistuminen ilmenee alueiden omaleimaisuuksina ja itsetietoisuutena. Alueellinen yhteistyö ei ole uusi ilmiö, mutta viime vuosikymmenten aikana alueiden verkosto on syntynyt Eurooppaan, ja Stoltenbergin mukaan “uusi Eurooppa muotoutuu EY:ssä”.¹⁷⁷ Stoltenbergin retoriikassa uutuuden viehätystä, ja toisaalta uhkakuvien maalaamista.

Ulkoministeri kuvailee, kuinka pohjoisessa ei ole yhteistyötä, ja Norja jää väliinputoajaksi. Vaikka Norja osallistuu Itämeren alueen yhteistyöhön, maan ensisijaiset intressit ovat pohjoisessa. Etelään yhteistyötä tiivistetään EY:n ja ETA:n kautta, ja läntinen yhteistyö perustuu Natoon. Yhteistyö ei ole jalkautunut pohjoiseen, ja siihen haasteeseen Norja aikoo vastata. Barents-aloite on ulkoministerin mukaan esimerkki itä-länsi-blokkijaon purkamisesta, ja osa Norjan uutta Eurooppa-politiikkaa. Mikäli Norja ei määrittele rooliaan Euroopassa, joku muu tekee sen.¹⁷⁸ Norjassa huomattiin kylmän sodan päättymisen jälkeen, että se tarvitsee aktiivista otetta, mikäli se aikoo olla mukana yhteistyöympäristössä. Norjassa käännettiin katseet Atlantilta Eurooppaan, mahdolliseen EY:n jäsenyyteen sekä itään, kun

---

¹⁷⁶ Kirkenes Declaration, 11.1.1993, Kirkkoniemi. <https://barents-council.org/document/459_doc_KirkenesDeclaration.pdf> [luettu 20.1.2025].

¹⁷⁷ St.tid. (1992–93), Thorvald Stoltenberg, 2412. Tekijän käännös.

¹⁷⁸ Ibid., 2416.

Itämeren alueen neuvosto perustettiin. Nopeasti huomattiin kuitenkin, että Norjan intressit ja mahdollisuudet olla edelläkävijä olivat kuitenkin muualla.

Ilmiönä alueellistumista on tapahtunut vuosisatojen ajan valtioiden, imperiumien, liittoutumien ja unioneiden kautta. Eri kansallisvaltioita yhdistävät historialliset siteet, taloudelliset intressit tai yhteiset arvot ovat kuitenkin lisänneet rajat ylittävää yhteistyötä alueilla myös Euroopassa.¹⁷⁹ Poliitiikan tutkija Pertti Joenniemi on kuvannut 1990-lukua alueellistumisen renessanssiksi, sillä kansallisvaltioille alueellistuminen oli eräänlainen ratkaisu globalisoituvaan maailmanjärjestykseen. Toisen näkemyksen mukaan alueellistuminen on osa globalisaatiota. Valtioiden ei ole tarkoitus vähentää suvereniteettiaan, vaan kasvattaa ääntään suuremmilla foorumeilla. Alueet linkittyvät historialliseen kanssakäymiseen ja maantieteelliseen todellisuuteen.¹⁸⁰

Alueellistumisen määrittelemisen kylmän sodan jälkeen on ollut moninaista alueiden eroista ja yhteistyön moninaisuudesta johtuen. Alueellistumisen piirteitä on muotoiltu etnisten ryhmien, valtion vallan hajauttamisen, valtioiden rajat ylittävän yhteistyön, poliittisten ja monitasoisten projektien sekä valtioiden integraation ja sitä seuranneen “kauppablokin” syntymisen näkökulmasta. Alueellistuminen voi siten olla valtion sisäisten alueiden vahvistamista tai ylirajaisen yhteistyön kehittämistä, kuten Barents-yhteistyössä.¹⁸¹ Vaikka Barentsin alueneuvoston oli tarkoitus kehittää olosuhteita ruohonjuuritasolla, oli Barents-yhteistyö lopulta ylhäältä alaspäin suuntautuva aloite. Se on riippuvainen valtioista, ja syntynyt Oslon neuvottelupöytien ympärillä vastaamaan “yksinäisyyteen”, jonka Naton ja EU:n kehityskulut loivat Norjalle.

Ulkoministeri Bjørn Tore Godal totesikin Barents-yhteistyötä käsittelevässä selonteossaan vuonna 1995 hallituksen päätavoitteen yhteistyössä olleen turvallisuuspoliittinen. Godal mainitsee kaksi tavoitetta, jotka pitkällä tähtäimellä palvelevat sekä Norjan kansallista turvallisuutta että koko Euroopan rauhaa. Ensimmäinen on Venäjän sitominen Euroopan yhteistyöjärjestelmiin.¹⁸² Venäjän mahdollinen eristäytyminen ja ulkopoliittinen suunta askarruttivat Eurooppaa 1990-luvulla eikä Norja ollut poikkeus.¹⁸³ Sisäinen tilanne oli epävakaa, ja maan rooli suurvaltana politiikassa oli heikentynyt. Norjassa uskottiin, että

---

¹⁷⁹ Farrell 2005, 1–3. Kähkönen 1996, 73.

¹⁸⁰ Joenniemi 1994, 132, 136; Koivula 2006, 8.

¹⁸¹ Koivula 2006, 7–11.

¹⁸² St.tid. (1994–95), Bjørn Tore Godal, 2922.

¹⁸³ Heininen 1999, 112.

rakentamalla silta Venäjälle pohjoisessa, Norjasta tulisi kiinnostavampi myös Euroopassa. Luoteis-Venäjällä oli paljon yhteistyöpotentiaalia, ja esimerkiksi ympäristöön liittyvät uhat haluttiin kääntää yhteistyöksi.

Hallituksen toinen tavoite oli Barentsin alueen sosiaalisten, taloudellisten ja kulttuuristen olosuhteiden kehittäminen. Alueen suurimpana haasteena on kylmän sodan poliittisten, ympäristöllisten, sosiaalisten ja taloudellisten “sotkujen” siivoaminen.¹⁸⁴ Norjan ja Luoteis-Venäjän elintasoerot olivat 1990-luvulla suuret, ja tämän koettiin uhkaavan turvallisuutta. Poliittinen epävakaus ja rikollisuus Norjan rajoilla olisivat turvallisuusuhka niin ihmisille kuin ympäristölle. Barentsin alueen turvallisuus ja talous eivät ole riippuvaisia siitä, miten sotilaallista kapasiteettia supistetaan tai ympäristöongelmia käsitellään, vaan sosiaalisilla ja demokraattisilla prosesseilla on suurempi merkitys.¹⁸⁵

Alueet voivat parhaimmissa tapauksissa ehkäistä konflikteja ja lisätä turvallisuutta, vaikka turvallisuus on perinteisesti valtioiden alaa. Alueellisen yhteistyön keskiössä on taloudellinen kasvu, sosiaalinen hyvinvointi sekä ympäristönsuojelu. Suvereniteetin suojeleminen ja kansallinen turvallisuus sen sijaan ovat toissijaisia, mutta voivat vahvistua muiden osa-alueiden syventyessä. Jos alueen identiteetti rakentuu yhteistoiminnan tuloksena, maiden välisistä rajoista muodostuu kontrollin ja tarkkailun sijaan kontaktialueita ja kohtaamisen paikkoja.¹⁸⁶ Vaikka Barents-yhteistyö oli valtiollinen aloite, se määritteli uudelleen rajoja, joihin aikaisemmin kulminoitui militaristis-strateginen epäluottamus. Norjalle yhteistyö mahdollisti vahvemman läsnäolon alueella, minkä uskottiin vahvistavan suvereniteettia ja turvallisuutta.

Puolustusvoimien päälinjoja vuosille 1999–2002 tarkastelevassa valkoisessa kirjassa todetaan, että vakaus Norjan lähialueilla käsittää enemmän kuin aseellisen konfliktin puuttumisen. Dokumentin mukaan laajennetun turvallisuuden käsitteen perustana on valtion kyky suojella kansalaisten henkeä ja terveyttä sekä estää sisäisiä ja alueellisia konflikteja. Käytännössä tämä tarkoittaa sisäisen vakauden lisäämistä demokratiaa vahvistamalla, elinoloja tasaamalla sekä vähemmistöryhmien ääntä vahvistamalla. Vaikka turvallisuus lähialueilla on myönteinen, tulevaisuus on epävarma ja siksi turvallisuuspolitiikkaa tulee tehdä kokonaisvaltaisesti.¹⁸⁷ Lähialueilla viitataan Pohjoismaihin ja Luoteis-Venäjään, Baltiaan ja Norjan merialueisiin.

---

¹⁸⁴ St.tid. (1994–95), Bjørn Tore Godal, 2922.

¹⁸⁵ St.tid. (1997–1998), Knut Vollæbek, 3030.

¹⁸⁶ Koivula 2006, 37–39.

¹⁸⁷ St.meld. nro 22 (1997–1998), 35, 37.

Barents-aloite syntyi suhteessa Venäjään. Yhteistyö tarjosi pehmeän turvallisuuden keinoja sekä keskustelufoorumia ja loi Norjalle mahdollisuuden osallistua Euroopan turvallisuusympäristön rakentamiseen. Venäjän täysimittainen hyökkäyssota Ukrainassa vuonna 2022 ja sotaa seurannut yhteistyön päättyminen Venäjän kanssa on osoittanut, että Barents-aloitetta tuskin olisi syntynyt ilman Venäjää. Innokkaana pohjoisen yhteistyön kannattajana profiloitunut Venäjän entinen ulkoministeri Andrei Kozyrev totesikin vuonna 1994, että Barents-yhteistyössä korostuvat norjalais-venäläiset intressit, ja Ruotsi ja Suomi olivat mukana lähinnä olosuhteiden pakosta¹⁸⁸.

Kozyrevin kanssa samaa mieltä oli Norjan ulkoministeri Knut Vollæbek vuonna 1998 muistuttaessaan, että “Barents-yhteistyö on meille tärkeä, koska aloitteessa on Norjan värit. Yhteistyön tavoitteena oli integroida Venäjä käytännönläheiseen ja tiiviiseen yhteistyöhön entisen itä-länsi-eron yli”.¹⁸⁹ Norja, Ruotsi ja Suomi eivät tarvitse Barents-yhteistyötä kokoontuakseen yhteisen pöydän ääreen, sillä yhteistyötä tehdään muilla foorumeilla. Vuosi 2024 oli tästä esimerkki, kun Suomi ilmoitti jättävänsä Barentsin euroarktisen neuvoston. Ilman Venäjää yhteistyö oli muuttunut pohjoismaiseksi kanssakäymiseksi eikä neuvosto palvele maiden välistä yhteistyötä, koska sen alkuperäiset tavoitteet liittyivät Venäjään.¹⁹⁰ Norjan turvallisuuspoliittisia intressejä Barentsin aloitteessa kuvastaa myös se, kuinka tärkeää Norjalle oli saada yhteistyöhön myös transatlanttista väriä. Vollæbek toteaa, että Kanadan ja Yhdysvaltojen tarkkailija-asetat neuvostossa, sekä Norjan, Venäjän ja Yhdysvaltojen ympäristöyhteistyö antavat kaivattua kansainvälistä painoarvoa Norjan aloitteille¹⁹¹.

Kuten tutkija Vesa Saarikoski toteaa, maantieteellinen ympäristö muuttuu historian kannalta kiinnostavaksi, kun sinne sijoitetaan ihminen¹⁹². Mielikuvilla ja retoriikalla ihmiset rekonstruoivat merkityksiä, kuten Barents-yhteistyössä. Alueellisen identiteetin rakentaminen vie aikaa, mutta sen merkitys on valtava, koska se antaa alueelle olemassaolon syyn. Identiteetti on kuitenkin sosiaalinen konstruktio, jossa yhteenkuuluvuutta rajojen toisella puolella olevien kanssa etsitään historiasta, mutta siihen vaikuttavat myös poliittiset ja taloudelliset paineet.¹⁹³ Tutkija Jyrki Käkönen on arvioinut, ettei Barents-identiteettiä koskaan synny, koska yhteistyö on valtioiden tapa ottaa haltuun pohjoiset luonnonvarat, jolloin

---

¹⁸⁸ Heikkilä 1998, 15.

¹⁸⁹ St.tid. (1997–1998), Knut Vollæbak, 3029.

¹⁹⁰ “Barents-yhteistyö”. Ulkoministeriön verkkosivut. <<https://um.fi/barents-yhteistyö>> [luettu 7.1.2025].

¹⁹¹ AMEC, Declaration on Arctic Military Environmental Cooperation 1996.

¹⁹² Saarikoski 1995, 86.

¹⁹³ Koivula 2006, 13.

pohjoiset alueet säilyttävät resurssipoliittisen merkityksensä.¹⁹⁴ Alueellisen identiteetin luominen Barentsin alueelle on siten keinotekoista ja ylhäältä alas suunnattua, ja osittain myös poliittisen toiminnan oikeuttamista. Resurssipoliittinen merkitys kietoutuu lisäksi myös turvallisuuspolitiikkaan.

Kun Barentsin-aloitetta hahmoteltiin, alueellista yhteistyötä tutkittiin ajalta ennen nykyisiä valtioita. Tarkoituksena oli luoda kuva yhteistyön renessanssista.¹⁹⁵ Stoltenbergin matkaa Arkangeliin ja Murmanskiin verrattiin legendaarisiin Bjarmian seikkailuihin 890-luvulta. Lokakuussa 1992 Rovaniemellä Stoltenberg veresti pohjoismaisten kumppaniensa muistia Norjan suhteesta Luoteis-Venäjään. Stoltenbergin mukaan Norjan siteet alueeseen liittyvät Vienanmeren alueisiin, mihin saagojen mukaan tutkimusmatkailija ja viikinki Ottar matkasi Englannin hovista käydäkseen kauppaa saamelaisten kanssa.¹⁹⁶ Barents-aloitetta on kuvattu suur-Norja -projektiksi. Stoltenberg halusi yhdistää Eurooppa- ja Venäjä-politiikat, ja rakensi Norjasta linkkiä idän ja lännen väliin.¹⁹⁷ Kun pohjoisten alueiden sotilaallinen merkitys marginalisoitui Natossa, ja Etelä-Norjassa kaivattiin Euroopan unioniin, hallitus tarjosi porkkanaksi turvallisuusaluetta, jossa Norjan ääni kuuluu. Jos yhdistäviä historioita etsitään vuosituhansien takaa, voi yhteisen identiteetin hahmottaminen olla kuitenkin haastavaa.

Toukokuussa 1992 *Finnmark Dagblad* esitteli Barents-yhteistyötä otsikolla “Stoltenbergs Barentsregion”, Stoltenbergin Barentsin alue. Projektia kuvaillaan merkittäväksi Norjan Venäjä-suhteiden ja EY-maiden houkuttelevuuden takia. EY-maiden odotetaan panostavan Luoteis-Venäjän kehitykseen ja erityisesti ympäristöongelmiin sekä ydinturvallisuuteen nyt, kun yhteistyölle oli kehitetty foorumi. Artikkelissa mainitaan, että alueellinen yhteistyö on Stoltenbergin mukaan alku jollekin niin suurelle ja houkuttelevalle, että toimijoita on tulevaisuudessa jopa rajattava.¹⁹⁸ Otsikostakin kuuluu, että aloite oli Stoltenbergin projekti, vaikkakin yhteistyötä seurattiin mielenkiinnolla pohjoisessa.

Saman vuoden joulukuussa lehdessä innostuttiin yhteistyöstä. Lehti julkaisi artikkelisarjaa, jossa maakuntajohtaja Erling Fløtten esittelee yhteistyön mahdollisuuksia ja määrittelee,

---

¹⁹⁴ Käkönen 1999, 77.

¹⁹⁵ Eriksson 1995, 273.

¹⁹⁶ Thorvald Stoltenbergin puhe, 21.10.1992, Rovaniemi. <<https://barents-council.org/document/1992-10-21-Stoltenbergs-tale-Rovaniemi-en-ny-dynamisk-ramme-for-samarbeidet-i-nord.pdf>> [luettu 7.1.2025]. Stoltenberg myöntää, että Ottarin kuvauksissa esiintyy saamelaisia, mutta ennen kaikkea verotuksen kohteina sekä pelinappuloina naapurikansojen pelissä, kun valtiot taistelivat pohjoisen alueen rikkauksista ja luonnonvaroista.

¹⁹⁷ Heikkilä 1998, 15–16.

¹⁹⁸ *Finnmark Dagblad* 5.5.1992, “Stoltenbergs Barentsregion”.

millaista politiikan tulisi aluetoimijan näkökulmasta olla. Fløttenin mukaan Venäjä on keskiössä, mutta pohjoisten alueiden taloudelliset mahdollisuudet ovat luonnonvarojen sekä mahdollisen koillisväylän ansiosta valtavat. Artikkelisarjassa kuvataan yhteistyötä asukkaiden kannalta, joten artikkeleissa keskitytään kulttuurin, liikenteen ja kaupan mahdollisuuksiin. Fløttenin mukaan “pohjoisten ongelma-alueista on tulossa mahdollisuuksien maa”.¹⁹⁹ Lehdessä ollaan optimistisia, että aluetoimijat pääsevät vaikuttamaan yhteistyöhön, ja todetaan, että “Barentsin alue tulee kääntämään päällelleen käsitykset siitä, miten paikallisesti voidaan vaikuttaa Norjan ulkopoliittikkaan”.²⁰⁰ Yhtenä Barents-yhteistyön tavoitteena olikin ulko- ja turvallisuuspolitiikan alueellistaminen sekä demokratisoiminen pohjoisilla alueilla. Päättäjät Oslossa kokivat, että Venäjän turvallisuusuhkaan vastaaminen ei tapahdu enää pelkästään sotilasliitossa, vaan jalkautumalla sinne, missä uhka todella on.

Tammikuussa 1995 ulkoministeri Bjørn Tore Godal antoi suurkäräjillä ulkopoliittisen selonteon, jonka pohjalta käytiin keskustelua. Norja on edellisenä vuonna äänestänyt Euroopan unionin jäsenyyttä vastaan, mutta Ruotsi ja Suomi ovat liittyneet jäseniksi. Godal muistuttaa, että naapurit ovat nyt tekemässä EU:n yhteistä ulkopoliittikkaa, ja Norja saattaa jäädä tämän politiikan ulkopuolelle. Godalin mukaan “laajennettua turvallisuuskäsitettä ei voi lähestyä pelkästään Natossa, joka on Norjan turvallisuuden perusta sotilaallisessa mielessä.” Barentsin aloite on vastaus uhkiin sekä mahdollisuuksiin *idässä*, ja Norja aikoo tehdä kaikkensa, että aloite juurtuu pohjolan ja EU:n politiikkaan.²⁰¹

Työväenpuolueen jäsen ja ulkoasiainvaliokunnan puheenjohtaja Haakon Blankenborg toppuuttelee puoluetoveriaan toteamalla, että riski marginalisoidumiselle on riippumaton EU:n jäsenyydestä, “jos se ketään lohduttaa.”²⁰² Keskustelu lipuikin ulkopoliittikan klassiseen kysymykseen siitä, pitäisikö Norjan liittyä unioniin, vaikka Norja oli alle kaksi kuukautta aikaisemmin äänestänyt sitä vastaan²⁰³. Barentsin alue jää muiden asiakysymysten, kuten Tšetšenian sodan sekä Baltian demokratiakehityksen, alle. Konservatiivien Kaci Kullman Five nostaa kuitenkin esiin hallituksen mitäänsanomattoman pohjoisen alueen politiikan, jossa useat turvallisuusuhat kohtaavat. Hänen mukaansa Luoteis-Venäjän ympäristö- ja turvallisuuskysymykset ja ydinjäte avomerellä ovat merkittäviä uhkia “paitsi omille

¹⁹⁹ *Finnmark Dagblad* 21.12.1992, “Barentsregionen”. Tekijän käännös.

²⁰⁰ *Finnmark Dagblad* 21.12.1992, “Barentsregionen gir muligheter”. Tekijän käännös.

²⁰¹ St.tid. (1994–95), Bjørn Tore Godal, 1924, 1926–1927, 1928. Tekijän käännös.

²⁰² St.tid. (1994–95), Haakon Blankenborg, 2007. Tekijän käännös.

²⁰³ Norjan toinen kansanäänestys Euroopan unionin jäsenyydestä pidettiin 27.-28.11.1994. Ensimmäisen kerran norjalaiset äänestivät EEC:n jäsenyyttä vastaan vuonna 1972.

kansalaisillemme myös alueen väestölle.”²⁰⁴ Kullman Five erottaa ympäristöhaasteet turvallisuushaasteista, eikä avaa jälkimmäisen sisältöä sen enempää.

Blankenborg toteaa kaksi päivää suurkäräjakeskustelun jälkeen lehtihaastattelussa, ettei Barentsin aluetta juurikaan mainittu, koska yleensä puhutaan pohjoisista alueista. Toinen syy vähäiselle käytölle on, että käsite on keksitty kylmän sodan päättymisen jälkeen, eikä alueeseen kohdistu kansainvälistä kiinnostusta, vaan huomio on muualla Euroopassa. Artikkelin mukaan Suomen ja Ruotsin EU-jäsenyydet hämmentävät Norjan ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa, koska aiemmin luotettiin yhteiseen suuntaan. Nyt naapureidenkin katseet ovat kääntyneet sinne, missä kansainvälinen huomio on.²⁰⁵ EU-jäsenyydet olivat Norjalle alkuun haasteellinen lähtökohta Eurooppa-politiikkaan. Etenkin jäsenyyttä kannattaneet kokivat tilanteen toivottomaksi. Työväenpuolueen vähemmistöhallitus Brundtlandin johdolla kannatti jäsenyyttä, ja totesi esityksessään syyskuussa 1994:

Barents-yhteistyön norjalainen näkökulma voi jäädä poliittisesti ja taloudellisesti [Venäjällä] varjoon, koska yhteistyö EU-maiden kanssa on Venäjän prioriteetti. Sillä voi olla kauaskantoisia vaikutuksia Barentsin alueen roolille Luoteis-Venäjän ja EU:n välisenä kauttakulkualueena Finnmarkista Itämerelle.²⁰⁶

Dokumentissa todetaan, että Norja on jälleen uudessa ulkopoliittisessa tilanteessa, mikäli se jää EU:n ulkopuolelle. Norja on aikaisemmin ollut tyytyväinen siihen asetelmaan, että se on Tanskan kanssa ollut lännempänä Nato-jäsenyyden ansiosta. Turvallisuuspolitiikkaa ei kuitenkaan enää tehdä Natossa, vaan “turvallisuuspolitiikka käsittää monia politiikan aloja sotilaallisen lisäksi – ja laaja yhteistyö EU:ssa talouden ja kaupan sektoreilla on nähtävä myös turvallisuuspoliittisesta näkökulmasta”, esityksessä todetaan.²⁰⁷ Myöhemmin on kuitenkin käynyt ilmi, että Suomen ja Ruotsin jäsenyydet hyödyttävät Norjaa. Vaikka Norja ei pääsisikään neuvottelupöytien ääreen Brysselissä, suomalaiset ja ruotsalaiset ministerit voivat edistää EU:ssa koko pohjolan aluetta.

Tutkija Lassi Heinisen mukaan Barentsin alue oli käsitteenä norjalaisen ulkopoliitiikan hakuammuntaa. Elementit ovat havaittavissa Barentsin euroarktisen neuvoston nimessä, jossa yhdistyvät pohjoinen, etelä sekä arktinen “eksotiikka”. “Euro” tuo Luoteis-Venäjälle houkuttelevan portin Eurooppaan.²⁰⁸ Toisaalta Barentsin alue sai merkityksiä, jotka liittyivät

²⁰⁴ St.tid. (1994–95), Kaci Kullman Five, 2020. Tekijän käännös.

²⁰⁵ *Nordlys* 2.2.1995, “Positive til statssekretær for barentsspørsmål”.

²⁰⁶ Innst.S. nro 209 (1993–94), luku 2. Tekijän käännös. Dokumenttia ei ole saatavilla pdf-muodossa.

²⁰⁷ Ibid.

²⁰⁸ Heininen 1999, 119.

turvallisuuteen, kun pöydällä olivat ydinturvallisuus, ympäristö sekä alkuperäiskansat. Käsitettä tarkasteltaessa onkin hyvä muistaa, etteivät käsitteet synny erillään ympäröivästä todellisuudesta, vaan niihin liittyy merkityksiä, käyttörajoja ja arvoja, jotka kasaantuvat tai purkautuvat ajan myötä. Käsitteen suhdetta aikaan ja paikkaan on hyvä tarkastella, sillä käsitteet eivät ole objektiivisia.²⁰⁹ Barentsin alue ja neuvosto syntyivät norjalaisen turvallisuuspolitiikan keskiössä. Sotilaallinen uhka hiipui, mutta se ei poistanut muita uhkia. Alueellistuminen Euroopassa kiihtyi, ympäristökysymykset nousivat esiin ja Venäjänkin olisi hyvä saada yhteistyörakenteisiin. Toisaalta militaristisen asetelman poistuttua, Norja ei unohtanut Venäjän sotilaallista potentiaalia, ja Barentsin alueella verhoiltiin rauhaan ja dialogiin perustuva konsepti, jolla estää sotilaallinen uhka. Pohjoiselle annettiin uusia merkityksiä, jotta se pysyisi edes jossain keskustelussa mukana.

3.2 Moninainen ympäristöturvallisuus

Ympäristöuhkia on perinteisesti pidetty satunnaisina, ja onnettomuudet ovat olleet kohtalon kysymyksiä, ei kansallisen turvallisuuden kuumia perunoita²¹⁰. Pidempiaikaisia ympäristön haasteita, kuten resurssipulaa, ei koettu turvallisuusuhkaksi sellaisenaan. Kansainvälinen huoli ympäristön tilasta kuitenkin kiihtyi 1970- ja 1980-lukujen kuluessa, kun tietoisuus ilmastonlämpenemisestä ja ympäristökatastrofeista kasvoi. Öljykriisejä seuranneet talouden haasteet herättivät tarkastelemaan turvallisuuden käsitettä, kun valtiota uhkaavia subjekteja oli vaikeampi määritellä. Tutkija Kari Möttölen mukaan se, mitä sisältyy turvallisuuteen ja sen ydinhaasteisiin, määrittäytyy valtioiden toimintaympäristössä. Keskinäisriippuvuuden lisääntyessä uhkakäsitykset muuttuvat ja turvallisuutta haastavat uusina pidetyt ilmiöt.²¹¹ Tähän liittyy myös turvallisuuden toimijoiden, suhteiden ja viittauskohteiden erottelu, mikä itsessään johtaa kattavampaan käsitykseen turvallisuudesta. Tämä tarkoittaa hallittavuuden tarpeen laajenemista, kun yhä useammat tekijät vaativat hallittavuutta siinä missä sotakin.²¹²

Kun uudet uhat on määritelty, herää kysymys, kuka niihin vastaa ja miten. Kuinka pitkälle turvallisuusnäkökulman voi ulottaa ilman, että siitä tulee kaikenkattavaa ja siten mitäänsanomaton? Ympäristöuhkien tapauksessa kysymys on haastava moninaisuuden vuoksi. Tämän tutkimuksen alkuperäisaineiston perusteella ympäristöön liittyy kolmenlaisia haasteita: uhat ympäristölle itselleen, ympäristöön kohdistuvien saasteiden vaikutus alueen

²⁰⁹ Kärrylä 2022, epub; Hyvärinen et al. 2003, 10.

²¹⁰ Buzan 1991, 117.

²¹¹ Möttölä 1995, 34.

²¹² Koivula 2006, 25–26.

ihmisiin ja luontoon sekä resurssipulaan liittyvät konfliktit. Ympäristökatastrofit eivät katso valtioiden rajoja, eivätkä yhden valtion toimet pelasta omien rajojen sisäistä ympäristöä. Lisäksi arktisella alueella on paljon erilaisia toimijoita, joiden intressit törmäävät.

Tutkija Barry Buzanin mukaan valtiot, joilla ei ole sotilaallista vaikutusvaltaa kansainvälisessä järjestelmässä, voivat erikoistua esimerkiksi talouteen vahvistaakseen asemaansa. Jos valtiolla on vahva yhteiskunta ja toimivat rakenteet, se määrittelee itsensä sisältäpäin, ja voi siten täyttää itsensä ja naapurinsa välisen kuilun vakuuttavalla poliittisella läsnäololla.²¹³ Norjan ja Venäjän suhteita määrittää kokoero ja Venäjän sotilaallinen potentiaali, mutta vahvistamalla muita osa-alueita Norja voi kompensoida kokoaan. Norja on luonnonvarojensa ansiosta vahva talous, ja maa pyrki erityisesti 1990-luvulla luomaan ympäristönsuojelusta välineen Venäjän uhkaa vastaan.

Norjalaisessa ympäristön turvallisuuskeskustelussa kysymys kiteytyy pohjoisen luonnon haavoittuvuuteen, Luoteis-Venäjän ydinaseisiin ja energiantuotantoon. Vuoden 1992 puolustuskomission NOU-raportissa todetaan, että selviytyäkseen turvallisuuspoliittisista epävarmuuksista, puolustusvoimien toiminnan on perustuttava kokonaispuolustuksen käsitteeseen, johon sisältyy ympäristönsuojelu. Dokumentissa tarkastellaan, voiko puolustusvoimat osallistua ympäristöturvallisuuteen valvonnan ja ympäristöystävällisen puolustusteknologian avulla.²¹⁴ Kyseessä on puolustusvoimien raportti, joten siinä tarkastellaan, miten puolustusvoimat voi toimia ympäristöystävällisemmin eikä ympäristökysymyksiä turvallisteta. Epävarmuustekijäksi nimetään kuitenkin ekologinen epätasapaino, koska luonnonvarojen niukkuus tarjoaa hedelmällisen maaperän konflikteille. Ilman dialogia ympäristökysymykset lisäävät vastakkainasetteluja, mutta, on mahdotonta arvioida tulevaisuuden ympäristöhaasteita ja niihin liittyviä konflikteja.²¹⁵

Vuonna 1988 solmittiin Norjan ja Neuvostoliiton ympäristöyhteistyösopimus, joka oli jatkoa Gorbatšovin aloitteelle Murmanskissa²¹⁶. Neuvostoliiton Karanmereen vuosina 1960–1988 upottama ydinjäte paljastui ympäristöjärjestöjen raporttien myötä, ja ympäristökeskustelu sai uuden mittaluokan. Ydinjätteet, kuten kuusitoista vanhentunutta reaktoria, päätyivät vesiin vaurioituneista sukellusveneistä ja jäänmurtajasta. Lisäksi Barentsinmereen, Karanmereen ja Viananmereen oli laskettu sekä matala- että korkea-aktiivista ydinjätettä vuosien 1964–1991

²¹³ Buzan 1991, 95, 97.

²¹⁴ NOU 1992: 12, 11, 15.

²¹⁵ Ibid., 50–51, 205.

²¹⁶ Hönneland ja Rowe 2008, 23–27. Yhteistyö pureutui aluksi esimerkiksi Petsamon nikkelisulaton saasteisiin.

aikana. Ydinasevarustelussa ydinjäte oli ollut ei-toivottu sivutuote, ja siitä piti ainoastaan päästä eroon. Luoteis-Venäjän ydinvoimalat ja sotilastukikohdat ruostuivat käyttämättöminä, ja ydinkoealue Novaja Zemljalla, Venäjälle kuuluvalla saariryhmällä Barentsinmeren itäpuolella, aiheuttaa riskejä ydinjätteen valumille myös Norjan vesistöihin.²¹⁷

Tšernobylin ydinvoimalaonnettomuus vuonna 1986 osoitti ydinmateriaalin turvallisuusriskit, kun reaktiivisia aineita löytyi poronlihasta ja maaperästä. Norjassa huomattiin Pohjoisen jäämeren ydinjätteiden uhkaavan eliöiden ja ihmisten terveyttä, ja siten koko Norjan taloutta.²¹⁸ Tutkija Markku Heikkilä toteaa kuitenkin, että uhkista huolimatta arktiset merialueet ovat maailman puhtaimpia eikä Venäjä ole ainoa syyllinen, sillä Englannin rannikolla sijaitseva Sellafieldin ydinjätteen käsittelylaitos on merivirtojen vuoksi aiheuttanut radioaktiivisen saasteen kulkeutumista pohjoiseen vuosina 1956–2003.²¹⁹

Vuonna 1991 arktiset valtiot allekirjoittivat Arktisen ympäristönsuojelustrategian (*Arctic Environment Protection Strategy, AEPS*), jonka tehtäviin kuuluivat ekosysteemin ja alkuperäiskansojen oikeuksien suojeleminen. AEPS siirtyi syksyllä 1996 perustetun Arktisen neuvoston alaisuuteen. Arktista neuvostoa on pidetty tärkeänä vaikutuskanavana, mutta neuvosto on todettu paikoitellen tehottomaksi johtuen mielenkiinnon hiipumisesta, rahoituksen sekä sisällön puutteesta ja päällekkäisyydestä. Arktinen neuvosto keskittyy ympäristöyhteistyöhön, kestäväan kehitykseen ja arktisten alkuperäiskansojen kysymyksiin jättäen ulkopuolelle sotilaallisen yhteistyön. Norja suhtautui neuvostoon osittain nihkeästi, koska sen pelättiin aiheuttavan päällekkäisyyksiä Barents-aloitteen kanssa. Ulkoministeri Thorvald Stoltenberg on sanonut myöhemmin, että Arktinen neuvosto vei yhteistyötä geopolitiittiseen suuntaan ja huomion pois alueelliselta yhteistyöltä ja integraatiolta.²²⁰

Vuonna 1996 Norjan, Venäjän ja Yhdysvaltojen puolustusministerit allekirjoittivat Norjan aloitteesta AMEC-sopimuksen (*Declaration on Arctic Military Environmental Cooperation*). Puolustusministeri Jørgen Kosmo perusteli sotilaallis-ympäristöllisten kysymysten yhdistämistä puolustusteollisuuden ympäristöhaitoilla. Tarkoituksena oli luoda foorumi tiedonvaihdon *ad hoc* -tyylillä. Sopimus ei spesifioi mitään kysymyksiä, mikä mahdollistaa keskustelun ydinjätteistä sotilasajoneuvojen haavoittamaan tundraan. Toimeksiantoon sisältyvät sotilaallisen toiminnan ympäristökysymykset. Osapuoliksi on nimetty kolmen maan

²¹⁷ Sawhill 2000, 5–6; Heikkilä 2019, 67.

²¹⁸ Ibid., 12–13.

²¹⁹ Heikkilä 2019, 20, 34, 38, 68, 103.

²²⁰ Ibid., 96.

puolustusministerit, ja toimintaan voivat osallistua muiden maiden sotilaspoliittiset osapuolet.²²¹ Sopimus oli siis jo alkujaan eksklusiivinen, eikä ota mukaan alueen ihmisiä.

AMEC -sopimuksesta kirjoitettiin ilahtuneesti *Finnmark Dagblad* -lehdessä. Samppanja kuohusi Naton huippukokouksessa Bergenissä, kun puolustusministerit sitoutuivat puhdistamaan pohjoisten alueiden ympäristöä. Aloitteen kerrotaan tulleen Norjalta, ja Kosmon kuvaillaan säteilleen “kuin aurinko” maljaa nostaessaan. Venäjän puolustusministeri Igor Rodionov oli ollut aluksi haluton yhteistyötä kohtaan, mutta tilaisuudessa hän oli todennut, että yhteistyö on Venäjälle merkittävä vipuvoima poistaa puolustusvoimien sotkut pohjoisessa. Kosmo sen sijaan oli kiitollinen sopimuksen aikaansaamisesta, sillä “Norja on nähnyt paljon vaivaa löytääkseen ratkaisun pohjoisten alueiden saastumiseen.”²²² Joidenkin näkemysten mukaan AMEC on konkreettinen esimerkki siitä, että hallitukset kuuntelivat ympäristön turvallisuuskysymyksiä, ja määritteli sopimuksen myötä ydinturvallisuuden yhdeksi prioriteetiksi ympäristönsuojelussa pohjoisessa.²²³

Ympäristöhaasteet heijastuvat ulkopoliittikkaan

Vuonna 1997 julkaistiin valkoinen kirja, joka tarkastelee hyvinvoinnin, ympäristön ja sukupolvet ylittävän kasvun näkökulmaa. Kestävän kehityksen mukaan nykyisten sukupolvien tarpeet tulee kattaa vaarantamatta tulevien sukupolvien tarpeita. Dokumentti tarkastelee ympäristön tilaa biologisesta näkökulmasta, mutta paikoitellen tartutaan turvallisuuspolitiikkaan. Dokumentin mukaan pohjoisten alueiden turvallista elämää uhkaavat ympäristöongelmat, jotka haastavat erämaata, mutta myös väestön terveyttä ja toimeentuloa. Pohjoinen on haavoittuvainen, ja saasteiden arvioidaan kulkeutuvan ilma- ja merivirtojen seurauksena Euroopan, Aasian, Pohjois-Amerikan ja Pohjois-Afrikan teollisuusalueilta. Luoteis-Venäjän vanhentunut laitostekniikka, Venäjän öljyntuotannon tavoitteet ja sotilasstrateginen asema sekä Barentsinmeren rajakiistat koetaan uhaksi luonnolle.²²⁴

Dokumentissa ollaan tyytyväisiä siihen, että poliittinen ilmapiiri on muuttunut, ja Norja on pystynyt aktivoitumaan pohjoisessa sekä ympäristö- että ulkopoliittikassa. Venäjän taloudellinen ja poliittinen kehitys on kuitenkin avainasemassa siinä, missä määrin kestävä kehitys voidaan varmistaa pohjoisessa. Toimenpiteiksi nimetään Barentsinmeren suojele,

---

²²¹ Sawhill 2000, 7–8.

²²² *Finnmark Dagblad* 30.9.1996, “Minister-skål for miljøarbeid i nord”. Tekijän käännös.

²²³ Heininen 2010, 234.

²²⁴ St.meld. nro 58 (1996–97), 36–39.

pohjoismainen yhteistyö, Arktinen neuvosto sekä kansainväliset yleissopimukset. Yhteistyö Venäjän kanssa on kuitenkin tärkeintä, ja pohjoisista ympäristöolosuhteista huolehtiminen on toimenpide Venäjän sitomiseksi osaksi laaja-alaista yhteistyötä ja dialogia.²²⁵

Dokumentissa todetaan, että köyhyys, ihmisoikeusloukkaukset ja ympäristön tuhoutuminen ovat tulevaisuudessa yhä enemmän turvallisuuspolitiikan keskiössä. Muuttuneet haasteet vaativat laaja-alaisempaa yhteistyötä, ja kestäväällä kehityksellä voi olla myönteisiä turvallisuuspoliittisia seurauksia. Dokumentissa viitataan puolustuskomission raporttiin (St.meld. nro 16, 1992–93), jossa laajennettuun turvallisuuskonseptiin sisältyvät taloudellinen yhteistyö, saasteet ja pakolaisuus. Ensimmäistä kertaa mainitaan, että ihmiset ovat aina taistelleet resursseista, mutta ilmastonmuutos, globalisaatio ja väestönkasvu lisäävät konflikteja ennennäkemättömällä tavalla. Ympäristön tuhoutumisen todetaan harvoin olevan ainoa syy konflikteille, mutta sen roolia ei ole syytä vähätelläkään. Kansalliset intressit törmäävät, mutta dokumentin mukaan on kriittistä painottaa globaaleja turvallisuushaasteita, jotta asioista päästäisiin yhteisymmärrykseen.²²⁶

Valkoista kirjaa seurasi energia- ja ympäristövaliokunnan päätösehdotus, jonka mukaan Luoteis-Venäjän ympäristöongelmat ovat yksi Norjan ulko- ja ympäristöpolitiikan suurimpia haasteita. Ympäristöjärjestö Bellona on paljastanut Kuolan niemimaan varastoidut ydinjätteet, ja koska Kuolan voimatasapainoon liittyy suurta epävarmuutta, Norjan tulisi olla alueella ympäristöteknologian saralla.²²⁷ Ympäristöongelmista puhutaan selkeästi sekä ulkopoliitiikan että ympäristöpolitiikan yhteisenä haasteena. Kiinnostavaa on, että pohjoisten alueiden kysymykset koetaan usein ulkopoliitiikan, ei sisäpolitiikan, haasteina. Se on luontevaa, koska arktisilla alueilla on muitakin toimijoita. Samaan aikaan se osoittaa kuitenkin Norjan etsivän suuntaansa kylmän sodan jälkeisellä vuosikymmenellä.

Päätösehdotusta käsiteltiin toukokuussa 1998. Kristillisen kansanpuolueen Lars Rise totesi, että 2000-luvulla poliittisen agendan tärkein uhka on ympäristö ja hupenevat luonnonvarat. Risen mukaan on tervetullutta, että myös oikeistopuolueet, edistyspuoluetta lukuun ottamatta, ovat heränneet ympäristökysymyksiin. Hän kuvailee ympäristöhuolia kaikenkattaviksi, ja logistiikan, energiantuotannon sekä “kaiken muun” on sitouduttava niihin.²²⁸ Keskustan John Dale muistuttaa, että talous, kulutustottumukset ja tuotanto törmäävät ympäristöressurssien

²²⁵ St.meld. nro 58 (1996–97), 39–41.

²²⁶ Ibid., 45–46.

²²⁷ Innst.S. nro 150 (1997–98), passim.

²²⁸ St.tid (1997–98), Lars Rise, 2778–2779. Tekijän käännös.

kanssa. Arktinen alue on mittari ja päivittäisten valintojen uhri.²²⁹ Vasemmistopuolueen Helene Falch Fladmark on tyytyväinen, jos turvallisuuspolitiikkaa laajennetaan koskemaan ympäristöä, demokratiaa ja ihmisoikeuksia, ja siviili- sekä puolustus-ympäristöyhteistyötä tulisi laajentaa.²³⁰ Keskustelussa uhat ja haasteet tunnistetaan, mutta aihe on niin laaja, ettei sitä voi ymmärtää pelkästään turvallisuuspoliittiseksi. Vaikka uhat todetaan, relevantti yleisö ei välttämättä sisäistä uhkaa eksistentiaaliseksi.

Ympäristöuhkien sisällyttäminen olemassa olevaan turvallisuusdiskurssiin

Samassa keskustelussa edistyspuolueen Øyvind Korsberg toteaa, että ilmastonmuutos on normaalia eikä se johdu ihmisestä. Hän muistuttaa, että Huippuvuorilla oli lämpimämpää 1930-luvulla kuin nyt.²³¹ Poliitikan tutkija Daniel Deudney on todennut, että on harhaanjohtavaa nostaa ympäristön pilaantuminen kansallisen turvallisuuden haasteeksi, koska kansallisen turvallisuuden perinteisellä kysymyksellä, eli valtioiden välisillä aseellisilla konflikteilla, ei ole tekemistä ympäristöongelmien kanssa.²³² Vakiintunut käsitys kansallisen turvallisuuden käsitteen sotilaallisesta merkityksestä on lujassa, ja siksi on haastavaa perustella, miksi ympäristökysymykset liittyvät valtiolliseen turvallisuuskeskusteluun. Ympäristökysymyksiin on vaikea vastata perinteisillä kansallisen turvallisuuden keinoilla. Siinä missä puolustusvoimat pyrkivät vastaamaan sotilaalliseen uhkaan, ympäristökysymykset vaikuttavat osin kattavan erilaisia yhteiskunnan sektoreita.

Ympäristökysymysten saattaminen turvallistamisen piiriin voi olla haastavaa, sillä toisin kuin sodat, ympäristöuhat ovat usein tahattomia. Perinteisessä kansallisen turvallisuuden käsityksessä on viime kädessä ollut kyse suvereniteetin suojelusta, ja toisaalta uhkaksi on määritelty jokin, joka tahallisesti pyrkii kaventamaan suvereniteettia.²³³ Lisäksi ympäristöuhkista puuttuu me vastaan he -asetelma, mikä vaikeuttaa uhkien määrittelyä.

Sotilaallista väkivaltaa ei kuitenkaan tarvitse nähdä muuttumattomana tai standardina turvallisuuden käsitteessä, vaan se on syntynyt erityisesti 1900-luvulla yhdysvaltalaisen turvallisuustutkimuksen seurauksena²³⁴. Samoin ympäristökysymysten yhdistäminen kansalliseen turvallisuuskeskusteluun on aikansa tuote, kun vuosituhannen lopussa

---

²²⁹ St.tid (1997–98), John Dale, 2789.

²³⁰ Ibid., Helene Falch Fladmark, 3813.

²³¹ Ibid., Øyvind Korsberg, 2783, 2785.

²³² Greaves 2016, 98.

²³³ Wæver 1993, 63.

²³⁴ Greaves 2016, 99.

huomattiin, että sotilaallis-strateginen turvallisuusdiskurssi ei kata kaikkia valtio-
kohdistuvia uhkia. Norjan tapauksessa kysymykset heijastuivat erityisesti pohjoisten alueiden
käsitteeseen, sillä maan merkittävimmät haasteet ovat pohjoisilla maa- ja merialueilla.
Ympäristöturvallisuuden yhdistäminen alueeseen, johon oli vuosikymmenien ajan liitetty
ainoastaan sotilaallinen uhka ja puolustusliiton läsnäolo, vaikuttaa vaativan huomattavasti
enemmän tekoja kuin puheenpitämisen Murmanskissa tai rautaesiripun laskemisen.

Maaliskuussa 1996 Kanadassa pidettiin arktisten parlamentaarikkojen konferenssi, jossa
keskityttiin kestäväan kehitykseen, hallinnon haasteisiin ja turvallisuuteen. Yksi suosituksista
oli, että turvallisuuden laajempi määritelmä tunnustetaan kansainvälisissä yhteyksissä
koskemaan sotilaallisten painopisteiden sijaan arvoja, elämäntapoja ja alkuperäiskansojen
kulttuuri-identiteettiä.²³⁵ Konferenssin mukaan turvallisuuden käsitteeseen pitää sisällyttää
haasteita ja ratkaisuja, jotka koskevat kaikkia ihmiselämän osa-alueita. Miten voidaan turvata
elämä alueella, johon ei kohdistu sotilaallista uhkaa, koska se ei tämän vuoksi kuuluisi
turvallisuuskeskustelun piiriin? Ympäristöhaasteet uhkaavat eksistentiallisesti eliökunnan ja
ihmisten ja siten valtion olemassaoloa. Pohjoisiin alueisiin liittyy uhkia, joita ei voi sisällyttää
jo olemassa oleviin turvallisuusdiskursseihin, mikäli turvallisuuden käsitettä ei ymmärretä
aikaisempaa monipuolisempana.

Jotkut tutkijat ovat huomauttaneet, että ympäristöongelmien turvallistaminen voi johtaa
ihmiskunnan ja ympäristön välisen suhteen militarisoitumiseen. Näkemys turvallisuudesta on
lujittunut sotilaallisen turvallisuuden konseptiin, ja siihen liittyy sellaiset uhat, jotka ovat
syntyneet valtioiden nationalististen tavoitteiden ja ideologian seurauksena. Valtiokeskeiseen
turvallisuuskäsitykseen liittyy viholliskäsitys, mikä edellyttää valtiolta kykyä puolustaa
suvereniteettiaan resursseja jakamalla. Kansallisen turvallisuuden keskiössä onkin
suvereniteetin säilyttäminen, ja se on useimmissa tapauksissa vaikea yhdistää
ympäristöturvallisuuden diskurssiin.²³⁶ Mikäli turvallisuuskeskustelussa käsitetään se, että
ympäristöön liittyvät haasteet uhkaavat valtioiden olemassaoloa eksistentiallisesti, ei
ainoastaan niiden suvereniteettia, ympäristökysymykset ovat helpommin turvallistettavissa.

---

²³⁵ “First Report on the Second Conference of Parliamentarians of the Arctic Region, Yellowknife, NWT, March
13–14, 1996”. House of Commons of Canada -verkkosivut.
<https://www.ourcommons.ca/Archives/Committee/352/sust/minutes/sust_issue-03_19-29/first-e.html> [luettu
27.1.2025].

²³⁶ Græger 1996, 111, 113.

Turvallistamista haastaa myös se, että ympäristöuhista on tullut uudelleen määriteltäviä uhkia ihmisen takia. Viholliskuva on vaikea määritellä, kun se nousee ihmisistä itsestään eikä toisesta valtiosta. Toiminnan vaikutuksia on haastavaa arvioida, kun ne ovat ristiriidassa taloudellisen tai sotilaallisen toiminnan kanssa. Ympäristökysymykset jäävät usein taka-alalle, kun muut haasteet nousevat agendalle. Esimerkiksi Venäjän kiinnostus norjalais-venäläistä ympäristöyhteistyötä kohtaan laski 1990-luvun kuluessa, kun sen talousongelmat paisuivat²³⁷. Ympäristöuhat eivät yllä samalle tasolle sotilaallisen turvallisuuden kanssa, koska turvallisuuskeskustelu ja valtion selviytyminen liittyvät ensisijaisesti militaristiseen näkökulmaan. Ympäristön sisällyttäminen turvallisuuskeskusteluun voikin johtaa turvallistamisen purkamiseen, kuten pohjoisten alueiden tapauksessa; keskittymällä ympäristökysymyksiin ja yhteistyöhön pohjoiset alueet saavat ei-sotilaallisia merkityksiä.

Lisäksi Kööpenhaminan koulukunnan mukaan yhteiskunnalliset kysymykset asettuvat asteikolla *epäpolitisoidulle*, *politisoidulle* ja *turvallistetulle* viivalle. Mikäli kysymys on turvallistettu, sen arkipäivän käsittelyssä on epäonnistuttu. Ihannetilanteessa politiikan kysymykset käsiteltäisiin rutiininomaisesti osana päivän politiikkaa, koska turvallistettu kysymys johtaa kalliisiin toimenpiteisiin.²³⁸ Ympäristöön liittyvät kysymykset on tunnustettu osaksi päivän politiikkaa, mutta useissa tapauksissa eräänlaisina “entä ympäristö” - näkökulmina; talouskasvua pitää edistää ja ihmisille rakentaa tilaa, mutta miten muistetaan ympäristö, jossa tämä kaikki toteutetaan. Pohjoisten alueiden turvallisuuden purkaminen on Kööpenhaminan koulukunnan näkökulmasta positiivinen toimenpide. Norjan intressit ympäristöyhteistyössä liittyvät siihen, että tekemällä yhteistyötä ja asettamalla lainsäädännöllä rajoitteita elinkeino- ja puolustustoiminnalle, sotilaallinen uhka pohjoisessa pienenee.

Pohjoista ympäristöpolitiikkaa vaaditaan

Bodøssa ilmestynyt *Nordlandsposten* julkaisi syyskuussa 1996 artikkelin, jossa liberaalipuolue Venstren Håkon M. Pettersen lausui suorat sanat Brundtlandin hallituksen pohjoisten alueiden politiikasta. Pettersen toimi Nordlandin lääninvaltuustossa, ja oli perehtynyt pohjoisiin alueisiin. Hänen mukaansa Brundtlandin vähemmistöhallitus osoittaa liikaa mielenkiintoa globaaleihin haasteisiin ja Lähi-itään, ja unohtaa ympäristöongelmat pohjoisessa. Pettersen vaatii, että hallitus selvittää, mitä maksaa siivota suurin ympäristöön, terveyteen ja talouteen kohdistuva turvallisuusuhka pohjoisilta alueilta. Ranskan samana vuonna räjäyttämät

²³⁷ Heininen 1999, 111.

²³⁸ Greaves 2016, 64, 68.

ydinkärjet Tyynellä valtamerellä sai maailmalta oikeutetusti reaktion, joten on kohtuutonta, etteivät Kuolan niemimaan vaaralliset ydinreaktorit saa kansainvälistä huomiota.²³⁹

Myös entinen konservatiivien puheenjohtaja ja ulkomaankauppa- ja merenkulkuministeri Kaci Kullman Five kritisoi *Altapostenin* artikkelissa vuonna 1995 Brundtlandin hallituksen pohjoisen politiikkaa ja löyhää suhtautumista Murmanskin satamaan ankkuroituun Lepseydinjätealukseen. Lepsen tilanne tulisi turvata, ja Kullman Fiven mukaan Venäjä mittaa turvaamisoperaatiolla sitä, onko länsi tosissaan siivoamassa ydinjätteitä. Norjan ulkopolitiikan ensisijaisen tavoitteen tulisi olla vakaa ympäristön, talouden ja politiikan tila pohjoisessa, ja konservatiivipuolue on vaatinut hallitusta rahoittamaan tätä tavoitetta.²⁴⁰ Vuonna 1934 rakennetussa Lepsessä varastoidaan ydinkäyttöisten jäänmurtajien käytettyä ydinpolttoainetta, josta suurin osa oli 1990-luvulla vaurioitunut. Bellona paljasti Lepsen potentiaalisen uhan, ja länsimaat sitoutuivat Lepsen ydinjätteen poistamiseen.²⁴¹

Ennen vuosituhannen vaihdetta poliittisesta keskustelusta löytyy vähän ulko- ja turvallisuuspoliittisia dokumentteja, joissa ympäristökysymykset pohjoisessa nostetaan turvallisuuspolitiikkaan. Yksittäisissä dokumenteissa tai puheissa ympäristö nostetaan esiin osana pohjoisia alueita, mutta useimmiten kysymykset kietoutuvat Venäjän uhan ympärille. Ulkoministeri Bjørn Tore Godal puhui Pohjoismaiden neuvoston konferenssissa uusista turvallisuuspoliittisista haasteista elokuussa 1997. Ulkoministerin mukaan demokratia ja ympäristönsuojelu ovat ratkaisevia turvallisuuden kannalta, mikäli turvallisuudesta puhutaan sen laajimmassa merkityksessä. Norja halusi Barents-aloitteella vastata pehmeän turvallisuuden, kuten ympäristönsuojelun, keinoin blokkijaon jälkeisiin turvallisuushaasteisiin. Godal pitää Barentsin euroarktisen neuvostossa, Itämeren valtioiden neuvostossa ja Arktisessa neuvostossa tehtävää ympäristönsuojelutyötä olennaisena luottamuksen ja dialogin rakentamisessa Venäjän kanssa.²⁴²

Hallitus vaihtui lokakuussa 1997, ja ulkoministeri Knut Vollebæk aloitti työnsä kiinnostavana ajankohtana; Norja on tulevana vuonna sekä Barentsin euroarktisen neuvoston että Etyjin puheenjohtaja. Tämä oli hyvä tilaisuus vaikuttaa koko Euroopan turvallisuuspoliittiseen

²³⁹ *Nordlandsposten* 2.9.1996, "Mengder med atomavfall ved vår stuedør".

²⁴⁰ *Altaposten* 27.4.1995, "Barentsredegjørelse".

²⁴¹ Sneve ja Berstad 1998, 193.

²⁴² Ulkoministeri Bjørn Tore Godalin puhe 25.8.1997, Helsinki.

https://www.regjeringen.no/no/dokumentarkiv/Regjeringen-Jagland/ud/Taler-og-artikler-arkivert-individuelt/1997/nye_sikkerhetspolitiske_utfordringer/id262161/ [luettu 15.1.2025].

luonteeseen. Etelä-Norjassa ilmestynyt *Østlands-Posten* julkaisi tammikuussa 1998 artikkelin, jossa ulkoministeri kuvaa tilannetta jännittäväksi, ja haluaa rakentaa uutta dynamiikkaa pohjoiseen. Vuorovaikutus Naton, Etyjin, Barentsin euroarktisen neuvoston sekä Itämeren valtioiden neuvoston välillä on tervetullutta, sillä nämä ovat “uuden Euroopan rakennuspalikoita.” Vollebækin mukaan Norjan tulee korostaa strategista läsnäoloaan pohjoisessa, koska Neuvostoliiton viholliskuvan poistuttua liittolaiset ovat siirtyneet etelämmäs. Lisäksi sotilaallinen uhka on korvattu kiireellisemmällä ympäristöuhalla, mutta se ei kiinnosta niitä, jotka eivät asu pohjoisessa.²⁴³

Toukokuussa 1998 Vollebæk piti suurkäräjillä ulkopoliittisen selonteon Norjan lähialueista. Ulkoministerin mukaan pohjoisen alueen turvallisuuspolitiikka ei liity sotilaallisiin suhteisiin Venäjän kanssa, vaan siihen, miten ympäristöstä pidetään huolta. Norjalla on mahdollisuus osoittaa olevansa oikeassa paikassa, koska tietoa alueesta on paljon. Arktisen neuvoston arvioidaan tarjoavan vastauksia ympäristökysymyksiin, koska mukana on Norjan läheisin transatlanttinen kumppani. Neuvosto voi olla vastaus kylmän sodan jälkeisiin prosesseihin, kuten muuttuneeseen turvallisuuskuvaan. Ulkoministerin mukaan Pohjoismaat, Venäjä ja Pohjois-Amerikka muodostavat yhdessä naapuruston, jonka ihmiset haluavat elää sopusoinnussa ympäristön kanssa.²⁴⁴ Naapuruston käsite ei siis aina vaadi jaettua aitaa pihojen välissä, vaan yhteiset intressit ja haasteet kelpaavat.

Pohjoisten alueiden turvallistamiseen liittyy ydinturvallisuus, joka leikkaa ympäristöllisiä, sosiaalisia ja sotilaallisia kysymyksiä. Ydinturvallisuus on turvallistettu Barentsin alueella, koska eri valtiot, EU, Nato ja kansalaisjärjestöt, kuten Bellona ja Greenpeace, tunnustavat uhan.²⁴⁵ Buzanin mukaan turvallistaminen onnistuu relevantin yleisön hyväksyessä uhan, ja toimet sen torjumiseksi aloitetaan.²⁴⁶ Poliitiikan tutkija Thierry Balzacq on kiinnittänyt huomiota turvallistajan, yleisön ja kontekstin suhteeseen, koska yleisön vakuuttuminen riippuu kontekstista ja siitä, minkälainen suhde yleisöllä on turvallistettavaan aiheeseen²⁴⁷. Pohjoisessa uhat ymmärtävät todennäköisemmin he, jotka asuvat pohjoisessa. Yleensä turvallistajan argumentti viittaa selviytymiseen, koska perinteisesti turvallisuus on yhdistetty tähän. Vuonna 2003 allekirjoitettiin neljän vuoden neuvottelujen jälkeen radioaktiivisen

---

²⁴³ *Østlands-Posten*, 5.1.1998, “Norge i et nytt Europa”. Tekijän käännös.

²⁴⁴ *St.tid.* (1997–98), 3030, 3028.

²⁴⁵ Koivula 2006, 34, 55; Heininen 2010, 234.

²⁴⁶ Buzan et al. 1998, 41.

²⁴⁷ Vaatman 2022, 14.

ydinjätteen poistamiseen liittyvä MNEPR-sopimus, jota voidaan pitää onnistumisena turvallistamisen näkökulmasta. Sitä seurasivat monet muut ympäristöön ja sotilaallisen toimintaan liittyvät sopimukset, joilla pyrittiin pohjoisen ympäristön turvaamiseen.²⁴⁸

Pohjoisten alueiden ympäristökysymyksiä korostaessa voidaan puhua turvallistamisen sijaan turvallistamisen purkamisesta, kun turvallistettua asiaa lakataan pitämästä merkittävänä uhkana, ja se käsitellään päivän politiikan piirissä. Aikaisemmin raskaasti militarisoidulle alueelle kehitettiin ympäristökysymysten avulla ”pehmeän” turvallisuuden merkityksiä, ja pohjoisia alueita käsiteltiin muilla toimialoilla kuin puolustuspolitiikan piirissä. Kuten Vollebæk totesi, pohjoisten alueiden kysymykset eivät linkity enää sotilaallisiin, vaan ympäristöllisiin kysymyksiin. Tämä muutos johtaa myös pohjoisten alueiden käsitteen muutoksiin. Käsite on yksikkö, jossa toiminta ja rakenteet kohtaavat²⁴⁹. Kun ympäristö nostettiin pöydälle ulkoministerin toimesta, pohjoisten alueiden käsite sai merkityksiä yhteistyöstä, ei ainoastaan mahdollisesta sotilaallisesta hyökkäyksestä.

3.3 Alkuperäiskansojen vaiennettu turvallisuus

Norjan pohjoisiin alueisiin kuuluu Saamenmaa, eli saamelaisten alkuperäiskansojen alueet, joiden saattaminen valtion käyttöön aloitettiin jo Tanska-Norjan ja Ruotsin toimesta 1600-luvulla. Alueiden saattamista valtion omaisuuteen ja saamelaisten kontrollia pidettiin tärkeänä puolustuskyvyn ja vallankäytön kannalta, ja merkittävä keino oli verotus ja tullit.²⁵⁰

Määrätietoinen norjalaistaminen alkoi 1800-luvulla, ja jatkui toiseen maailmansotaan saakka. Norjalaistamiseen kuului koulun, kielen, elinkeinon ja koko kulttuurin assimilaatio, ja sitä tehtiin systemaattisesti valtiollisella ja paikallisella tasolla. Assimilaatiopolitiikka, eli ryhmän sulauttaminen valtaväestöön, juurtui ajatusmalleihin ja instituutioihin, eikä hallitus esimerkiksi osoittanut mielenkiintoa vuonna 1953 perustetun saamelaiskomitean suosituksiin alkuperäiskansojen koulutuksesta tai luonnonvaroista. Norjaan levisi 1970-luvulla alkuperäiskansojen kolonialistinen tutkimus ja aatteet, mikä vahvisti saamelaisten ääntä.²⁵¹

Tutkija Lene Hansen on kritisoinut Kööpenhaminan koulukuntaa siitä, että se poissulkee sukupuolen turvallisuuden. Hansenin mukaan turvallisuus vaikenemisena (*security as silence*)

---

²⁴⁸ Koivula 2006, 56. MNEPR-sopimus eli *Framework Agreement on a Multilateral Nuclear Environmental Programme in the Russian Federation*.

²⁴⁹ Hyvärinen et al. 2003, 12.

²⁵⁰ Greaves 2016, 189.

²⁵¹ Minde 2003, 76–79.

tarkoittaa sitä, ettei ryhmä pysty ilmaisemaan turvattomuutta, tai jonkin kysymyksen nostaminen turvallisuuden piiriin saattaa olla jopa uhka ryhmälle itselleen. Moniin turvallisuushaasteisiin liittyy subjektin identiteetit, kuten sukupuoli ja uskonto, ja turvallisuuspuheissa subjektit sulautetaan laajempaan viitekohteeseen, kuten valtioon, jolloin yksilölliset turvallisuushuolet peittyvät.²⁵² Kanadan ja Norjan alkuperäiskansojen turvallisuutta tutkinut Wilfrid Greavesin mukaan Hansenin näkemys sopii alkuperäiskansojen tutkimukseen, koska nämä ryhmät voivat kokea kaksinkertaista turvattomuutta kohdatessaan epäkohtia, joilta halutaan suojautua, mutta joihin ei saada valtiollista vastausta.²⁵³ Turvallisuuden käsittäminen valtion tasolla on niin vahvasti näkemyksessä valtion turvallisuudesta, että valtion sisäiset turvallistamisyritykset jäävät valtavirran jalkoihin.

Saamelaisten turvallisuuteen liittyy oikeus maahan ja veteen²⁵⁴, mikä heijastuu keskusteluun suhteessa ympäristöön. Esimerkiksi ydinsaasteet linkittyvät suoraan alkuperäiskansojen hyödyntämään ympäristöön, ja Greavesin mukaan saamelaisilla yhdistyy ympäristöön identiteetti ja kulttuurikäytänteet²⁵⁵. Saamelaisilla on oikeus määrittää alueensa turvallisuuskysymyksiä, jotka halkaisevat eri osa-alueita ja uhkaavat olemassaoloa. Valtion suvereniteetille maanpuolustuksen tehostaminen pohjoisessa luo turvaa, mutta alkuperäiskansoille se voi luoda turvattomuutta, koska toimet vaikuttavat ympäristöön, elinkeinoon ja siten kulttuuriin, identiteettiin ja koko olemassaoloon. Esimerkiksi *Finnmark Dagblad* uutisoi marraskuussa 2003, että puolustusvoimien ja saamelaisten intressit törmäävät Finnmarkin Porsangissa, missä puolustusvoimat vaatii poronhoitoalueiden pakkolunastusta sotilaallisen harjoitusradan käyttöön. Artikkelin mukaan puolustuspolitiikka saamelaisten poronhoitoalueella nousee puheenaiheeksi myös YK:n alkuperäiskansojen pysyvän foorumin tapaamisessa toukokuussa 2004. Puolustuksella ei ole merkitystä ilman Porsangin harjoitusrataa, mutta vetoaminen kansainväliseen oikeuteen johtanee saamelaisten voittoon.²⁵⁶

Tarkastelen alkuperäiskansoihin liittyvää keskustelua lyhyesti, koska Norjan valtion dokumenteissa alkuperäiskansojen turvallisuutta ei sinänsä tarkastella, vaan virallinen työ tehdään Barentsin euroarktisessa neuvostossa, Arktisessa neuvostossa, Pohjoismaiden ministerineuvostossa ja YK:ssa. Lisäksi on hyvä huomioda, että norjan kielessä on kaksi vastinetta, *sikkerhet* ja *trygghet*, sanalle turvallisuus. Arkikielessä niitä käytetään limittäin,

²⁵² Hansen 2000, 287.

²⁵³ Greaves 2016, 55.

²⁵⁴ Minde 2003, 79.

²⁵⁵ Greaves 2016, 236.

²⁵⁶ *Finnmark Dagblad* 18.11.2003, "Forsvaret avviser reindrifultimatum".

mutta tutkija Leif C. Jensen on argumentoinut, että niiden merkitykset eroaisivat toisistaan sikäli, että *sikkerhet* viittaa “kovaan” turvallisuuteen (vrt. englannin *security*) ja *trygghet* siviiliturvallisuuteen (vrt. englannin *safety*)²⁵⁷. Saamelaisten kysymykset linkittyvät yleensä siviiliturvallisuuteen, joten ne saattavat jäädä valtion turvallisuuskysymysten varjoon²⁵⁸.

Greaves argumentoikin, etteivät saamelaiset pyri muodostamaan turvallisuuskysymyksiä. Turvallisuuskehys sellaisenaan ei ole saamelaisten prioriteetti, koska Norjassa turvallisuuden käsite ymmärretään valtiollisesta näkökulmasta. Pohjoisten alueiden turvallisuuteen liittyy historiallinen Neuvostoliiton tai Venäjän uhan torjuminen, mikä rajoittaa saamelaisten toimijoiden halukkuutta vedota turvallisuuteen.²⁵⁹ Tämä on hyvä esimerkki käsitteiden merkityksistä; pohjoisiin alueisiin ja turvallisuuteen liittyi niin vahva idän hyökkäyksen konnotaatio, että muiden asiakysymysten turvallistaminen saatettiin kokea hankalaksi.

Alkuperäiskansojen turvallisuus mainitaan yleensä ulkopolitiikassa muiden kysymysten, kuten ympäristön tai kulttuurin, kanssa. Ulkopoliittisessa selonteossa tammikuussa 1993 Stoltenberg huomauttaa, ettei saamelaisilla ole ollut edustusta pohjoismaisissa elimissä, mutta Barents-yhteistyössä alkuperäiskansat muotoilevat näkemyksensä ja edistävät niitä uusien elinten kautta²⁶⁰. Ulkoministeri Godal mainitsi pohjoismaista turvallisuutta arvioidessaan, että neuvoston myötä useita toimia talouden, kulttuurin, terveyden, naisten ja alkuperäiskansojen turvallisuuteen liittyen on aloitettu, ja luottamus pohjoisessa on lisääntynyt.²⁶¹

Vuonna 1997 julkaistussa valkoisessa kirjassa käsitellään valtion saamelaispolitiikkaa toisen kerran historiassa kattavasti. Barentsin alueen alkuperäiskansojen työskentelyn todetaan keskittyvän rahoittamaan Murmanskin alueen saamelaisia ja Arkangelin alueen nenetsien hankkeita, joilla edistetään poronhoitoa, käsitöitä, urheilua ja kirjallisuutta. Hallitus kehittää saamelaisten poliittisten elinten aktiivista osallistumista Barents-yhteistyöhön.²⁶² Tutkija Markku Heikkilän mukaan pohjoisten alueiden turvallisuuden kehittämiseen liittyi ajatus jonka mukaan kanssakäyminen alkuperäiskansojen kanssa lisää alueen turvallisuutta.

²⁵⁷ Jensen 2012, 92. Pohjoisten alueiden kysymyksissä on vaikea saada ääntään kuuluviin, ellei käytä termiä *sikkerhet*, joten kysymyksissä, joiden merkitykset kuuluvat *trygghet* -termiin, käytetään termiä *sikkerhet*.

²⁵⁸ Greaves 2016, 238.

²⁵⁹ Ibid., 246, 256.

²⁶⁰ St.tid. (1992–93), Thorvald Stoltenberg, 2417.

²⁶¹ Ulkoministeri Bjørn Tore Godalin puhe 25.8.1997, Helsinki.

<https://www.regjeringen.no/no/dokumentarkiv/Regjeringen-Jagland/ud/Taler-og-artikler-arkivert-individuelt/1997/nye_sikkerhetspolitiske_ufordringer/id262161/> [luettu 15.1.2025].

²⁶² St.meld. nro 41 (1992–93), luku 18. Dokumentti on saatavilla vain verkossa, ei pdf-muodossa. Valkoinen kirja ei ole ulkoministeriön laatima, mutta siinä esitellään kokonaisvaltaisesti eri ministeriöiden tavoitteet. Ensimmäinen saamelaispolitiikkaa kattavasti tarkasteleva valkoinen kirja julkaistiin vuonna 1993.

Barentsin aloitetta voi siten pitää välineenä, joka tukee uudistuksia ja hankkeita, ja tuo yksilön ja ympäristön turvallisuuden piiriin.²⁶³ Hansenin kritisoiman Kööpenhaminan koulukunnan vaiennetun turvallisuuden näkökulmasta Barents-yhteistyö sekä myöhemmin Arktinen neuvosto pyrkivät teoriassa tuomaan turvallisuuden piiriin myös kysymyksiä, jotka koskivat siviiliturvallisuutta, vähemmistöjä ja yksilöitä, ei ainoastaan valtaenemmistöä.

Norjan valtuuskunnan²⁶⁴ laatima raportti Pohjoismaiden neuvostolle esittelee Kanadan parlamenttikokouksen huomioita vuosilta 1996 ja 1997. Raportin mukaan arktisten toimijoiden on hyväksyttävä järjestelyjä, jotka laajentavat arktisia turvallisuuskysymyksiä sotilaallisesta painotuksesta laajemman turvallisuuden ymmärtämiseen sisältäen pohjoisten alkuperäiskansojen arvot, elämäntavat ja kulttuurisen identiteetin.²⁶⁵ Laajemman turvallisuuden vaatimus ilmaistaan suoraan, kun arktisten alueiden alkuperäiskansojen vaietut äänet halutaan tuoda esiin. Raportti koskee kaikkia arktisia alueita, ei ainoastaan Norjan pohjoisia alueita. Norjan valtio kuitenkin ajoi turvallisuuspoliittisia etujaan Barents-aloitteessa, ja vaikka alkuperäiskansojen kysymyksiä pidettiin tärkeinä, saamelaiset saattavat kokea turvallisuusuhaksi valtion toimet, kuten öljynporauksen tai maanpuolustuksen.

Vuonna 2005 ulkoasiainvaliokunta julkaisi suosituksensa pohjoisten alueiden haasteista ja mahdollisuuksista²⁶⁶. Suosituksessa käsitellään lyhyesti alkuperäiskansoja, ja valiokunnan enemmistö, edistyspuoluetta lukuun ottamatta, uskoo alkuperäiskansojen haavoittuvaan asemaan ilmastonmuutoksen ja teollisuuden takia. Enemmistö haluaa tulevan hallituksen lisäävän varoja alkuperäiskansojen elinkeinoon ja koulutusmahdollisuuksiin.²⁶⁷ Kun esitystä käsiteltiin suurkäräjillä, muut puolueet haastoivat edistyspuoluetta. Sosialistisen vasemmistopuolueen Bjørn Jacobsen huomautti, että saamelaisten näkemykset jäävät huomiotta öljynporauksessa, ja saamelaiset kärsivät ilmastonmuutoksen aiheuttamista turvallisuushaasteista eniten.²⁶⁸ Hill-Marta Solberg työväenpuolueesta huomautti, että saamelaisten äänet pääsevät kokonaisuudessaan kuuluviin ainoastaan Barents-yhteistyössä ja Arktisessa neuvostossa²⁶⁹. Kristillisen kansanpuolueen Lars Rise sen sijaan muistutti, että

---

²⁶³ Heikkilä 2019, 68–69.

²⁶⁴ Pohjoismaiden neuvostossa kukin jäsenvaltio muodostaa valtuuskunnan. Norjan valtuuskuntaan kuului 20 suurkäräjien valitsemaa edustajaa.

²⁶⁵ St.meld. nro 30 (1996–97), liite 7; *Rapport fra den norske delegasjon til Nordisk Råd om virksomheten i 1996 og 1. halvår 1997*.

²⁶⁶ Innst. S. nro 264 (2004–2005). Käsitellen esitystä edeltävää raporttia ja valkoista kirjaa tarkemmin luvussa 4.

²⁶⁷ Ibid., 11.

²⁶⁸ St.tid. (2004–2005), Bjørn Jacobsen, 2911.

²⁶⁹ Ibid., Hill-Marta Solberg, 2921.

alkuperäiskansojen turvattu elintila on arvo itsessään Pohjois-Norjassa²⁷⁰. Puolueet nostivat puheenvuoroissaan saamelaisten kysymyksen esiin, ja olivat pöyristyneiltä siitä, ettei edistyspuolue allekirjoittanut saamelaisiin kohdistuvia uhkia.

Morten Høglund perusteli edistyspuolueen kantaa sillä, että puolue ajaa kaikkien kansalaisten intressejä, eikä korosta yhtä ryhmää yli muiden. Høglund toteaa, että “meitä pitäisi varmasti arvostella siitä, että emme sano rakentavasti, mitä ajattelemme, vaan jätämme huomiotta nämä [alkuperäiskansoihin viittaavat] kommentit.”²⁷¹ Edistyspuolue ei esityksessä vastustanut saamelaisiin keskittyviä huomautuksia, vaan jätti kannattamatta niitä. Asiasta vaikeneminen on kuitenkin itsessään kannanotto, ja vaientaa alkuperäiskansojen ääntä, vaikka kyseessä olikin valiokunnan, ei saamelaisten, esitys. Ilmoittamalla, että edistyspuolue ajaa kaikkien kansalaisten etuja, puolue toimii vaiennetun ryhmän haitaksi, koska vähemmistön ääni sulautetaan enemmistön turvallisuuskysymyksiin, jotka eivät ehkä palvele vähemmistöä.

Näennäisesti Barents-yhteistyön tavoitteena oli ulko- ja turvallisuuspolitiikan alueellistaminen ja demokratisoiminen, mutta tästä huolimatta osa saamelaisista vastusti projektia ja kuvailivat sen olevan viimeinen askel saamelaisten kolonisoimisessa²⁷². Pohjoisten alueiden turvallisuuteen liittyy paradoksi siitä, että valtio hajautti turvallisuuteen liittyvää päätöksentekoa ja turvallisuuden elementtejä, mutta todellisuudessa Barents-yhteistyö oli Oslon turvallisuuspoliittinen projekti, jolla pyrittiin vahvistamaan suvereniteettia. Kiinnostavaa on, kuka turvallistaa ja mitä. Kuka määrittää, mikä on turvallisuutta kenellekin ja mikä uhkaa viitekohdetta? Oslolla turvallisuusuhkana koettiin Venäjä, mutta saamelaisille uhkakuvat saattoivat tulla valtion tasolta. Turvallisuus ei ole vain uhkien torjumista, vaan siihen liittyy vallankäytön muotoja, kerrostumia ja oikeuttamista. Valta-asetelmana turvallisuus voi perustua eriarvoisuuteen ja eri toimijoiden epätasapainoiseen kykyyn määritellä, kuka on turvassa, kuka ei ja mikä heitä uhkaa.

---

²⁷⁰ St.tid. (2004–2005), Lars Rise, 2924.

²⁷¹ Ibid., Morten Høglund, 2910–2911.

²⁷² Eriksson 1995, 270.

4 *Mot Nord!* – Arktinen aalto vyöryy Norjan yli

Vaikka Norjan pohjoisten alueiden politiikassa ja siihen liittyvässä turvallisuuskeskustelussa tapahtui muutos kylmän sodan päättymisen jälkeen, todellinen sysäys kohti arktista johtajuutta tapahtui vasta vuosituhaten vaihtuessa. Tarkastelen seuraavaksi 2000-luvun pohjoisten alueiden keskustelua. Keskityn erityisesti vuosituhaten alussa julkaistuihin dokumentteihin, joiden puitteissa pohjoisten alueiden politiikka lopulta sai pilarit alleen vuonna 2005. Käsittelen tässä luvussa myös Huippuvuoriin liittyvää problematiikkaa, koska vuonna 1999 julkaistiin ensimmäistä kertaa kylmän sodan jälkeen Huippuvuoria käsittelevä kokonaisvaltainen selvitys.

4.1 Huippuvuoret Norjan akilleen kantapäänä

Huippuvuorten kirjoitettu historia alkaa 1500-luvulta, kun alankomaalainen Willem Barents julisti saariryhmän löytyneeksi etsiessään pohjoista merireittiä Itä-Aasiaan. Huippuvuorilla ei ole alkuperäisväestöä, mutta venäläiset ja norjalaiset ovat asuttaneet aluetta ympärivuotisesti vuosisatojen ajan. Huippuvuoret oli pitkään *terra nullius*, ei-kenenkään-maa.²⁷³ Tieteellinen kiinnostus kasvoi 1800-luvulla, ja hiilikaivostoiminnan myötä Huippuvuoret nostettiin kansainväliseen oikeuteen 1900-luvulla. Norja ilmaisi itsenäistyttyään halukkuutensa alueen itsemääräämisoikeuteen ja Huippuvuorista neuvoteltiin ensimmäisen kerran vuonna 1910. Norja, Ruotsi ja Venäjä ehdottivat Huippuvuorten komission perustamista, jonka puheenjohtajana nämä vuorottelisivat, mutta Saksa ja Yhdysvallat vastustivat ehdotusta.²⁷⁴

Asiasta neuvoteltiin uudelleen 1912 ja 1914, mutta Venäjä vastusti Saksan läsnäoloa alueella. Maailmansodan jälkeen olosuhteet Norjan itsemääräämisoikeudelle olivat kuitenkin otolliset; Saksa oli hävinnyt sodan ja Neuvosto-Venäjäällä vallitsi sekasorto. Huippuvuorten kysymyksestä neuvoteltiin Versailles'ssa, ja Norjan Pariisin suurlähettiläs esitti, että suvereniteetin tunnustaminen arktiselle kansalle takaisi rauhan eikä itsemääräämisoikeuden myöntäminen puolueettomalle Norjalle herättänyt enää vastalauseita.²⁷⁵ Huippuvuorten sopimus astui voimaan 1925, ja se tunnustaa Norjalle suvereniteetin alueella. Norja määrittelee ja valvoo saariryhmän lakeja, ja on velvollinen suojelemaan alueen ympäristöä,

---

²⁷³ Jensen 2020, 83.

²⁷⁴ Churchill ja Ulfstein 2010, 553; Jensen 2020, 84–85.

²⁷⁵ Rossi 2016, 129–130.

mutta sopimuksen allekirjoittaneilla valtioilla on oikeus harjoittaa saarilla elinkeinoa. Norja ei saa käyttää saariryhmää sotilaallisiin tarkoituksiin.²⁷⁶

Sopimuksen jälkeen kiistat ovat koskeneet kalastusvyöhykettä, jonka Norja julisti Huippuvuorten ympärille 1970-luvulla. Norjalla on oikeus 200 merimailin talousvyöhykkeeseen Manner-Norjan edustalla, mutta oikeus ei koske Huippuvuoria. Norjan on uskottu käyttävän kalastusvyöhykettä kuten talousvyöhykettä, ja hyödyntävän mannerjalustaa öljyporauksiin.²⁷⁷ Norjan mukaan maa-alueita koskevat sopimusvaltioiden oikeudet eivät koske mannerjalustaa. Joidenkin näkemysten mukaan Norjalla onkin Huippuvuorten sopimuksen nojalla oikeus kalastusvyöhykkeeseen, koska sopimuksessa viitataan Huippuvuorten aluevesiin. Sopimuksessa ei mainita muita merialueita, koska kansainvälisessä oikeudessa ei tunnustettu näitä alueita allekirjoitushetkellä. Tulkintojen mukaan on ristiriitaista, että sopimusta sovellettaisiin vuoden 1920 käsitysten mukaan. Tällöin suvereniteettia tulisi tulkita vuoden 1920 näkemyksen mukaisesti, eikä Norja voisi vaatia niitä merialueita, jotka on kansainvälisessä oikeudessa tunnustettu vasta vuoden 1920 jälkeen.²⁷⁸

Huippuvuorten turvallisuuskysymykset juontavat juurensa perinteiseen geopolitiikkaan sekä luonnonvaroihin maalla, merellä ja mannerjalustalla, ja saariryhmä on aina aiheuttanut päänvaivaa Norjan turvallisuuspoliittiselle johdolle. Vuosina 1935–1945 pääministerinä toimineen Johan Nygaardsvoldin kerrotaan olleen aina kireä, kun Huippuvuoret nostettiin agendalle, ja vuosien 1965–1970 ulkoministeri John Lyng pelkäsi aina yöllisen puhelun koskevan Huippuvuorten turvallisuuskysymyksiä.²⁷⁹ Kylmä sota päättyi, mutta Huippuvuoret ei kadonnut asialistalta, vaan muutti muotoaan. Ei-sotilaalliset kysymykset pohjoisessa tuntuivat väistyvän, ja Huippuvuoret arktisena porttina kiinnosti tutkijoita. Lisääntynyt tutkimus aiheutti liikehdintää vesillä, mikä vaati Norjan lainkäyttövallan vaalimista.²⁸⁰

Huippuvuorten turvallisuustilannetta sivutaan ulko- ja turvallisuuspoliittisissa dokumenteissa erikseen tai osana pohjoisia alueita. Puolustusvoimien toimintalinjoja vuosille 1994–1998 arvioivassa valkoisessa kirjassa todetaan, että Norjan kaupallinen toiminta ja läsnäolo Huippuvuorilla edistää alueen ja koko Norjan turvallisuutta, ja on edellytys sille, että Norja

---

²⁷⁶ Churchill ja Ulfstein 2010, 555–556.

²⁷⁷ Ibid., 585. Kyröläinen 2007, 24.

²⁷⁸ Churchill ja Ulfstein 2010, 557–58.

²⁷⁹ Pedersen 2020, 270, 279. Kansainvälinen tuomioistuin on eri valtioiden kiistoissa katsonut, että sopimusten universaaleille termeille olisi annettava se merkitys, joka niillä on käsittelyhetkellä, ei allekirjoitushetkellä.

²⁸⁰ NOU 1992: 12, 112–113. Tekijän käänös.

säilyttää suvereniteettinsa alueella²⁸¹. Kylmän sodan päättymisen jälkeen Norjassa uskottiin, että sen suvereniteettia Huippuvuorilla kyseenalaistetaan, ja siksi se vetosi kansainvälisiin sopimuksiin ja käyttäytyi ennakoitavasti. Konflikteja pelätään aiheutuvan erityisesti kalastuksen ja mannerjalustan kysymyksissä.²⁸² Huippuvuorten haasteet linkittyvät samanlaisiin diskursseihin muun pohjoisten alueiden kanssa; pelko siitä, ettei toiminta ole vakuuttavaa, rauhanomaista ja oma-aloitteista saattaa johtaa siihen, että muut valtiot määrittelevät Norjan suhteen sen omiin alueisiin. Huippuvuorten tapauksen tekee haastavaksi se, että sopimusvaltioilla on oikeus hyödyntää saarta elinkeinon ja tutkimukseen, joten toiminta alueella on vilkasta, eikä Norja voi rajoittaa sitä.

Vuonna 1999 julkaistiin kattava Huippuvuoria koskeva selvitys. Edellisen kerran valtion Huippuvuorten politiikka määriteltiin vuosina 1975 ja 1986. Selvitys pureutuu Huippuvuoriin ympäristön, liiketoiminnan, hallinnon ja ulkopoliittikan näkökulmasta. Dokumentin mukaan Norjan Huippuvuorten politiikan pitkä linja on vuodesta 1920 lähtien ollut konfliktien ulkopuolella pysyminen sekä uskottavan läsnäolon varmistaminen. Vaikka Norjan suvereniteettia on kyseenalaistettu, linjaus on tuottanut hedelmää, ja hallitus esittää, ettei politiikkaan tehdä muutoksia vakauden säilyttämiseksi. Dokumentti kuvaa arktisen *glasnostin* vaikuttaneen positiivisesti 1990-luvun ulkopoliittisen ilmapiiriin ja alueelliseen yhteistyöhön, ja siten ollut suotuisaa aikaa Huippuvuorten turvallisuudelle.²⁸³

Hallitus korostaa kolmea haastetta, jotka vaikuttavat Huippuvuoriin; geopoliittinen tilanne, ympäristön turvaaminen ja sosiaalinen kestävyys asutuilla alueilla. Geopoliittiseen tilanteeseen liittyy rauhan ja vakauden säilyttäminen, kun useat toimijat ovat kiinnostuneet Norjan hallinnoimasta alueesta. Arktinen ympäristö tarjoaa lukuisia mahdollisuuksia, mutta osittain sen vuoksi se on myös uhattuna, kun tutkimus, matkailu ja luonnonvarat ovat sekä uhka että mahdollisuus. Sosiaalinen kestävyys on kriittistä norjalaisten asuttamassa Longyearbyenissä, missä hiilikaivostoiminnan vähentyminen uhkaa yhteisön identiteettiä ja turvallisuutta.²⁸⁴ Huippuvuorten strateginen merkitys ei ole vähentynyt kylmän sodan jälkeen, mutta se on saanut toisenlaisen luonteen. Päällimmäisenä turvallisuuskysymyksenä ei ole sotilaallinen toiminta, vaan ympäristönsuojelu kaupallisen toiminnan, resurssien

---

²⁸¹ St.meld. nro 16 (1992–93), 111.

²⁸² St.meld. nro 22 (1999–98), 24.

²⁸³ St.meld. nro 9 (1999–2000), 6, 9, 14, 16. Glasnostilla viitataan Gorbatšovin Murmanskin puheeseen, ja sitä seuranneeseen yhteistyön aikakauteen Barentsin euroarktisen neuvoston ja Arktisen neuvoston siivittämänä.

²⁸⁴ Ibid., 13.

hyödyntämisen, tutkimuksen ja matkailun kiihtyessä. Turvallisuuskysymykset ovat törmäyskurssilla esimerkiksi hiilikaivostoiminnan ja ympäristönsuojelun tilanteessa; kaivostoiminta on luonut Huippuvuorille yhteisön ja taloudellisen turvan, mutta toiminnan päättyminen ja ympäristönsuojelu uhkaavat yhteisön olemassaoloa.

Harstad Tidende julkaisi lokakuussa 2000 artikkelin, jossa käsitellään ympäristön ja kaivostoiminnan ristiriitaa Huippuvuorilla. Louhinta on paikallisyhteisön ja suvereniteetin kulmakivi. Artikkelin mukaan toiminnan vähentyminen heikentää Norjan roolia suurvaltana pohjoisilla alueilla. Norjalla on resurssivastuu pohjoisilla vesillä, ja “ympäristönäkökohdat ja turvallisuus laajassa merkityksessä osoittavat, että meidän on jatkossakin oltava läsnä Huippuvuorilla ja Pohjois-Norjassa, ja meillä on oltava siellä asutusta ja liiketoimintaa.”²⁸⁵ *Nordlys* julkaisi helmikuussa 2001 lähes sivun mittaisen artikkelin, jossa muistutettiin, että Huippuvuorten ja merialueiden takia Norjan keskikohta on jossain Tromssan ja Narvikin välissä, ja siksi turvallisuuspolitiikan huomio tulisi olla pohjoisempana. Artikkelissa viitataan työryhmään, joka on toiminut puolustusvoimien saneerauksen parissa. Työryhmän mukaan muut kunnioittavat Norjan suvereniteettia, jos Norja harjoittaa elinkeinoa ja valvoo ympäristöä. Tarkoituksena ei ole pelotella muita, vaan osoittaa, että Norja on vakavissaan Huippuvuorten ja merialueidensa suhteen.²⁸⁶

Vuosituhanen vaihtuessa tilannetta kuvataan jälleen epävarmaksi; geopoliittinen ilmapiiri vaikuttaa kiristyneen, ympäristön turvallisuus luo paineita päätöksenteolle ja vakauden luominen paikallisyhteisöön on haaste.²⁸⁷ Kuten lähes kaikissa tässä tutkimuksessa käsitellyissä dokumenteissa, myös vuonna 1999 tulevaisuus kuvataan epävarmana ja uhkaavana. Näin kuvailtiin kansainvälistä tilannetta myös välittömästi kylmän sodan jälkeen, mutta kun kulunut vuosikymmentä tarkasteltiin jälkikäteen, se olikin ollut suotuisa. Vuosituhannen vaihteeseen liittyi epävarmuutta esimerkiksi presidentti Putinin vuoksi.²⁸⁸

Dokumentin mukaan Huippuvuorten sopimuksen ja suvereniteetin puitteissa ympäristön näkökohdat ovat aina prioriteetti, mikäli kyseessä on ristiriitatilanne. Huippuvuoriin kohdistuu paikallisten päästöjen lisäksi kaukaa tulevia saasteita, ja Venäjän öljynporaus uhkaa

²⁸⁵ *Harstad Tidende* 3.10.2000, “Høyre som miljøparti på Svalbard”. Tekijän käännös.

²⁸⁶ *Nordlys* 26.2.2001, “Nord for 62”. Nordlandin läänissä sijaitseva Brønnøysund on profiloitunut Norjan keskisimmäksi kaupungiksi, mutta artikkelin mukaan keskikohta on pohjoisempana.

²⁸⁷ St.meld. nro 9 (1999–2000), 14–15.

²⁸⁸ Heikkilä 2019, 20, 2. Kiinnostus arktisia alueita kohtaan näkyi esimerkiksi siinä, että BEAC:n ja AN:n kokouksiin osallistuivat useammin korkea-arvoiset edustajat, kuten ministerit. Lisäksi arktisen alueen strategioita alkoi ilmestyä eri valtioilta, ja muun muassa Suomessa pyrittiin profiloitumaan arktisena valtiona.

saariston elämää. Ilmastonmuutos kuvataan vaikeasti ennustettavaksi.²⁸⁹ Dokumentista käy ilmi, että Norja kokee suvereniteetin mahdollisuudeksi, mutta toisaalta myös vastuuksi; mitä enemmän Huippuvuoriin kohdistuu uhkia, sitä enemmän valtion on niihin vastattava. Huippuvuoret vaatii resurssipanosta, ja uhkien moninaistuesssa myös resursseja tarvitaan lisää.

Dokumentin pohjalta tehtyä suositusta käsiteltiin lyhyesti kesäkuussa 2000 suurkäräjillä. Keskustelu pyöri hiilikaivostoiminnan, UNIS-yliopisto-ohjelman ja paikallishallinnon ympärillä. Työväenpuolueen Kirsti Kolle Grøndahl kiteyttää tilanteen toteamalla, että kylmän sodan päättymisestä huolimatta Huippuvuorilla on strateginen merkitys, ja läsnäolo alueella on ympäristön turvallisuuden kannalta kriittistä²⁹⁰. Keskustelua käydään myös siitä, pitäisikö Longyearbyenin ja kaivoskylä Svean välille rakentaa tie ja voimalinja, jotka edistäisivät liiketoimintaa. Kaikki puolueet, luukuun ottamatta edistyspuoluetta ja konservatiivipuoluetta, pitävät ehdotusta ympäristönsuojelun tavoitteiden vastaisena.²⁹¹

Huhtikuussa 2001 edistyspuolueen Carl I. Hagen esitti kyselytunnilla ulkoministeri Thorbjørn Jaglandille kysymyksen klassisesta ristiriitatilanteesta eli Norjan ympäristön suojelun tavoitteista ja Venäjän kaupallisesta toiminnasta. Hagen vaati ulkoministeriltä, että mikäli Norja omaksuu tiukan ympäristönsuojelukannan Venäjää kohtaan, sen ei tulisi vaarantaa suhteitaan muihin sopimusvaltioihin. Jagland totesi, ettei Norja leiki sopimusosapuolten kanssa, vaan käyttää suvereniteettiaan kuten kuuluukin. Norja ei neuvottele muiden maiden kanssa siitä, miten toimia Huippuvuorilla, koska se tarjoaisi hedelmällisen maaperän suvereniteetin kyseenalaistamiselle. Hagen tuo esiin Huippuvuorten merialueisiin liittyneet konfliktit, ja pyytää ulkoministeriltä, ettei Norja paisuttaisi ongelmia entisestään. Jagland vaikuttaa ärtyneen Hagenin retoriikkaan, ja sanoo edustajan aiheuttavan turhaa hämmennystä Huippuvuorten ympärillä. Norja noudattaa kansainvälisiä sopimuksia kuten kuuluukin niin, että läsnäolo alueella on vakuuttavaa.²⁹²

Huippuvuoret hiertää edelleen norjalaisministereitä ja kietoutuu turvallisuuspolitiikan lisäksi myös kunniaan, velvollisuuteen sekä pelkoon, että maan suvereniteettia kyseenalaistetaan. Saariryhmä on strategisesti tärkeä, ja koska alueella ei saa harjoittaa sotilaallista toimintaa, vakuuttava läsnäolo on hoidettava muulla tavoin. Vaikka Norja mielletään arktiseksi valtioksi,

²⁸⁹ St.meld. nro 9 (1999–2000), 55–56, 86.

²⁹⁰ St.tid. (1999–2000), Kirsti Kolle Grøndahl, 3384.

²⁹¹ Ibid., Johan J. Jakobsen, 3390–3391.

²⁹² St.tid. (2000–2001), Carl I. Hagen, 2693; Thorbjørn Jagland, 2693.

Norja pelkää, että sen asemaa ei oteta tosissaan, mikä johtuu osittain historiasta ja geopolitiikan heilahduksista.

Ympäristönsuojelu on Huippuvuorten turvallisuuden kannalta tärkeää, ja samalla se on valtion vastaus Venäjää vastaan. Vaikka Venäjä ei ollut enää uhan synonyymi, sen toiminta pohjoisessa 2000-luvulla kiihtyi. Aktiivinen ympäristönsuojelu ja tutkimus vahvistaisivat Norjaa Huippuvuorilla, ja Venäjä ei saisi ylivaltaa tai kyseenalaistaisi suvereniteettia. Samaan aikaan Norjan ympäristönsuojelun toimet koettiin Venäjällä uhaksi. Vuonna 2001 julistettu Huippuvuorten ympäristölain katsottiin Venäjällä rajoittavan kaivostoimintaa, ja presidentti Putin otti aiheen myös esille tavatessaan pääministeri Kjell Magne Bondevikin kesällä 2002. Kristian Åtlandin ja Torbjørn Pedersenin mukaan ympäristönsuojelulain uskottiin uhkaavan venäläistä asutusta eksistentiaalisesti, ja se oli siten Venäjälle turvallisuuskysymys.²⁹³ Kuten politiikan tutkija Juha Vuori on todennut, turvallisuuspuhe luo turvattomuutta²⁹⁴. Tunne turvallisuudesta on subjektiivinen, ja toisen turvallisuus voi olla toiselle turvattomuutta, mikä johtaa toisiin turvallistamispuheisiin. Kun Norja vastaasi ympäristönsuojelulla turvallisuusuhkiin, Venäjä koki sen uhkaavana. Norjan on luonteva vedota ympäristönsuojeluun kansainvälisesti käsitteen positiivisen konnotaation vuoksi.

4.2 Hyökkäävämpää pohjoisen politiikkaa 2000-luvulla

Kesäkuussa 2000 julkaistiin uuden vuosituhannen maanpuolustusta tarkasteleva NOU-raportti, joka on tematiikaltaan hyvin samanlainen kuin puolustusvoimien toimintaa 1990-luvulla tarkastelevat dokumentit.²⁹⁵ Raportin mukaan uhkakuvat monimutkaistuvat, joten kattavampi lähestymistapa turvallisuuskysymyksiin on välttämätöntä. Dokumentissa muistutetaan kuitenkin, ettei kaikkia yhteiskunnan osa-alueita voi sisällyttää turvallisuuteen;

Teknologiset, sosiaaliset, taloudelliset, ympäristölliset ja kulttuuriset tekijät ovat keskenään vuorovaikutuksessa ja vaikuttavat turvallisuuteen aikaisempaa enemmän. Turvallisuus- ja puolustuspolitiikasta ei kuitenkaan pidä tehdä kaikenkattavaa kysymystä, eikä laajempi lähestymistapa turvallisuuteen tarkoita sitä, että kaikki osa-alueet olisivat yhtä merkittäviä.²⁹⁶

Venäjä ei ole suora sotilaallinen uhka, mutta ympäristöongelmat Kuolan niemimaalla ovat turvallisuushaaste. Samalla todetaan kuitenkin, etteivät ympäristöongelmat ole

---

²⁹³ Åtland ja Pedersen 2008, 237.

²⁹⁴ Vuori 2017, 98.

²⁹⁵ NOU 2000: 20, 17, 29, 34.

²⁹⁶ Ibid., 34. Tekijän käännös.

puolustuspoliittisia uhkia, vaan niillä *voi olla* turvallisuuspoliittisia seurauksia.²⁹⁷ Koska kyseessä on puolustuspoliittinen raportti, ei-sotilaallisia kysymyksiä ei rinnasteta täysin ympäristöturvallisuuteen. Mikäli ympäristökysymykset tunnustettaisiin kansallisen turvallisuuden haasteeksi, se johtaisi toimenpiteisiin, kuten silloin, kun jokin tahallisesti uhkaa valtiota²⁹⁸. Lisäksi Venäjän vallankäytön uskotaan liittyvän taloudellisiin resursseihin. Kun tämä yhdistetään maan militaristisiin näkemyksiin, Venäjän uskotaan näkevän pohjoiset alueet turvallisuus- ja puolustuspoliittisessa valossa. Tämä uhkaa alueen siviilikysymyksiä, jotka saavat ei-toivottuja yhteyksiä turvallisuus- ja puolustuspoliittisiin kysymyksiin. Kriisit voivat saada jopa sotilaallisia ulottuvuuksia.²⁹⁹

Raportin pohjalta laaditussa ehdotuksessa osittain optimistinen näkemys kylmän sodan jälkeisestä monenvälisestä yhteistyöstä ja kaukaisista konflikteista on hiipumassa. Kun aikaisemmissa dokumenteissa lähialueiden turvallisuus kuvattiin myönteiseksi, vuoden 2000 dokumentissa turvallisuuspolitiikassa painottuvat Itämeri, pohjoiset alueet ja Baltia, jotka ovat Norjan lähialueita³⁰⁰. Venäjän läsnäolo näillä alueilla vaikuttaa niiden turvallisuuspoliittiseen merkitykseen. Lisäksi Norjan ja Venäjän raja kuvataan taloudellisesti ja sosiaalisesti niin epätasapainoiseksi, että hyvinvointierot voivat johtaa epävakauteen³⁰¹.

Vuosituhaten vaihteessa kylmän sodan jälkeinen turvallisuusasetelma oli vakiintunut. Kaksoistornien terrori-isku syyskuussa 2001 oli Naton 5. artiklan mukaan hyökkäys liittoa vastaan, ja Yhdysvallat julisti terrorisminvastaisen sodan. Norjassa iskut olivat viimeinen silaus muuttuneeseen turvallisuuskäsitykseen, ja monimutkaisuus ja rauhan ajan hyökkäykset leimasivat 2000-lukua³⁰². Terrorismia oli turvallistettu EU:ssa ja YK:ssa ennenkin, mutta iskut kiihdyttivät turvallisuuskeskustelua, ja niiden jälkeen terrorisminvastaisia sopimuksia ratifioitiin enemmän.³⁰³

---

²⁹⁷ NOU 2000: 20, 42.

²⁹⁸ Wæver 1995, 63.

²⁹⁹ NOU 2000: 20, 45.

³⁰⁰ St.prp. nro 45 (2000–2001), esim 27–28. *Stortingsproposisjonar* ja *stortingsmelding* eroavat toisistaan siinä, että *stortingsproposisjonar* on ehdotus, ja *stortingsmelding* valkoisena paperina kertoo asiantilan ja esittelee mahdollisia toimenpiteitä. Nämä kuitenkin esiintyvät asiankäsitelyssä ns. samassa vaiheessa. Vuodesta 2009 ehdotukset kulkevat nimellä *Proposisjon til Stortinget* ja valkoiset kirjat nimellä *melding til Stortinget*. Käytän tässä tutkielmassa dokumenttien nimiä ennen vuotta 2009.

³⁰¹ *Ibid.*, 29.

³⁰² St.prp. nro 1 (2002–2003), 11, 13.

³⁰³ Höysniemi 2004, 51. Terrorismi käsitteenä saa jatkuvasti uusia merkityksiä, koska se yhdistetään usein tekoihin tai ihmisryhmiin. 2000-luvun taitteessa ja erityisesti EU:n kontekstissa terrorismi ymmärrettiin kansalaisten tai instituutioiden pelotteluna ja yhteiskunnan rakenteiden horjuttamisena. Useimmiten määritelmään sisällytetään myös väkivalta, poliittiset motiivit ja ei-valtiolliset toimijat. YK:n rikoksia

Vuonna 2003 julkaistiin Norjan valtion ensimmäinen virallinen dokumentti, jossa käsitellään ainoastaan pohjoisia alueita uhkineen ja mahdollisuuksineen. *Mot Nord!* -raportti sai alkunsa kansainvälisten prosessien, resurssipolitiikan ja Norjaan kohdistuvien paineiden seurauksena. Raportin mukaan pohjoisten alueiden politiikan suurin haaste on päästä kansainvälisten toimijoiden keskiöön, jossa ei enää pysty luottamaan perinteisiin liittoutumiin.³⁰⁴ Valiokunta on yksimielinen ympäristöpolitiikan ja ulkopolitiikan koordinoinnin tarpeelle.

Aktiivisella luonnonvarojen käytöllä, aggressiivisella ulkopolitiikalla ja tiukoilla ympäristövaatimuksilla Norja luo pohjoisista alueista kestävä kehityksen pioneerialueen, jossa kulttuuri ja luonto muodostavat perustan innovatiiviselle liiketoiminnalle sekä kansojen väliselle yhteistyölle.³⁰⁵

Merkittävää on, että ulkopolitiikan kolmas perinteinen kulmakivi oli rikottu, ja aggressiivisen ulkopolitiikan välttämisen sijaan Norjan aikoi toteuttaa sitä pohjoisessa. Syitä uudelle pohjoisen alueen politiikalla ovat maantiede ja aluepolitiikka, elinkeinon mahdollisuudet, Naton toiminnan vähentyminen, Norjan toimijuuden kyseenalaistaminen, Venäjän, ympäristö sekä sisä- ja ulkopolitiikan rajojen hämärtyminen³⁰⁶. Nämä ovat jo 1990-luvulla toistuneita teemoja, mutta tällä kertaa nämä määriteltiin syyksi toimia, ei ainoastaan lueteltu uhkia.

Raportissa valiokunta vastaa 1990-luvun kritiikkiin siitä, ettei Norjalla ole pohjoisen alueiden politiikkaa, ja että se keskittyy liikaa globaaleihin konflikteihin ja kehitysapuun. Valiokunnan mukaan Norja osallistuu aktiivisesti Luoteis-Venäjän ydinjätteen siivoamiseen, keskusteleo alkuperäiskansojen kanssa, korostaa suvereniteettia Huippuvuorilla ja ylläpitää rauhaa. Näistä huolimatta valiokunta myöntää, ettei Norjalla todella ole ollut yllärajaisista pohjoisten alueiden strategiaa.³⁰⁷ Yllärajaisuudella viitataan siihen, että pohjoisten alueiden politiikan pitää halkaista eri yhteiskunnan osa-alueita, ei vain puolustus- tai ympäristöpolitiikkaa. Politiikkaa oli tehty aiemmin eri sektoreilla, mutta kokonaisvaltaista politiikkaa ei ollut hahmoteltu.

Raportissa huomautetaan, että pohjoisen politiikan vaatimukset nousevat esiin mediassa³⁰⁸. Kongsbergissä ilmestyvässä *Laagendalspostenissa* maanpuolustusyhdistyksen sihteeri pohti, onko Suomi vanhanaikainen 22 prikaatinsa kanssa vai Norja naiivi vähentäessään määrän kahteen. Artikkelin mukaan Venäjään liittyy epävarmuuksia pohjoisessa, ja ollakseen

---

käsittelevässä yleissopimuksessa (1963) käsitellään eräitä ilmailuun liittyviä tekoja. *European Convention on the Suppression of Terrorism* säädettiin vuonna 1977. Sopimuksessa luetellaan terrorismiksi luettavat toimet.

³⁰⁴ NOU 2003: 32, 9.

³⁰⁵ Ibid. Tekijän käännös.

³⁰⁶ Ibid., 19–20.

³⁰⁷ NOU 2003: 32, 20.

³⁰⁸ Ibid.

vakuuttava, Norjan on heijastettava Venäjän sijoituksia ja ymmärrettävä sen käsitystä vallasta. Tällä viitataan sotilaalliseen läsnäoloon, taloudelliseen panostukseen ja tilan haltuun ottamiseen. Lisäksi Norjan on vastattava perinteisiin ja uusiin turvallisuuskysymyksiin pohjoisessa yksin³⁰⁹. Vaikka Norja ja Suomi jakavat rajan Venäjän kanssa, on hyvä muistaa, että Suomen Venäjä-rajana on yli kuusinkertainen verrattuna Norjan Venäjä-rajana. Norjan ja Venäjän intressit törmäävät kuitenkin myös pohjoisilla merialueilla.

Nordlys julkaisi toukokuussa 2002 pääkirjoituksen, jonka mukaan Bondevikin hallituksella on kaksi akilleen kantapäätä, joista toinen on Norjan suhde omiin alueisiin. Pohjoisten alueiden uhkista ja mahdollisuuksista puhutaan aina, mutta mitään ei saada aikaan. Pääkirjoituksessa kiitettiin kristillisen kansanpuolueen vuonna 1999 laatimaa Pohjois-Norjan lyhyttä suunnitelmaa, jota myös siteerattiin osuvasti todeten, että “emme tarvitse Pohjois-Norjan suunnitelmia, vaan pohjoisten alueiden politiikkaa.” Kirjoituksessa kysytään, mitä muuta tarvitaan, kun KrF:llä on suunnitelma ja pääministeri sekä Norjalla rahaa.³¹⁰ Pohjoisessa politiikkaa kaivattiin, ja suunnitelmat Oslolla tuntuivat sanahelinältä. Vaikka kirjoituksessa oltiin osittain tyytyväisiä KrF:ään, pääministeri kuvattiin pohjoisen suhteen kyvyttömäksi.

Julkisia vaatimuksia pohjoiselle politiikalle kuului pohjoisesta ja etelästä. NOU-raportissa toistuvat tutkimuksessakin esille tulleet vaatimukset ympäristön ja alkuperäiskansojen turvallisuudesta, Barents-yhteistyön tärkeydestä sekä pohjoisten alueiden merkityksestä. Dokumentti pyrkii halkaisemaan pohjoisessa törmäävät osa-alueet sen sijaan, että alueita käsiteltäisiin vain yhtenä sektorina esimerkiksi puolustuspoliittisessa dokumentissa. Yksi 2000-luvun ilmiö oli kiihtyvä kilpajuoksu arktiselle alueelle. Ilmastonmuutos näkyy arktisella alueella nopeasti, mikä mahdollistaa resurssien intensiivisen hyödyntämisen. Alue houkutteli niin arktisia kuin vähemmän arktisia valtiota, ja valtioiden polaaristrategioita alkoi ilmestymään 2000-luvulla.³¹¹ Norjan kannalta turvallisuuspolitiikkaa monimutkaistivat resurssipoliittiset merkitykset, jotka asettivat paineita profiloitua aktiivisena toimijana.

Yhdysvalloissa arktista politiikkaa tarkennettiin Clintonin aikana, mutta maa ei ole ollut halukas sitoutumaan monenväliseen yhteistyöhön, jotta pysyvät sihteeristöt eivät sitoisi sitä

---

³⁰⁹ *Laagendalsposten* 23.5.2001, “Sikkerhetspolitiske utfordringer”. Kongsberg sijaitsee noin 80 kilometrin päässä Oslosta lounaaseen. Parhaimmillaan Norjalla on ollut 13 prikaatia.

³¹⁰ *Nordlys* 27.5.2002, pk. Tekijän käännös. Toinen akilleen kantapäätä on EU:n ulkopuolelle jääminen, mutta se on artikkelin mukaan jokseenkin hallussa. Tästä artikkelista on tutkimuksen otsikko.

³¹¹ Heikkilä 2009, 38.

pitkällä aikavälillä³¹². Kanada otti vuonna 2000 käyttöön arktisen ulottuvuuden, joka käsittää ympäristön, yhteistyön ja alkuperäiskansat. Venäjä nimitti vuonna 2003 pääministeri Mihail Kasjanovin pohjoisen komitean johtoon. Suomen ja Ruotsin kuvataan karanneen Euroopan unioniin, ja keskittymällä Itämeri-yhteistyöhön Ruotsi on unohtanut Barents-yhteistyön.³¹³ Raportin mukaan EU:n pohjoinen ulottuvuus on näyttänyt itäiseltä ulottuvuudelta, koska se painottaa Itämeren aluetta. Tämä on korostanut Baltian ja Pietarin talouskehitystä ja jättänyt Norjan alueet varjoon.³¹⁴ Suomi ja Ruotsi ovat ensisijaisia liittolaisia, mutta suurempien valtioiden arktiset toimet koetaan haastavan Norjan toimijuutta, vaikka Kanadan intressit ovat yhteneväisiä. Pohjoisuus on myös suhteellista; Brysselistä katsottuna Itämeren alue on pohjoisessa, mutta Norjasta katsottuna se ei riitä pohjoisen määritelmäksi.

NOU-raportin pohjalta laadittiin valkoinen kirja, joka oli historiallisen lyhyt. Dokumentti on 39 sivua pitkä, kun esimerkiksi puolustusvoimien toimintaa vuosille 1999–2002 arvioiva valkoinen kirja on yli 100 sivua, ja kestävää ympäristöpolitiikkaa käsittelevä dokumentti yli 200 sivua. Valkoisen kirjan mukaan hallitus luo kokonaisvaltaisen ja hyökkäävän pohjoisten alueiden ulkopoliitikan.³¹⁵ Käsittelem seuraavaksi suurkäräjäkeskustelua, jota valkoisen kirjan pohjalta käytiin kesäkuussa 2005. Norjaa johti Bondevikin hallitus, mutta syyskuussa hämmöttävät suurkäräjävaalit heijastuu kiivaaseen keskusteluun.

Julie Christiansen (H) avaa keskustelun muistuttamalla, että norjalaisten pitää katsoa pohjoiseen, koska muutkin katsovat. Muilla on oltava käsitys Norjan intresseistä, ja se onnistuu uskottavuudella. Christiansenin mukaan Norjan pohjoinen politiikka ei ole kylmän sodan jälkeen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa, vaan koskettaa jokaista ministeriötä.³¹⁶ Entinen pääministeri Thorbjørn Jagland (A) on samaa mieltä siitä, että uskottava läsnäolo vaatii sisä- ja ulkopoliitiikkaa.³¹⁷ Sosialistisen vasemmistopuolueen mukaan pohjoiset alueet koskevat pääministeriä ja ulkoministeriä, koska alueisiin liittyy aina Venäjä, Yhdysvallat tai EU. Kristin Halvorsen (SV) toteaaakin, ettei hän vaadi näitä ministereitä tuijottamaan pohjoiseen

---

³¹² NOU 2003: 32, 76,

³¹³ Ibid., 76–77, 84.

³¹⁴ Ibid., 84; Heikkilä 2019, 91. Suomi teki EU:ssa vuonna 1997 aloitteen pohjoisesta ulottuvuudesta, jonka tavoitteena oli saada Venäjä sekä Yhdysvallat mukaan pohjoiseen yhteistyöhön Euroopan kanssa.

³¹⁵ St.meld. nro 30 (2004–2005), 5.

³¹⁶ St.tid. (2004–2005), Julie Christiansen, 2905.

³¹⁷ Ibid., Thorbjørn Jagland, 2907.

kellon ympäri, mutta edes aamulla tai illalla.³¹⁸ Keskustelussa vaaditaan, että pohjoisten alueiden politiikassa siirryttäisiin puolustuspolitiikasta kohti resurssipolitiikkaa.³¹⁹

Vaikuttaa siltä, että ulkopolitiikassa on tapahtumassa odotettu muutos; Norjakin on kääntämässä katseensa pohjoiseen, ei ainoastaan globaaleihin haasteisiin. Puolueiden välillä vallitsee yksimielisyys Norjan intresseistä. Ulkoministeri Jan Petersen (H) on tyytyväinen, että ulkopolitiikkaa tehdään konservatiivien ja työväenpuolueen konsensusessa. Tämä antaa vakuuttavuutta ulkopolitiikalle, kuten on tehnyt Naton ja EU:n suhteenkin³²⁰. Keskustelu meinaa vaalien vuoksi suistua kiistaan EU-jäsenyydestä, mikä johtuu Suomen ja Ruotsin jäsenyyksistä sekä siitä, että osa edustajista uskoo Norjan olevan vakuuttavampi Venäjän edessä, mikäli se olisi osa unionia. Liittolaisuusien aika pohjoisessa vaikutti kuitenkin olevan ohi, ja Norjan oli tehtävä itse vaikuttavampaa politiikkaa. Inge Lønning (H) toteaa, että syy uudelle politiikalle on tasapainojärjestelmän romahtaminen ja sitä seurannut tosiasia, että pohjoiset alueet ovat muodostuneet haasteeksi Norjalle itselleen. Pohjoismaisille ”ystävälle” pohjoinen alue päättyy Pohjanmereen, ja siitä ylöspäin Norja on yksin.³²¹

Ulkoministeri Petersen vastasi puheenvuorossaan kritiikkiin valkoisen kirjan lyhydestä; on tarpeetonta toistaa tosiseikkoja, jos olennaiset asiat voidaan ilmaista lyhyesti. Myös Lønning myöntää, ettei dokumentti ole pisin laatuaan, mutta se on ensimmäinen, joka käsittelee pohjoisia alueita.³²² Hallituspuolueet ovat tyytyväisiä, että pohjoiset alueet on edes otettu huomioon. Osa hallituksesta toivoo, että Bondevikin hallitus saisi jatkaa, jotta politiikka voidaan viedä loppuun. Sen sijaan oppositiopuolueet pitivät esitystä saamattomana, ja vaativat aggressiivisempaa politiikkaa.³²³ Kuvio on tuttu edelliseltä kaudelta, kun konservatiivit vaativat Brundtlandin hallitukselta vaikuttavampaa politiikkaa pohjoisessa. Hallitus yksi toisensa jälkeen on vaikeassa tilanteessa pohjoisessa. Lukuisat intressit ja uhat laajalla alueella tekee aiheesta vaikean. Kuviossa toistuu myös hallitus-oppositio-asetelma, jossa oppositio haastaa hallituksen politiikkaa, ja hallitus pyrkii esittämään kautensa onnistumisia.

Hallituksen pohjoisten alueiden suunnitelmat saivat ristiriitaisen vastaanoton mediassa. Pääministeri Bondevik ja ulkoministeri Petersen esittelivät dokumentin Tromssassa

---

³¹⁸ St.tid. (2004–2005), Kristi Halvorsen, 2924.

³¹⁹ Ibid., Sigmund Kroslid, 2914; Åslaug Haga, 2916; Gunhild Øyangen, 2918.

³²⁰ Ibid., Jan Petersen, 2918–9.

³²¹ Ibid., Inge Lønning, 2926. Tekijän käännös.

³²² Ibid., Jan Petersen, 2918; Inge Lønning, 2926.

³²³ Ibid., Leif Frode Onarheim, 2933; Tor-Arne Strøm, 2932.

huhtikuussa 2005, mutta eivät voittaneet ihmisiä puolelleen. *Finnmark Dagblad* kokosi näkemyksiä hallituksen toimista. Artikkelin mukaan ympäristöjärjestöt ovat tyytymättömiä esitykseen, mutta paikallinen kristillinen kansanpuolue on tyytyväinen pääministeriinsä. Artikkelin nostaa esiin *Dagbladetin* kommentin, jonka mukaan hallitus on antanut esitykselle vähäisen painoarvon, eikä se ole investointi pohjoiseen, vaan odottamista ja ihmettelemistä. Artikkelin mukaan Norja tarvitsee lisää ystäviä pohjoisessa vahvistaakseen asemiaan.³²⁴

Altapostenin lukijakommentin mukaan pohjoisen politiikka on ollut naurettavaa, eikä ministereiden esiintyminen ollut poikkeus. Anonyyminä esiintyvä lukija toivoo, ettei hallituksen esitys olisi vain sanoja paperilla, vaan konkreettisia toimenpiteitä. Lukijan mukaan Barents-aloite oli aikanaan hyvä idea, mutta yhteistyössä ei ole ollut pitkän aikavälin näkemystä yli kymmenen vuoteen.³²⁵ Jo 1990-luvulla Barents-yhteistyöhön oltiin pettyneitä. Euroopan unionin rooli jäi alueella odotettua pienemmäksi, suuret suunnitelmat olivat rahoitussyistä hankalia toteuttaa, ja lisäksi tullit, verot ja byrokratia hankaloittivat ylirajaista kauppaa. Lisäksi Suomen, Ruotsin ja Venäjän pohjoisia osia vaivaa työttömyys ja muuttotappio.³²⁶ Kävi ilmi, että Norjan oli lopulta toteutettava pohjoisen alueen politiikkansa kansallista lähtökohdista, ilman EU:ta ja pohjoismaisia ystäviään.

Nordlysin päätoimittajan mukaan asiakirja on saanut turhan paljon kritiikkiä. On hienoa, että pohjoiset alueet nostetaan asialistalle. Öljyn painopisteen siirtyminen pohjoiseen tekee alueesta tärkeämmän, mutta ulkoministeri varoi puheessaan sanomasta, että Norjan ulkopoliittikka kääntyy pohjoiseen. Sen sijaan ulkoministeri vakuutti, että hallitus *keskittyy* jatkossa enemmän pohjoisiin alueisiin. Päätoimittaja toivoo suurkäräjiltä kattavampaa näkökulmaa, jotta alue pääsee oikeuksiinsa. Päätoimittaja luottaa siihen, että työväenpuolueen Jens Stoltenberg ja keskustan Åslaug Haga ajaisivat kärkkäämpää politiikkaa pohjoisessa. Hän toteaa, että Norja on edelleen liian varovainen pohjoisen politiikassaan, ja vaikka diplomatia on hyvästä, muut valtiot saattavat ahneuksissaan käyttää Norjaa hyväksi.³²⁷

Norja suhtautui pohjoisiin alueisiin kylmän sodan jälkeen varauksellisesti, ja toimi alueiden suhteen osittain samalla tavalla kuin oli tottunut toimimaan ulkopoliittikkassaan muualla maailmassa; sillanrakentajana kansainväliset sopimukset huomioiden. Klassinen pelote ja rauhoittelu on lujassa suhteessa Venäjään. Norja etsi dialogilla ja sopimuksilla luottamusta,

³²⁴ *Finnmark Dagblad* 18.4.2005, "Uenighet om Nord-melding".

³²⁵ *Altaposten* 18.4.2005, "Nordområdet". Lukijan kommentti.

³²⁶ Heikkilä 2019, 15, 17.

³²⁷ *Nordlys* 16.4.2005, pk.

kuten oli tehnyt päätöksellään rajoittaa Natoa alueellaan. Se, että NOU-raportissa perustellaan pohjoisten alueiden politiikkaa sillä, että muutkin hallitukset ovat aktivoituneet arktisella alueella, on kiinnostavaa. Ottaen huomioon, että Norja on arktinen valtio, ei perusteluja sinänsä tarvitse. Norja on kuitenkin pieni, ja sen toimintaan heijastuu kansainvälinen politiikka. Lisäksi Barentsinmeren öljyn määrä ymmärrettiin vasta 1990-luvulla, mikä vaikutti Norjan tarpeeseen panostaa pohjoisiin alueisiin vuosituhaten kuluessa.

Nordlys julkaisi myös toimittaja Geir Seljesethin kriittisen pääkirjoituksen, jonka mukaan ministerit esittelivät ulkoministeriön historian ohuimman asiakirjan. Seljesethin mukaan on ironista, että ulkoministeri painottaa pohjoisten alueiden tärkeyttä, ja uhraa sitten suunnitelmalle huimat 39 sivua. Ohuus ei kuitenkaan ole yksinään syy kritisoida, joten Seljeseth toteaa, että dokumentti “ei ole lintu eikä kala”, koska se on niin mitänsanomaton. Ihmiset ovat kauan sitten ymmärtäneet, että alueen arvo syntyy ihmisten välisessä yhteistyössä. Ulkoministeri olisi huomannut tämän, mikäli olisi vierailut Barentsin alueella ennen viimeistä ulkoministerivuottaan.³²⁸ Barents-aloitteen ylhäältä alaspäin suuntautuva ote näkyi turhautumisena myös pohjoisessa.

Sanomalehtikeskustelu hallituksen esityksestä oli runsasta, ja tutkimukseen on koottu vain muutamia artikkeleita. Uutisointi ja kommentointi kuitenkin osoittavat toisaalta tilanteen tärkeyden ja toisaalta pettymyksen valtionjohtoon. Vaikka NOU-raporttiin oli osallistunut asiantuntijatyöryhmä, lehtikeskustelusta ilmenee, että paikalliset näkökulmat jäivät puuttumaan. Pohjoisnorjalaisten toiveet vaikuttavan jäävän etelän ja poliittisen eliitin varjoon, ja sanomalehdet tuovat tämän esiin. Pohjoiset alueet säilyivät kiistakysymyksenä; toimenpiteet eivät tunnu riittävän. Pohjoisten alueiden suunnitelman esittely Tromssassa saattoi liittyä syksyn vaaleihin, mutta Bondevikin hallitus ei saanut kannatusta tällä.

Ulkoministeri Petersen myönsi kesällä 2005 kuuluvansa sukupolveen, jonka on ollut vaikea vapautua liittojen ja sotilaallisen puolustuksen merkityksestä turvallisuuspolitiikasta puhuttaessa. Kylmä sota ja Nato määrittelivät turvallisuuspolitiikkaa niin pitkään, ettei pohjoisten alueiden uhkia ja mahdollisuuksia ole osattu määrittää. Kylmän sodan asetelma vaikutti osin pysyvältä, ja siitä luopuminen oli hidasta. Ehkä vastatakseen *Mot Nord!* -raporttiin kohdistuvaan kritiikkiin, Petersen painotti ulkoministeriön satavuotisjuhlassa pohjoisia alueita. Ministerin mukaan Norja on valinnut rauhan ja turvallisuuden, kun

---

³²⁸ *Nordlys* 22.4.2005, pk.

ulkopolitiikassa on tehty ratkaisevia päätöksiä; itsenäisyyden jälkeen Norja valitsi puolueettomuuden ja Kansainliiton, myöhemmin Naton sekä rauhantyön YK:ssa, kylmän sodan jälkeen Euroopan, ja seuraavaksi ulkopoliittikan keskiössä ovat pohjoiset alueet.³²⁹

Suurkäräjävaalit 2005

Syyskuussa 2005 pidettiin parlamenttivaalit, ja teemaksi nousi pohjoiset alueet. Tammikuussa 2005 *Nordlys*in toimittaja Oddvar Nygård tarkasteli keskustan, työväenpuolueen ja sosialistisen vasemmistopuolueen näkemyksiä pohjoisista alueista *Northern Region Conference* -tilaisuudessa. Nygårdin mukaan konferenssin hyöty oli olematon, mikäli nämä puolueet ovat vastavoima Bondevikin hallitukselle. Keskustan Åslaug Haga keskittyi liikaa EU:n vastustamiseen, ja sosialistinen vasemmistopuolue ympäristöasioihin tarjoamatta konkretiaa. Työväenpuolueen Thorbjørn Jagland piti asiantuntivimman puheenvuoron, mutta yksinään puolue ei hallituksessa pärjää. Nygård kysyykin, miten nämä puolueet onnistuvat tikkaamaan yhteen tilkkutäkin ympäristö- ja resurssipolitiikasta sekä kansainvälisestä yhteistyöstä, ja näin muodostamaan hyökkäävän pohjoisen ulkopoliittisen linjan.³³⁰

Myös *Dagbladet* julkaisi tammikuussa artikkelin, jonka mukaan Norja pystyy yhdistämään rauhandiplomatian ja aggressiivisen pohjoisen politiikan. Historia ja maantiede ovat olleet suotuisia, ja näistä eduista pitää pitää kiinni. Artikkelin mukaan kylmän sodan aikana pohjoista politiikkaa tehtiin autopilotilla. Sodan päättyminen sekoitti autopilotin, vaikka analyysit turvallisuudesta, resursseista ja ympäristöstä osoittavat pohjoiseen. Artikkelin mukaan pohjoiset alueet ovat kiistakapula; joidenkin mielestä Norjan tulisi keskittyä kansallisiin etuihin ja luopua rauhanvälityksestä, ja toiset ovat torjuneet tämän ajatuksen.³³¹

Artikkelit tiivistävät tilanteen; pohjoiset kysymykset ovat niin moniäänisiä, ettei yksikään hallitus ole pystynyt luotsaamaan pohjoista politiikkaa. Kansainväliset prosessit ovat ohjanneet maan ulkopoliittikkaa, kylmän sodan asetelma varjostanut turvallisuuspolitiikkaa ja Barents-yhteistyö paljastunut pettymykseksi. Tutkija Leif C. Jensen on argumentoinut, että 2000-luvulla pohjoisen alueen turvallisuus sai uuden mittaluokan energiasta. Pohjoisessa oli korostettu rauhaa ja yhteistyötä, mutta 2000-luvulla realiteetit johtivat siihen, että puolustusvoimat valjastettiin turvaamaan energiantuotantoa ja valvomaan resursseja.³³²

³²⁹ Ulkoministeri Jan Petersenin puhe 7.6.2005, Oslo. <<https://virksommeord.no/?t=8443>> [luettu 10.2.2025].

³³⁰ *Nordlys* 18.1.2005, "Ny politikk i nord?". Päivän kommentti. Pohjois-Norjassa EU-vastaisuus on vedonnut perinteisesti ihmisiin, mutta vuonna 2005 se ei enää vaikuttanut riittävän.

³³¹ *Dagbladet* 30.1.2005, "Veien mot nord".

³³² Jensen 2014, 23, 25.

Edellisessä luvussa käsitellyssä NOU-raportissa huomautetaan, että Norjan öljyllä on puolustuspoliittisia merkityksiä. Energiantuotanto liittyy koko Euroopan turvallisuuteen, luo Norjalle paineita ja voi aiheuttaa sabotaasiriskin.³³³ *Dagbladetin* artikkelissa todetaan, että Euroopan energian takia pohjoisessa aukeaa “energialuku”, ja Norja on luvun toinen puoli.³³⁴ Resurssit ovat vaurauden lisäksi turvallisuusuhka, koska niiden merkitys taloudelle, ympäristölle sekä koko mantereen toimintakyvylle on suuri.

Stoltenbergin työväenpuolue voitti vaalit, ja enemmistöhallitukseen tulivat myös keskusta ja sosialistinen vasemmistopuolue. Hallituksen linjapuheessa pohjoiset alueet on nostettu tärkeimmäksi investointialueeksi, ja hallitus aikoo vahvistaa suvereniteettia sekä turvata ympäristön ja resurssit yhteistyössä Venäjän kanssa³³⁵. Stoltenbergin puhe eroaa aikaisemmista linjapuheista. Esimerkiksi Bondevikin II hallituksen puheessa vuonna 2001 pohjoisia alueita ei mainita, mutta merialueet todetaan haavoittuvaisiksi³³⁶. Puheen luonteeseen vaikuttaa kaksoistornien terrori-isku. Stoltenbergin I hallituksen puheessa vuonna 2000 pohjoiset alueet mainitaan kerran Venäjään liittyen, mutta Bondevikin I hallituksen ja Jaglandin hallituksen linjapuheissa vuosina 1996 ja 1997 pohjoisia alueita ei mainita³³⁷.

Marraskuisella kyselytunnilla tuore ulkoministeri Jonas Gahr Støre (A) sai kiitosta pohjoisten alueiden otteestaan. Myös Finn Martin Vallersnes (H) on tyytyväinen Støreen, mutta kysyy, kannattaako Norjan jäädä EU:n ulkopuolelle. Vallersnersin mukaan Tanska ja Ruotsi eivät tue Norjaa pohjoisissa kalastuskiistoissa, ja EU tukee vieraan maan kanssa riitaantunutta jäsenmaata. Edustaja kysyy, eikö jäsenyys toisi vakuuttavuutta Venäjän suhteen, jos tavoitteena on sitoa maa Euroopan yhteistyörakenteisiin.³³⁸ Støren mukaan Norja ei saa EU-maita taakseen, vaikka kuuluisi unioniin. On väärin uskoa, että kaikki maat vastustavat Norjaa

---

³³³ NOU 2000: 20, 45.

³³⁴ *Dagbladet* 29.11.2005, “I Brussel har de et bilde av Europa som slutter ved 60. bred degrad”.

³³⁵ Pääministeri Jens Stoltenbergin puhe 19.10.2005, Oslo. <<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/regjeringens-tiltredelseserklaring/id113291/>>

³³⁶ Pääministeri Kjell Magne Bondevikin puhe 23.10.2001, Oslo. <<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/regjeringens-tiltredelseserklaring/id265184/>> [luettu 17.3.2025].

³³⁷ Pääministeri Kjell Magne Bondevikin puhe 21.10.1997, Oslo. <https://www.regjeringen.no/no/dokumentarkiv/Regjeringen-Bondevik-I/smk/Taler-og-artikler-arkivert-individuelt/1997/regjeringen_bondeviks_regjeringserklaeri/id262245/> ; Pääministeri Thorbjørn Jaglandin puhe 29.10.1997, Oslo. <https://www.regjeringen.no/no/dokumentarkiv/Regjeringen-Jagland/smk/Taler-og-artikler-arkivert-individuelt/1996/erklaring_fra_regjeringen_stortinget/id261953/> [luettu 17.3.2025].

³³⁸ St.tid. (2005–2006), Finn Martin Vallersens, 438. Edustaja viittaa Espanjan kritiikkiin Norjan kalastusta kohtaan.

kaikissa kysymyksissä. Venäjä-kysymykseen Støre vastaa, että Norjan harjoittama politiikka pohjoisessa Venäjän kanssa, on osa Eurooppa-politiikkaa.³³⁹

Uudelle vuosituhannele tultaessa Norja oli löytänyt ulkopoliittisen suuntansa, joka löytyi muiden maiden kääntäessä katset pohjoiseen. Resurssikysymykset ja erityisesti Putinin kaudella alkanut öljyn systemaattinen poliittinen hyödyntäminen vaikuttivat myös Norjaan³⁴⁰. Vaikka 1990-luvulla alueita määriteltiin yhteistyön, ympäristön ja alkuperäiskansojen turvallisuuden kautta, 2000-luvulla tilanne muotoutui jälleen uuteen turvallisuuskäsitteeseen, joka vaati aggressiivisempaa otetta. Jensenin mukaan turvallisuudesta tulikin vuoden 2005 jälkeen eräänlainen salasana pohjoisten alueiden keskusteluun. Vetoamalla turvallisuuteen, eli turvallisammalla, pystyi nostamaan agendalle pohjoisen alueen kysymyksiä.³⁴¹

Näin pyrittiin toimimaan myös 1990-luvulla, mutta 2000-luvulla mukaan tulevat valta-asetelmat; kuka määrittää, mikä kysymys vaatii turvallisempaa. Valtion vahva turvallisuuspoliittinen valta-asetelma ei hiipunut kylmän sodan jälkeen, ja voidaankin todeta, että Norjan valtion kokiessa erityisesti Venäjän hyökkäävän energia- ja ulkopoliittikan uhkaavan sen intressejä, pohjoiset alueet nostettiin ulkopoliittikan keskiöön. Turvallisuuden ytimessä oli jälleen selkeästi määriteltävä ulkopuolinen uhka. Tietyllä tapaa turvallisempaa osoitti onnistumista vuoden 2005 jälkeen, kun hallitus vetosi laajasti pohjoisten alueiden tärkeyteen, mikä johti kattaviin toimenpiteisiin. Alueen huomioiminen hyödytti koko Norjaa, ei ainoastaan pohjoisia osia, mikä vaikutti turvallisempaan onnistumiseen.

---

³³⁹ St.tid. (2005–2006), Jonas Gahr Støre, 438.

³⁴⁰ Balmaceda 2008, 5–6.

³⁴¹ Jensen 2013, 94.

5 Johtopäätökset

Tarkastelin tässä tutkimuksessa norjalaista turvallisuuskeskustelua pohjoisten alueiden käsitteen valossa. Norjalle kylmän sodan päättyminen tarkoitti toimijuuden ja alueidensa määrittelyä omista lähtökohdista käsin. Kylmän sodan aikana pohjoiset alueet määriteltiin sotilaallisen uhan kautta, mikä johti pohjoisten alueiden käsitteen militaristiseen luonteeseen. Neuvostoliitto ja Nato määrittelivät aluetta, ja niistä lähtökohdista käsitettiin Norjassa alueen turvallisuuspolitiikkaa. Vaikka alueella vältyttiin konflikteilta, pohjoisiin alueisiin yhdistettiin ajatus räjähdysherkkyydestä ja mahdollisesta ydinsodasta. Määritelmä syntyi valtion tasolla, ja Neuvostoliiton romahdettua maan ulko- ja turvallisuuspolitiikka vaikutti hämmentyneen pohjoisten alueiden suhteen. *Status quo* pohjoisessa mureni ja Nato sen mukana siirtyi etelämmäs. Pohjoisten alueiden käsite sai uhan lisäksi merkityksiä mahdollisuuksista, ja pohjoisiin alueisiin viitattiinkin 1990-luvulla *uhkien* ja *mahdollisuuksien* alueena. Uhat ja mahdollisuudet kietoutuivat yhteen pohjoisten alueiden käsitteessä, kun esimerkiksi alueen ympäristöongelmat olivat joidenkin toimijoiden mukaan suoranainen uhka, mutta siinä nähtiin yhteistyön mahdollisuus Venäjän kanssa. Öljy- ja energiantuotanto tarjoaa taloudellisia mahdollisuuksia, mutta samaan aikaan voi altistaa Norjan sabotaasille

Pohjoisten alueiden käsite sai hitaasti uusia merkityksiä, mutta 1990-luvulla käsitettä leimasi edelleen turvallisuuspolitiikan näkökulmasta kylmän sodan henki. Norjasta tuntui, että se jää yksin pohjolaan, kun Nato siirsi painopistettään, ja Ruotsi sekä Suomi liittyivät Euroopan unioniin. Norja pyrki hakemaan turvaa liittolaisuuksista ja yhteistyöstä, ja kysymys Euroopan unionin jäsenyydestä nousi säännöllisesti esiin suurkäräjillä myös pohjoisista alueista puhuttaessa. Joidenkin edustajien mielestä jäsenyys vahvistaisi Norjaa Venäjää vastaan pohjoisessa, ja EU:sta haettiin liittolaisuutta, joka korvaisi osittain Naton läsnäolon. Vaikkei Venäjä ollut sotilaallinen uhka, siihen liittyivät monet muut uhat. Norja pyrki valjastamaan esimerkiksi ympäristönsuojelun, siviiliturvallisuuden ja monenvälisen yhteistyön Venäjää vastaan. Vaikka dokumenteissa puhutaan sillan rakentamisesta sekä Venäjän sitomisesta eurooppalaisiin yhteistyörakenteisiin, oli kyseessä turvallisuuspoliittisen agendan sijoittamista uusiin raameihin.

Etsiessään suuntaa kylmän sodan jälkeen Norja pyrki yhdistämään pohjoisessa Venäjä- sekä Eurooppa-politiikan, mikä heijastui erityisesti Barents-yhteistyöhön. Tällä Norja pyrki paikkaamaan tyhjiötä alueen muuttuessa erityisestä ”epäkiinnostavaksi”, mikä toisaalta heijasteli aikaisempia asetelmia; pyrkimällä ainutlaatuisiksi linkiksi Venäjälle, Norja haki

erityisasemaa Euroopassa. Tehtävä todettiin kuitenkin haastavaksi, eivätkä hallitukset onnistuneet tässä. Sanomalehtikeskustelun perusteella yhteistyöyrityksiin oltiin tyytymättömiä, vaikkakin niistä oltiin kiinnostuneita.

Kielenkäytöllä ja tavalla puhua käsitteistä vaikutetaan huomattavasti ihmisten mielipiteisiin, eivätkä käsitteet ole olemassa ilman kontekstia tai ympäröivää todellisuutta³⁴². Pohjoisten alueiden käsitteessä on kiinnostavaa se, että alue on olemassa ilman ihmistä, mutta ihmisten toiminnan ja kansainvälisten prosessien myötä käsitteen merkitykset kasaantuvat ja muovautuvat. Norjan pohjoiset alueet, mukaan lukien Huippuvuoret, ovat luonnollisesti Norjan hallinnoimia, mutta erityisesti norjalaisessa valtiollisessa keskustelussa alueita vaikuttaa määrittelevän muut paitsi Norja – myös Norjan itsensä mielestä. Nykyhetkestä käsin katsottuna Norjan arktinen toimijuus on selkeä, mutta tutkimuksen perusteella ei voi olla huomaamatta valtion epäröintiä ja pelkoa siitä, että Norjan toimijuutta kyseenalaistetaan. Tämä johtuu osittain siitä, että aluetta oli aiemmin määritelty suurvaltojen kautta.

Alkuperäisaineistossa todetaankin, että pohjoiset alueet muodostuivat kylmän sodan jälkeen haasteeksi Norjalle itselleen. Ikään kuin alueet olisivat toisen maailman sodan jälkeen olleet “lainassa” suurvalloilla, ja stabiilin asetelman muututtua Norja ei tiennyt, mitä alueillaan tekisi. Lisäksi uusiksi nimetyt turvallisuushat loivat vaikutelman todellisesta ongelmapesäkkeestä, kun kylmän sodan aikana alueen turvallisuustilanne oli ollut staattinen, ja muodostunut Norjalle jopa tutuksi ja turvalliseksi. Kasaantuvat turvallisuushaasteet hankaloittivat alueen määrittelyä, ja valtion lisäksi paikalliset toimijat, alkuperäiskansat ja kansalaisjärjestöt nostivat alueella esiin eri haasteita, ja vaikuttivat siten alueen määrittelyyn.

Pohjoisia alueita pyrittiin turvallistamaan valtiollisissa dokumenteissa, parlamentissa sekä lehdistössä. Edustajat suurkäräjillä pyrkivät vetoamaan erityisesti norjalaisten pohjoiseen identiteettiin, Venäjän uhkaan, ympäristöön ja resursseihin. Pohjoisuus ja luonto ovat osa kansallisidentiteettiä, ja yhdistämällä tunnepitoisen tematiikan turvallisuuskeskusteluun edustajat herättelivät tunnetta kollektiivisesta velvollisuudesta keskittyä pohjoisiin alueisiin ja sen luontoon. Parlamentissa nousikin säännöllisesti esiin “pohjoiseen katsominen”, jolla voi olla hyvinkin symbolinen merkitys; kääntämällä katseen pois tai sulkemalla silmänsä pohjoisilta alueilta toimija unohtaa kansallisidentiteetin, luonnon merkityksen ja siten koko

---

³⁴² Marjanen ja Ihalainen 2022, 66.

norjalaisuuden. Katseet kääntyivät kuitenkin kunnolla pohjoiseen vasta muiden maiden tehdessä niin ja pohjoisten alueiden resurssien määrän selvittyä.

Pohjoiset alueet eivät olleet ympäristöuhkineen uusi idea, mutta alueiden käsitteellistäminen uusien uhkakuvien valossa olisi toivottu johtavan tiettyihin turvallisuuspoliittisiin toimenpiteisiin. Tutkimuksen valossa vaikuttaa kuitenkin siltä, etteivät ympäristökysymykset riittäneet pohjoisten alueiden turvallistamiseen, ja olivatkin osittain turvallistamisen purkamista, kun alueelle annettiin yhteistyön merkityksiä ympäristöyhteistyön myötä. Vaikka erilaisia ympäristöön liittyviä sopimuksia ja aloitteita luotiin, ympäristökysymykset eivät yllä turvallisuuspolitiikan keskiöön. Lisäksi ympäristöyhteistyön takana tuntui osittain piilevän aina sotilaallinen uhka erityisesti valtion tasolla, koska tiivistämällä yhteistyötä eri aloilla pyrittiin tekemään sotilaallinen hyökkäys mahdottomaksi. Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton vastakkainasettelu jätti aikanaan alleen muut pohjoiset turvallisuuskysymykset, kuten ympäristön, mikä osoittaa turvallisuuspolitiikan liittyvän valtion suvereniteettiin.

Ympäristön turvallisuudesta puhuttiin paljon 1990-luvulla, mutta vasta Venäjän uhaavammalla ulkopoliitikalla ja resurssipoliitikalla vaikutti olevan osuutensa siinä, että 2000-luvulla Norja julisti tekevänsä hyökkäävämpää ja aggressiivisempaa pohjoisten alueiden politiikkaa. Näin pohjoisten alueiden merkitykset kerrostuivat. Toisaalta 1990-luvulla käyty runsas keskustelu ympäristön ja ihmisten turvallisuudesta osana pohjoisen alueen politiikkaa myös osaltaan rakensi 2000-luvun politiikan muotoilua; enää ei oltu epävarmoja siitä, missä uhat ja mahdollisuudet ovat. Kylmän sodan jälkeinen turvallisuuspoliittinen ympäristö oli vakiintunut, ja sen asetelmat olivat helpommin havaittavissa vuosituhaten jälkeen. Aineiston perusteella keskustelu pohjoisista alueista kiihtyi selvästi, mikä johtui osittain vuonna 2003 julkaistusta *Mot Nord!* -raportista ja sitä seuranneesta lyhyestä valkoisesta kirjasta. Vuosituhannen vaihtuessa aluetta määriteltiin jälleen osittain suurvaltojen näkökulmasta, vaikka määritelmään liittyi muitakin merkityksiä, ei ainoastaan ydinsodan uhka.

Ei voida täysin sanoa, että hallitus yksi toisensa jälkeen olisi epäonnistunut luomaan kaikenkattavaa pohjoisen alueen politiikkaa 1990-luvulla, koska siihen ei välttämättä edes pyritty. Kansanedustajat vaativat, että pohjoiseen kiinnitettäisiin huomiota eri politiikan sektoreilla, mutta Barentsin euroarktisen neuvoston ja muiden yhteistyöelinten huumassa politiikkaa tehtiin näistä yhteyksistä käsin. Lisäksi suuret poliittiset prosessit ovat hitaita, ja joltain osin pohjoisten alueiden käsitettä määritteli niin vahvasti Naton ja idän uhan asetelma, että alueella pyrittiin enemmänkin paikkaamaan Naton jättämiä merkityksiä. Niinpä 1990-

lukua määritteli ennen kaikkea kysymys siitä, minkälaista pohjoisen alueen politiikkaa voidaan ylipäänsä tehdä, eikä tuolloin alueen resursseja vielä nähty.

Lassi Heininen muistuttaakin, että arktiseen alueeseen liittyy vahvasti kysymys siitä, mikä tai ketkä ovat turvallisuuden kohteita. Kysymys on kriittinen alueella, joka ei ole täysin sidonnainen ainoastaan yhteen valtioon, ryhmään tai potentiaaliseen uhkaan, vaan enemmän tai vähemmän kansainväliseen yhteistyöhön.³⁴³ Kylmän sodan aikana tilanne oli osittain yksinkertaisempi, sillä alueen olemassa olevista ryhmistä ja uhkista huolimatta alueen turvallisuutta määriteltiin suurvaltojen kautta; Neuvostoliiton toiminta oli uhka Yhdysvalloille sekä sen liittolaisille ja toisin päin. Kylmän sodan jälkeen määritelmien mahdollisuudet paisuivat ja se tuli eittämättä yllätyksenä myös Norjalle.

Lisäksi tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että pohjoisten alueiden määritelmät riippuvat siitä, kuka käsitettä määrittelee. Esimerkiksi ulkoministereille alue oli ennen kaikkea turvallisuuspoliittinen käsite, jossa entinen idän uhka oli todellisuutta vaikkakin eri muodossa kuin ennen. Sen sijaan alueellisille toimijoille ja joidenkin puolueiden edustajille pohjoiset alueet olivat elinkeinotoiminnan, identiteetin ja olemassaolon perusta. Näin on myös saamelaisilla, joille valtion turvallisuustoimet voivat todellisuudessa olla uhka.

Kuten Ilkka Kärrylä on todennut, käsitteiden avulla arvioidaan todellisuutta, ja näin on myös pohjoisten alueiden sekä turvallisuuden tapauksessa³⁴⁴. Turvallisuus käsitteenä on vahvasti väritynyt, ja siihen liittyy toisaalta positiivinen tunne turvasta, mutta myös sen vastakäsite *uhka*. Vaikka tämän tutkimuksen alkuperäisaineisto koostuu dokumenteista, joissa pohjoisista alueista puhutaan turvallisuuden näkökulmasta, on selvää, että alueista puhutaan juurikin turvallisuuden valossa. Turvallisuus ja uhat sekä niiden moninaiset ulottuvuudet sotilaallisesta siviilikysymyksiin yksinkertaisesti määrittelevät pohjoisia alueita, ja se miten pohjoisista alueista puhutaan vaikuttaa siihen, minkälaista politiikkaa alueella harjoitetaan. On kuitenkin hyvä muistaa, että ihmiset ja ihmisten välinen kanssakäyminen määrittävät, miten alueesta puhutaan ja kuinka paljon se liittyy turvallisuuteen.

Tutkimusta turvallistamisesta arktisella alueella kylmän sodan jälkeen on tehty paljon, mikä toisaalta on ollut tämän tutkimuksen kannalta uhka sekä mahdollisuus. Kun tutkimusta on tehty paljon, voi tutkija sortua aikaisemman tutkimuksen referointiin, ja omien johtopäätösten

---

³⁴³ Heininen 2010, 224–225.

³⁴⁴ Kärrylä 2022, epub.

laatiminen voi olla haasteellista. Samaan aikaan vankka tutkimuspohja tarjoaa tutkimukselle mahdollisuuden saada aikaan tutkimusten välistä keskustelua, minkä olen kokenut mielekkääksi. Lisäksi tässä tutkimuksessa hyödynnetty ajanjakso sekä norjalaiset aineistot ovat mahdollistaneet tarkastella aluetta eri näkökulmasta. Erityisesti sanomalehtikeskustelu on tuonut tutkimukseen näkökulmaa, jota ei ainoastaan valtiollisia dokumentteja tutkittaessa voi saada.

Alkuperäisaineiston mahdolliset puutteet liittyvät kieleen ja määrään. Dokumentit ja sanomalehtiaineistot ovat lähes poikkeuksetta olleet norjankielisiä, mikä luonnollisesti vaikuttaa tutkijan asemaani; en voi ymmärtää norjan kielen merkityksiä sinänsä, koska sanaston ymmärtämisen lisäksi kieleen liittyy myös kulttuurin ja kontekstin ymmärtämistä. Tutkimus onkin siten vaatinut myös taustatyötä Norjan historiasta ja norjalaisesta poliittisesta kulttuurista. Lisäksi kielen kääntämiseen voi kaikissa tapauksissa liittyä asiavirheitä, vaikka kieltä osaisikin jossain määrin.

Tutkimuksen aineiston määrä on siltä osin hajanainen, että kaikkia tutkimuksessa käytettyjä dokumentteja ei ole luettu alusta loppuun, vaan tarkastelun kohteena ovat erityisesti osuudet, joissa pohjoisista alueista, turvallisuusympäristöstä tai kansainvälisistä prosesseista puhutaan. Tämä jättää osittain varjoonsa sen, missä suhteessa näistä puhutaan suhteessa muihin asiakysymyksiin. Esimerkiksi suurkäräjakeskustelussa saatetaan ulkopoliittisen selonteon yhteydessä käyttää jonain päivän viisi tuntia pohjoisten alueiden uhkien ja mahdollisuuksien määrittelyyn, mutta kokonaisuutta katsottaessa esimerkiksi kuukausitasolla, viisi tuntia voi olla hyvin pieni määrä. Lisäksi pohjoisista alueista puhuttaessa keskustelu lipuu useasti tämän tutkimuksen ulkopuolisiin kysymyksiin, kuten Huippuvuorten yliopistoon tai logistiikkaan.

Tutkimuksen kannalta kiinnostavaa ja toisaalta haasteellista on ollut myös turvallisuuden käsitteen laajuus sekä toisaalta pohjoisten alueiden konkreettisuus käsitteenä. Vaikka käsitteessä kohtaa erilaisia elementtejä, kuten turvallisuuspolitiikka, se ei ole itsessään täysin abstrakti vaan olemassa oleva alue ja niin sanottu politiikan lohko erityisesti 2000-luvulla. Lisäksi tarkastelen aluetta ja sen merkityksiä täysin ulkopuolisena, enkä voi siten ymmärtää alueen monialaisia merkityksiä norjalaisille. Tämän voi nähdä myös etuna, koska käsitettä tutkittaessa vältyn henkilökohtaisilta tai kulttuurisilta yhteyksiltä käsitteeseen, vaikka tutkija ei objektiivisuuteen koskaan pystykään.

Tutkimusta voisi jalostaa erityisesti pohjoisnorjalaisten näkökulmasta. Sanomalehtiartikkelit, joissa paikalliset toimijat pääsivät ääneen, tarjosivat ikkunan tarkastella alueiden näkemyksiä

suhteessa valtion politiikkaan, mutta lehtikeskustelu ei ole kaikenkattavaa. Kaikkien äänet eivät pääse lehdissä kuuluviin, ottaen etenkin huomioon sen, että pyrkimyksistään huolimatta lehdet eivät aina yllä riippumattomuuteen. Lisäksi haastattelututkimus tai kansalaisjärjestöjen dokumentoinnin tarkastelu antaa sijaa jatkotutkimukselle erityisesti ympäristön tai alkuperäiskansojen tapauksessa. Norjalaiset saivat lopulta pohjoisen alueen politiikkansa, jota määrittelevät lukuisat uhat ja mahdollisuudet, mutta joka myös elää kansainvälisen politiikan prosessien mukana saaden uusia merkityksiä jatkuvasti.

Lähteet

Alkuperäislähteet

Norjan valtiolliset raportit (NOU-raportit)

NOU 1978: 9 *Forsvarskommisjonen av 1974*. Forsvarsdepartementet.

<https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2008060300029>

NOU 1992: 12 *Forsvarskommisjonen av 1990*. Forsvarsdepartementet.

<https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2007102600053?page=196>

NOU 1995: 31 *Beredskapslovgivningen i lys av endrede forsvars- og sikkerhetspolitiske rammebetingelser*. Forsvarsdepartementet.

<<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-1995-31/id140445/>>

NOU 2000: 20 *Et nytt forsvar*. Forsvarsdepartementet.

<<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2000-20/id143225/>>

NOU 2000: 24 *Et sårbart samfunn – Utfordringer for sikkerhets- og beredskapsarbeidet i samfunnet*. Justis- og beredskapsdepartementet.

<<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2000-24/id143248/>>

Valkoiset paperit ja suurkäräjäehdotukset

St.meld. nro 16 (1992–1993) *Hovedretningslinjer for Forsvarets virksomhet og utvikling i tiden 1994–98*. Forsvarsdepartementet. <<https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Saker/Sak/?p=4688>>

St.meld. nro 41 (1996–1997) *Om norsk samepolitikk*. Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

<<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-41-1996-97-/id191236/>>

St.meld. nro 58 (1996–1997) *Miljøvernpolitikk for en bærekraftig utvikling – Dugnad for framtida*. Miljøverndepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-58_1996-97/id191317/>

St.meld. nro 22 (1997–1998) *Hovedretningslinjer for Forsvarets virksomhet og utvikling i tiden 1999–2002*. Forsvarsdepartementet.

<<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-22-1997-98-/id191476/>>

St.meld. nro 9 (1999–2000) *Svalbard*. Justis- og beredskapsdepartementet.

<<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-9-1999-/id192642/>>

St.prp. nr. 1 (2002–2003) *For budsjetterminen 2003 under Forsvarsdepartementet*.

Forsvarsdepartementet. <<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stprp-nr-1-2002-2003-/id295513/?ch=1>>

St.prp. nro 45 (2000–2001) *Omleggingen av Forsvaret i perioden 2002-2005*.

Forsvarsdepartementet. <<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stprp-nr-45-2000-2001-/id204348/>>

St.meld. nro 30 (2004–2005) *Muligheter og utfordringer i nord*. Utenriksdepartementet.

<<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-30-2004-2005-/id407537/>>

Valiokuntien ehdotukset

Innst.S. nro 150 (1992–1993) *Innstilling fra forsvarskomiteen om Hovedretningslinjer for Forsvarets virksomhet og utvikling i tiden 1994–1998*. Forsvarskomiteen.

<https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1992-93&paid=6&wid=alb&psid=DIVL240&pgid=alb_0011>

Innst.S. nro 209 (1993–1994) *Innstilling fra utenrikskomiteen om medlemskap i europeiske union*. Utenrikskomiteen. <<https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/1993-1994/inns-199394-209/>>

Innst.S. nro 150 (1997–1998) *Innstilling fra energi- og miljøvernkomiteen om miljøvernpolitikk for en bærekraftig utvikling – Dugnad for framtida*. Energi- og

miljøkomiteen. <<https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/1997-1998/inns-199798-150/>>

Innst.S. nro 264 (2004–2005) *Innstilling fra utenrikskomiteen om muligheter og utfordringer i nord*. Utenrikskomiteen. <<https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2004-2005/inns-200405-264/?lv1=0#a2.8>>

Parlamenttikeskustelut ja selonteot

Stortingsforhandlinger (1989–1990)

Stortingsforhandlinger (1992–1993)

Stortingsforhandlinger (1994–1995)

Stortingsforhandlinger (1997–1998)

Stortingsforhandlinger (1999–2000)

Stortingsforhandlinger (2000–2001)

Stortingsforhandlinger (2004-2005)

Viralliset puheet, julistukset ja tiedotteet

Bondevik, Kjell Magne. *Regjeringen Kjell Magne Bondeviks tiltredelseserklæring*, 21.10.1997, Oslo. Statsministerens kontor.

Bondevik, Kjell Magne. *Regjeringens tiltredelseserklæring*, 23.10.2001, Oslo. Statsministerens kontor.

Brundtland, Gro Harlem. *Statsministerens kommentar til Mikhail Gorbatsjovs tale*, 2.10.1987, Oslo. Statsministerens kontor.

Godal, Bjørn Tore. *Barentsregionens nye utfordringer*, 21.8.1995, Kirkkonieimi.
Utenriksdepartementet.

Godal, Bjørn Tore. *Det nye NATO*, 25.11.1996, Oslo. Utenriksdepartementet.

Godal, Bjørn Tore. *Sikkerhet i Norden og Norden Nærområder*, 25.8.1997, Helsinki.
Utenriksdepartementet.

Gorbatšov, Mihail. *Let the North of the Globe, the Arctic, become a zone of Peace*, 1.10.1987,
Murmansk.

Jagland, Thorbjørn. *Regjeringen Jaglands tiltredelseserklæring*, 29.10.1996, Oslo.
Statsministerens kontor.

Kirkenes Declaration. Conference on Cooperation in the Barents Euro-Arctic Region,
11.1.1993, Kirkkonieimi. The Barents Euro-Arctic Council.

Kosmo, Jørgen. *Norges forsvar, hvor står vi - hvår går vi*, 9.1.1995, Oslo.
Forsvarsdepartementet.

Petersen, Jan. *UD gjennom 100 år*, 7.6.2005, Oslo. Utenriksdepartementet.

Petersen, Jan. *Utfordringer for norsk sikkerhetspolitikk*, 4.6.2005, Trondheim.
Utenriksdepartementet.

Stoltenberg, Jens. *Regjeringen Stoltenbergs tiltredelseserklæring*, 22.3.2000, Oslo.
Statsministerens kontor.

Stoltenberg, Jens. *Regjeringens tiltredelseserklæring*, 19.10.2005, Oslo. Statsministerens
kontor.

Stoltenberg, Thorvald. *Fra Barentsregionen: En ny dynamisk ramme for samarbeidet i nord*.
21.10.1992, Rovaniemi. The Barents Euro-Arctic Council.

Sanomalehdet

Aftenposten, 1991

Altaposten, 1995

Dagbladet, 1995, 1998, 2005

Finnmark Dagblad, 1987, 1992, 1996, 2003, 2005

Harstad Tidende, 1993, 1994, 2000

Laagendalsposten, 2001

Nordlandsposten, 1996

Nordlands Framtid, 1987

Nordlys, 1987, 1995, 2002, 2005

Østlands-Posten, 1998

Tutkimuskirjallisuus

Andersson, Jenny. *The Future of the World: Futurology, Futurists, and the Struggle for the Post Cold War Imagination*. Oxford: Oxford University Press, 2018.

<<https://doi.org/10.1093/oso/9780198814337.001.0001>>

Arctic Council. <<https://arctic-council.org/>>

Arktinen keskus. <<https://www.arcticcentre.org/FI>>

Balmaceda, Margarita M. *Energy Dependency, Politics and Corruption in the Former Soviet Union Russia's power, oligarchs' profits and Ukraine's missing energy policy, 1995–2006*. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2008.

The Barents Euro-Arctic Council. <<https://barents-council.org/>>

- Blakkisrud, Helge. "Mannen, myten og utenrikspolitikken: Putin som utenrikspolitisk aktør". *Internasjonal Politikk*, 3/2018, 250–258. <<https://doi.org/10.23865/intpol.v76.1440>>
- Browning, Christopher ja George Christou. "The Constitutive Power of Outsiders: The European Neighbourhood Policy and the Eastern Dimension". *Political Geography*, 2/2010, 109–118. <<https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2010.02.009>>
- Brundtland, Arne Olav. "The Nordic Balance: Past and Present". *Cooperation and Conflict*, 4/1966, 30–63. <<https://doi.org/10.1177/001083676600100>>
- Buzan, Barry. *People, States & Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. 2. ed. New York: Harvester Wheatsheaf, 1991.
- Buzan, Barry, Ole Waever, ja Jaap de Wilde. *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder, Colorado: Lynne Rienner Publishers, 1998.
- Churchill, Robin ja Geir Ulfstein. "The Disputed Maritime Zones Around Svalbard". *Changes in the Arctic Environment and the Law of the Sea*, toim. Myron Nordquist, John Norton Moore ja Tomas H. Heidar. Leiden, Brill Nijhoff, 2010, 551–594. <<https://doi.org/10.1163/ej.9789004177567.i-594.156>>
- Devyatkin, Pavel. "Arctic Exceptionalism: a Narrative of Cooperation and Conflict from Gorbachev to Medvedev and Putin", *The Polar Journal*, 2/2023, 336–357, <<https://doi.org/10.1080/2154896X.2023.2258658>>
- Eickhoff, Nick. *NATO's Strategic Concepts and Post-Cold War Deterrence*. Kansallisen turvallisuuden tutkimuksen väitöskirja, Monterey California: Naval Postgraduate School, 2023.
- Eriksson, Johan. "Security in the Barents Region: Interpretations and Implications of the Norwegian Barents Initiative." *Cooperation and Conflict*, 3/1995, 259–286. <<https://doi.org/10.1177/0010836795030003003>>

- Farrell, Mary. "The Global Politics of Regionalism: An Introduction". *Global Politics of Regionalism: Theory and Practice*, toim. Mary Farrell, Björn Hettne ja Luk Van Langenhove. Lontoo: Pluto Press, 2005, 1–17.
- Forsberg, Tuomas. "The Rise of Nordic Defence Cooperation: a Return to Regionalism?" *International Affairs*, 5/2013, 1161–1181. <<https://doi.org/10.1111/1468-2346.12065>>
- Greaves, Wilfrid. *Constructing In/Security in the Arctic: Polar Politics, Indigenous Peoples, and Environmental Change in Canada and Norway*. Poliitikan tutkimuksen väitöskirja. Toronto: University of Toronto, 2016.
- Græger, Nina. "Norway between NATO, the EU, and the US: A Case Study of Post-Cold War Security and Defence Discourse". *Cambridge Review of International Affairs*, 1/2005a, 85–103. <<https://doi.org/10.1080/09557570500059605>>
- Græger, Nina. "Norsk NATO-debatt etter den kalde krigen". *Internasjonal Politikk*, 2–3/2005b, 217–239.
- Gæger, Nina. "Environmental Security?". *Journal of Peace Research*, 1/1996, 109–116. <<http://www.jstor.org/stable/425137>>
- Græger, Nina. "Norsk forsvarsdiskurs post-1990. Internasjonalisering og nasjonalt forsvar i nytt samspill". *Internasjonal Politikk*, 3/2009, 350–379.
- Heikkilä, Markku. *Jos menetämme Arktiksen: Suomen arktisen ajattelun kehitys 1980-luvulta nykypäivään*. Rovaniemi: Lapin yliopisto, 2019.
- Heininen, Lassi. *Euroopan pohjoinen 1990-luvulla – Moniulotteisten ja ristiriitaisten intressien alue*. Rovaniemi: Lapin yliopisto, 1999.
- Heininen, Lassi. "Globalization and Security in the Circumpolar North". *Globalization and the Circumpolar North*, toim. Lassi Heininen ja Chris Southcott. Alaska: University of Alaska Press, 2010, 221–264.

- Holst, Johan Jørgen. *Norwegian Foreign Policy in the 1980s*. Oslo: Norwegian University Press, 1985.
- Hyrkkänen, Markku. *Aatehistorian mieli*. Tampere: Vastapaino, 2002.
- Hønneland, Geir ja Lars Rowe. *Fra svarte skyer til helleristninger: Norsk-russisk miljøvernssamarbeid gjennom 20 år*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag, 2008.
- Höysniemi, Matti. *Euroopan unionin terrorisminvastainen toiminta ja sen normatiivinen turvallisuusperusta*. Valtio-opin pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto, 2004.
- Jensen, Leif Christian. “The Times They Are A-Changin’”: Norsk sikkerhet og usikkerhet i nordområdene”. *Internasjonal Politikk*, 1/2014, 7–29.
<<https://doi.org/10.18261/ISSN1891-1757-2014-01-02>>
- Jensen, Leif Christian. *International Relations in the Arctic : Norway and the Struggle for Power in the New North*. Lontoo: I.B. Tauris & Co, 2016.
<<https://doi.org/10.5040/9780755620142>>
- Jensen, Leif Christian. “Seduced and surrounded by security: A post-structuralist take on Norwegian High North securitizing discourses”. *Cooperation and Conflict*, 1/2013, 80–99. <<https://doi.org/10.1177/0010836712461482>>
- Jensen, Øystein. “The Svalbard Treaty and Norwegian Sovereignty”. *Arctic Review on Law and Politics*, 11/2020, 82–107. <<https://doi.org/10.23865/arctic.v11.2348>>
- Joenniemi, Pertti. “Euroopan eri hahmot; alueellistuminen poliittisen tilan perustana”. *Politiikka*, 2/1994, 132–138. <<https://journal.fi/politiikka/article/view/151058>>
- Knudsen, Olav. “Norway: Domestically Driven Foreign Policy”. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 1/1990, 101–115.
<https://doi.org/10.1177/0002716290512001010open_in_new>

- Koivula, Johanna. *Barentsin euroarktinen yhteistyö – Laajan turvallisuuden ja alueellisen yhteistyön näkökulmasta*. Kansainvälisen politiikan pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto, 2006.
- Kyröläinen, Ville. *Barentsinmeri – Norjan ja Venäjän kiistakapula*. Maavoimalinjan pro gradu -tutkielma. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 2007.
- Käkönen, Jyrki. “Alueellistuminen Euroopan pohjoisella alueella”. *Eurooppa laidasta laitaan: Taprin opas Euroopan ymmärtämiseen*, toim. Pirjo Jukarainen. Tampere: Rauhan- ja konfliktintutkimuskeskus, 1996, 71–80.
- Kärrylä, Ilkka. “Merkitysten ja muutoksen tutkimus käsitehistoriallisesti”. *Avaimia menneisyyteen: opas historiantutkimuksen menetelmiin*, toim. Mirkka Danielsbacka, Matti O. Hannikainen ja Tuomas Tepora. Helsinki: Gaudeamus, 2022.
- Kolstø, Pål. *Norske Russlandsbilder*. Luento Oslon yliopistossa, 30.5.1995.
- Laitinen, Kari. *Turvallisuuden todellisuus ja problematiikka: tulkintoja uusista turvallisuuksista kylmän sodan jälkeen*. Poliitiikan tutkimuksen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto, 1999.
- Madsen, Per Anders. “Gorbachev, Hostile Images and the Northern Areas”. *International Challenges*, 2/1989, 15-22. <<https://www.proquest.com/scholarly-journals/gorbachev-hostile-images-northern-areas/docview/220395069/se-2?accountid=11365>>
- Marchetti, Andreas. “Of Borders and Boundaries: The Neighbourhood as the EU’s Buffer Zone”. *The Routledge Handbook on the European Neighbourhood Policy*, toim. Tobias Schumacher, Andreas Marchetti ja Thomas Demmelhuber. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2017, 130–141. doi:10.4324/9781315691244.
- Marjanen, Jani ja Pasi Ihalainen. “Käsitehistoria: Käsitehistoria tutkimusasenteena”. *Sanat siltana menneisyyteen kielelliset lähestymistavat historiantutkimuksessa*, toim. Pasi Ihalainen, Heli Valtonen, Kaarlo Havu, Jani Marjanen, Miikka Pyykkönen, Ilona Pikkanen, Taina Saarinen, ja Mikko Tolonen. Helsinki: Gaudeamus, 2022.

- Meloni, Gabriella. "Who's My Neighbour?". *European Political Economy Review*, 7/2007, 24–37.
- Männistö, Jyrki. "Sanomalehti kouluhistorian tutkimuksessa". *Koulu ja menneisyys: Suomen kouluhistoriallisen seuran vuosikirja*, 1996, 67–82.
- Möttölä, Kari. *Vakauspoliittikka, konfliktinhallinta ja pelotepuolustus: turvallisuuspolitiikan toimintalohtot*. Helsinki: Ulkoasiainministeriö, 1995.
- NATO Joint Warfare Centre. <<https://www.jwc.nato.int/>>
- Nokkala, Arto. *Laajeneva sotilaspolitiikka: strategia ja turvallisuus suomalaisen asevoiman rakentamisessa*. Tampere: Rauhan- ja konfliktintutkimuskeskus, 2001.
- Otterlei, Jonny. *Norwegian Defence Reforms of the 1990s*. Oslo: Forsvarets Forskningsinstitut, 2002.
- Parliament of Canada. <<https://www.ourcommons.ca/en>>
- Pedersen, Tobjørn. "Security Issues in the Svalbard Area." *Routledge Handbook of Arctic Security*, toim. Gjørv Hoogensen, Marc Lanteigne ja Horatio Sam-Aggrey. Lontoo: Routledge/Taylor & Francis Group, 2020, 270–282.
- Rantatalo, Sofia. *Neighbours in the North - The Nordic Council of Ministers and their cooperation with North-Western Russia*. Valtio-opin pro gradu -tutkielma. Lund: Lunds universitet, 2008.
- Regjeringen. <<https://www.regjeringen.no/no/id4/>>
- Renvall, Pentti. *Nykyajan historiantutkimus*. Porvoo: WSOY, 1965.
- Rossi, Christopher. "A Unique International Problem: The Svalbard Treaty, Equal Enjoyment, and Terra Nullius: Lessons of Territorial Temptation from History". Washington

University Global Studies Law Review, 1/2016, 93-136.

https://openscholarship.wustl.edu/law_globalstudies/vol15/iss1/7

Saastamoinen, Kari, Kyösti Pekonen, Pauli Kettunen, Tuija Pulkkinen, Ilkka Liikanen, Henrik Stenius ja Ismo Pohjantammi. *Käsitteet liikkeessä: Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Tampere: Vastapaino, 2003.

Sawhill, Steven. "Cleaning-up the Arctic's Cold War Legacy: Nuclear Waste and Arctic Military Environmental Cooperation". *Cooperation and Conflict*, 1/2000, 5–36.

<https://doi.org/10.1177/00108360021961986>

Schneider, Peter. *The Evolution of NATO: the Alliance's Strategic Concept and its Predecessors, 1945–2000*. Kansallisen turvallisuuden tutkimuksen väitöskirja, Monterey, California: Naval Postgraduate School, 2000.

Skagestad, Odd Gunnar. "Nordområdene (The High North)" – et elastisk begrep". *Norsk militært tidsskrift*, 1/2009, 20–23.

Skånland, Øystein Haga. "Norsk utenrikspolitikk i fredens tegn: en diskursanalyse". *Internasjonal Politikk*, 3/2009, 320–348.

<https://www.scup.com/doi/10.18261/ISSN1891-1757-2009-03-02> >

Sneve, Malgorzata ja Olav Berstadt. "The Lapse Floating Base Project". *Radiation Protection Dosimetry*, 1–4/1998. <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.rpd.a032227>

Steinveg, Beate ja Ingrid Medby. "Nordområdenarrativer og identitetsbygging i nord".

Internasjonal Politikk, 4/2020, 535–544. <https://doi.org/10.23865/intpol.v78.2380>

Store norske leksikon. <https://snl.no/>

Stortinget. <https://www.stortinget.no/no/>

Tiikkainen, Päivi. *Konteksti käsitehistoriassa: R. Koselleckin ja Q. Skinnerin teorioiden kontekstinäkemyksen vertailu*. Valtio-opin pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto, 2006.

Ulkoministeriö. <<https://um.fi/etusivu>>

Vaatman, Grete. *Puolan ja Valko-Venäjän rajakriisin turvallistaminen Puolan hallituksen toimesta vuonna 2021*. Maailmanpolitiikan pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto, 2022.

Vuori, Juha. "Trumpin turvallisuuspuheet". *Niin & näin*, 2/2017, 95–100.

Wrange, Pål. "Protecting Which Peace for Whom against What? A Conceptual Analysis of Collective Security". *Promoting Peace Through International Law*, toim. Cecilia Marcela Bailliet ja Kjetil Mujezinovic Larsen. Oxford: Oxford University Press, 2015, 86–108. <<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198722731.003.0005>>

Wæver, Ole. "Securitization and Desecuritization". *On Security*, toim. Ronnie D. Lipschutz. New York: Columbia University Press, 1995, 46–86.

Åtland, Kristian. "Mikhail Gorbachev, the Murmansk Initiative, and the Desecuritization of Interstate: Relations in the Arctic". *Cooperation and Conflict*, 3/2008, 289–311. <<<https://doi.org/10.1177/0010836708092838>>>

Åtland, Kristian ja Torbjørn Pedersen. "The Svalbard Archipelago in Russian Security Policy: Overcoming the Legacy of Fear – or Reproducing It?", *European Security*, 2–3/2008, 227–251, <<https://doi.org/10.1080/09662830802642470>>

Østreng, Willy. "The Barents Region: A Contribution to European Security and Cooperation?" *International Challenges; Norway*, 4/1992, 13–20. <<https://www.proquest.com/scholarly-journals/barents-region-contribution-european-security/docview/220443566/se-2>>